

**Η χωρική διαλεκτική των έμφυλων σχέσεων:
η έμφυλη διαφορά στον αστικό χώρο.
Η περίπτωση του κέντρου της Αθήνας**
Διπλωματική εργασία

Εκπ: Κατσικανά Μάνθα
Επιβλ: Κουσιδώνης Χρήστος
Συνεπιβλ: Βογιαζίδης Νικόλαος

ΒΟΛΟΣ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2013

Η χωρική διαλεκτική των έμφυλων σχέσεων:
η έμφυλη διαφορά στον αστικό χώρο.
Η περίπτωση του κέντρου της Αθήνας

Διπλωματική εργασία

Εκπ: Κατσικανά Μάνθα

Επιβλ: Κουσιδώνης Χρήστος

Συνεπιβλ: Βογιαζίδης Νικόλαος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΒΟΛΟΣ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2013

Εισαγωγή	1
Αποσαφήνιση όρων	3

Α' ΜΕΡΟΣ

ΣΩΜΑ

Κοινωνικές ταυτότητες/ έμφυλες ταυτότητες	7
Το πειθαρχημένο σώμα	8
Οι παραστασιακές επιτελέσεις του φύλου	11
Εκφραστική συμπεριφορά/ Εκφραστικές κινήσεις	12
Ρυθμός και κοινωνική ζωή/ Henri Lefebvre	14
Βιβλιογραφία	16

ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑ

Συνθήκη χώρου/ χρόνου	18
Χώρος –σώμα –απόσταση/ Proxemics	18
Ο χώρος ως σκηνή / η ασυνέχεια του χώρου	19
Δομημένο Περιβάλλον	20
Ο αστικός χώρος	21
Βιβλιογραφία	24

ΕΜΦΥΛΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ

Έμφυλοι τόποι.....	25
Η σεξουαλικότητα και ο χώρος της σεξουαλικότητας.....	26
Ο χώρος της αποκλίνουσας σεξουαλικότητας.....	28
Ο χώρος του αποκειμένου και ο “ηθικός πανικός”.....	30
Βιβλιογραφία.....	32

ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ

Η πόλη των θυλάκων.....	33
Ετεροτοπίες.....	34
Η κοινωνική διάρθρωση του αστικού χώρου.....	35
Η συμβολική ανάγνωση του αστικού χώρου: Roland Barthes και ο “ερωτισμός” της πόλης.....	36
Βιβλιογραφία.....	38

Β' ΜΕΡΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΟΣ/ ΗΜΙ-ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Ομοφυλοφιλία και πόλη.....	41
Gay village.....	41
Αστική Αναγέννηση και Ομοφυλοφιλία.....	42
Σημειολογία χώρων ενός gay village.....	43
Οι “άλλοι” χώροι.....	45
Μεταβατικοί χώροι της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας.....	46
Gay Pride.....	46
“Queering the streets”.....	46

Αυτοέλεγχος και Διαχείριση του σώματος στο δημόσιο χώρο.....	50
Το έμφυλο γυμνό σώμα στον δημόσιο χώρο.....	52
Το έμφυλο σώμα και η βιομηχανία της διαφήμισης στο αστικό περιβάλλον.....	52
Η νυχτερινή πόλη.....	54
Χώροι της νυχτερινής ζωής.....	54
Κυκλοφορία και θέαση στην νυχτερινή πόλη.....	55
Εμπορικά κέντρα.....	55
Ο Άνδρας και η Γυναίκα στην νυχτερινή πόλη.....	56
Η ιερόδουλη.....	60
Βιβλιογραφία.....	63

Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ

Η Ετεροφυλοφιλική Κατοίκηση.....	65
Η ομοφυλοφιλική κατοίκηση.....	67
Η εργένικη κατοίκηση.....	69
Μονογονεϊκές οικογένειες και τα άλλα “νοικοκυριά”.....	70
Βιβλιογραφία.....	73

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....75

Συνολική Βιβλιογραφία.....	80
----------------------------	----

Πηγές Εικόνων.....	82
--------------------	----

Η επιτέλεση της έμφυλης ταυτότητας στο έργο της Cindy Sherman.....	[1]
Flaneur.....	[5]
Δημόσια Ουρητήρια.....	[7]
Οι ερωτικοί κινηματογράφοι της νυχτερινής Αθήνας.....	[11]
Stonewall Riots, 1969.....	[13]
Επιθυμία, απόλαυση και τραύμα: το έμφυλο Βερολίνο της Βαϊμάρης μέσα από τη ζωγραφική του Otto Dix και την φωτογραφία της Marianne Breslauer.....	[15]
Reclaim The Night.....	[17]
Το στίγμα της πορνείας.....	[19]
Blue Velvet: Η αποδόμηση της κοινωνικής ασφάλειας των προαστίων/ Έμφυλοι ρόλοι και η ψευδαίσθηση της ομαλότητας στην ταινία του David Lynch.....	[21]
Un-habitat: διασφαλίζοντας την ισότητα ανδρών και γυναικών στα πλαίσια της αστικοποίησης.....	[23]

Εισαγωγή

Η πόλη, ως ένα πλέγμα χώρων ετερόκλητων, φιλοξενώντας πλήθος διαφορετικών χρήσεων και λειτουργιών, αποτελεί ένα πεδίο διαλόγου για τις κοινωνικές ομάδες που σηματοδοτούν και μετασχηματίζουν των χαρακτήρα των τόπων της.

Δομικό στοιχείο της διαλεκτικής αυτής, η ταυτότητα της κάθε κοινωνικής ομάδας, δηλαδή οι αξίες, τα γνωρίσματα και οι ιδιαιτερότητες που την καθιστούν διακριτή. Και δομικό στοιχείο αυτής, η έμφυλη ταυτότητα του ατόμου. Αυτή που δεν μπορεί να θεωρηθεί αυτόνομα, αφού ως κοινωνικά κατασκευασμένη, ορίζεται σε συνάρτηση με κοινωνικά, πολιτιστικά, ταξικά και ιδεολογικά υπόβαθρα.

Το οικείο “εδώ” της συλλογικότητας και το ξένο “εκεί” της ετερότητας μεταφράζονται έτσι μέσα από το πρίσμα του “εγώ” σε σχέση με τον “άλλο” ή σε συλλογικό επίπεδο, του “εμείς” σε σχέση με το “οι άλλοι”.

“Για να κατανοήσουμε πως λειτουργεί μια οποιαδήποτε κοινωνία, πρέπει να κατανοήσουμε την σχέση μεταξύ των ανδρών και των γυναικών”, ισχυρίζεται η Angela Davis.

Η σχέση αυτή μεταξύ των ανδρών και των γυναικών, μεταξύ των ισορροπιών των έμφυλων ταυτοτήτων και των ρόλων που αποδίδονται σε αυτές, λαμβάνει άμεση χωρική διάσταση μέσα από την κοινωνική ζωή, μέσα από την καθημερινότητα, στους χώρους στους οποίους αυτή εξελίσσεται.

Είτε πρόκειται για χώρους δημόσιους, είτε για χώρους ιδιωτικούς, οι χώροι της καθημερινής διαβίωσης, αποκτούν χαρακτήρα έμφυλο, άλλοτε φιλικό και άλλοτε απειλητικό, ο οποίος έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία τάσεων και συγκεντρώσεων με έμφυλο πρόσημο.

Η πόλη δηλαδή αποτελείται από ένα σύνολο χώρων στους οποίους κάποιος, ανάλογα με την έμφυλη ταυτότητά του (με την πιο διευρυμένη της διάσταση) σε κάποιους επιθυμεί να βρεθεί ενώ άλλους τους αποφεύγει, σε κάποιους επιδιώκει να ιδωθεί ενώ σε άλλους όχι, σε κάποιους νιώθει οικεία ενώ σε άλλους απειλείται.

Το “εδώ” συνδέεται με έννοιες όπως η οικειότητα, η ενσωμάτωση και

η ασφάλεια, ενώ το εκεί με την απειλή, το άγνωστο, την διαφορά. Ως χώρος που φιλοξενεί τις διάφορες εκδοχές της έμφυλης ετερότητας μελετάται εδώ ο αστικός χώρος, με τα επιμέρους τμήματα αυτού να γίνονται εστίες φιλοξενίας των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.

Αρχικά, αναλύεται η διαδικασία με την οποία κατασκευάζονται κοινωνικά οι έμφυλες ταυτότητες καθώς και ο τρόπος επιτέλεσης και εγκαθίδρυσής τους. Έπειτα, διερευνάται η σχέση του σώματος με τον χώρο και το δομημένο περιβάλλον, για να περάσουμε στην διερεύνηση της σχέσης του έμφυλου σώματος με τον χώρο και της θέσης του σε αυτόν. Ερευνάται δηλαδή η διαδικασία σχηματισμού των έμφυλων τόπων. Η σεξουαλικότητα, ως βασικό στοιχείο της έμφυλης ταυτότητας συσχετίζεται με τον αστικό χώρο, ενώ στο τελευταίο μέρος του θεωρητικού τμήματος, χαρακτηριστικά παραδείγματα έμφυλων τόπων εντοπίζονται στον αστικό χώρο, με βασική παράμετρο την διάκριση του δημόσιου χώρου της πόλης από τον χώρο της κατοικίας (είτε αυτός βρίσκεται στα προάστια είτε στον κεντρικό πολεοδομικό ιστό).

Σε όλη την έκταση του κειμένου, παρεμβάλλονται πλαίσια-αναγώσεις έργων καλλιτεχνών, σύμφωνα με το εννοιολογικό υπόβαθρο που χρησιμοποιείται στην εργασία, καθώς και ιστορικά πραγματολογικά στοιχεία τα οποία συμβάλουν στην κατανόηση αυτού. Ακολουθεί η μελέτη περίπτωσης, στην οποία οι χωρικές εκφράσεις των έμφυλων σχέσεων, τάσεων και συγκεντρώσεων εντοπίζονται και αναλύονται για την πόλη της Αθήνας, και ειδικότερα για την ευρύτερη περιοχή του πολεοδομικού της κέντρου.

Αποσαφήνιση όρων

βιολογικό φύλο

Καθορίζεται από γενετικά χαρακτηριστικά και αφορά τις βιολογικές κατηγορίες “άνδρας” και “γυναίκα”.

κοινωνικό φύλο

Καθορίζεται από κοινωνικούς παράγοντες που διαφέρουν ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του εκάστοτε συστήματος κοινωνικής οργάνωσης. Εμπεριέχει το σύνολο των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων, ψυχολογικών και εμφανισιακών, των εκφραστικών κινήσεων, των ρόλων και των υποχρεώσεων που αποδίδονται στις διάφορες εκδοχές της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας.

εμφυλη ταυτότητα

Η αντίληψη και η αυτό-αντίληψη σχετικά με τον γυναικείο ή ανδρικό κοινωνικό ρόλο. Πρόκειται για κοινωνικό, πολιτισμικό κατασκεύασμα το οποίο διαμορφώνει στερεοτυπικές συμπεριφορές, ρόλους, και συνδέεται με τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στο βιολογικό φύλο. Αποτελεί βασική παράμετρος συγκρότησης της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά του οικογενειακού και κοινωνικού περιγύρου, το πολιτισμικό υπόβαθρο, την εθνικότητα, την κοινωνική τάξη και την θρησκεία.

παραστασιακή επιτέλεση της εμφυλης ταυτότητας

gender performativity
(Butler, 1990)

η αναπαραγωγή εκφραστικών κινήσεων, στυλιζαρίσματος του σώματος, του λόγου και η διεξαγωγή κοινωνικών “τελετουργιών” που αποδίδονται στην εμφυλη ταυτότητα και μέσα από την συνεχή επανάληψή τους οδηγούν στην εγκαθίδρυση ιδεατών τύπων ή αναγνωρίσιμων διαφορών

ετερότητα

ορίζεται σε σχέση με την αίσθηση και την εικόνα του Εαυτού, η οποία αντιπαραβάλλεται με την εικόνα (και δράση) του Άλλου. Αναφέρεται τόσο στα άτομα όσο και στις διάφορες κοινωνικές ομάδες (η συλλογικότητα ως ένας “εαυτός”). Πρόκειται για την εντοπίσιμη διαφορά που καθιστά τις διάφορες κοινωνικές ταυτότητες διακριτές μεταξύ τους.

εμφυλοι τόποι

οι τόποι αυτοί οι οποίοι αποκτούν συγκεκριμένο έμφυλο χαρακτήρα, διακριτό, εξαιτίας των συγκεντρώσεων και των ροών χρηστών σε αυτούς, συγκεκριμένης έμφυλης και κοινωνικής ταυτότητας. Πρέπει να διευκρινισθεί εδώ ότι διαφοροποιούνται από χώρους με έμφυλο πρόσημο, οι οποίοι είναι αυστηρά προορισμένοι για χρήση σύμφωνα με το βιολογικό φύλο των ατόμων (sexed spaces).

Proxemics

οι συσχετίσεις παρατηρήσεων και θεωριών οι οποίες αντιμετωπίζουν την χρήση του χώρου από το άτομο ως πολιτισμική κατασκευή, καθοδηγούμενη από τα διάφορα κοινωνικά, πολιτισμικά χαρακτηριστικά και αξίες.

queer/ genderqueer

πρόκειται για μια “ομπρέλα” η οποία σαν όρος εμπεριέχει τα άτομα τα οποία δεν θεωρούν ότι εντάσσονται στο διπολικό στερεότυπο των έμφυλων ταυτοτήτων “άνδρας” και “γυναίκα”. Αντιτίθενται στην κυριαρχία της ετεροκανονικότητας καθώς και στις στερεοτυπικές έμφυλες ταυτότητες που ταυτίζονται με την ομοφυλοφιλία.

βιοπολιτικές

biopolitics
(Foucault, 1976)

πρόκειται για μια προέκταση της καθεστωτικής ισχύος στα πολιτικά και κοινωνικά σώματα του πληθυσμού. Μια “νέα τεχνολογία εξουσίας”, ένας μηχανισμός πειθάρχησης που σκοπό έχει τον έλεγχο και την καθοδήγηση του πληθυσμού ως μάζα. Περιλαμβάνουν εκστρατείες “εξυγίανσης” του αστικού δημόσιου χώρου, πολιτικές για την προστασία της δημόσιας υγείας,

προληπτικά μέτρα ασφαλείας καθώς και πολιτικές καταγραφής και ταξινόμησης των πληθυσμών.

αποκειμενοποίηση

abjection (Kristeva, 1980)

Η τελετουργική απόρριψη το αποκειμένου, των χαρακτηριστικών τα οποία ορίζονται από το άτομο ως μιερά, προβληματικά και αποκρουστικά. Το αποκείμενο βρίσκεται έξω από την συμβολική τάξη. Αδυνατεί να ενταχθεί σε αυτή και περιθωριοποιείται. Μαρτυρά την παρουσία ενός "Υπερ-Εγώ", το οποίο, αντιπροσωπεύει την κυρίαρχη κουλτούρα και αξίες και το οποίο ταυτίζεται με την Συμβολική τάξη. Αυτό απορρίπτει, αποτινάσσει και περιθωριοποιεί το αποκείμενο.

Το ανθρώπινο σώμα, οι κινήσεις του, οι λειτουργίες και τα χαρακτηριστικά του έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς ως πεδίο έκφρασης πολιτισμικών στοιχείων.

Με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά και σε συνάρτηση με τις κοινωνικές αξίες και το σύστημα οργάνωσης (κοινωνικής, θρησκευτικής) της κάθε πολιτισμικής ομάδας, το σώμα ελέγχεται, περιορίζεται, ταξινομείται και σηματοδοτείται ανάλογα με τις αρχές συγκρότησης που αυτή επιβάλλει στα μέλη της.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία συνεχών περιορισμών, ελέγχων και νοηματοδοτήσεων, οι σωματικές εικόνες, οι συμπεριφορές, η σεξουαλικότητα, οι πολιτισμικές διαφορές, τα διάφορα σχήματα και οι τύποι σωμάτων, καταλήγουν να εντάσσονται σε συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς και εμφάνισης, σε κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους οι οποίοι θα υιοθετηθούν στην συνέχεια από τα άτομα.

Ως επακόλουθο, ο χώρος που αυτά τα σώματα καταλαμβάνουν θα νοηματοδοτηθεί ανάλογα και θα συμπεριληφθεί στην παραπάνω διαδικασία ελέγχου και ταξινόμησης, παρέχοντας στις κοινωνικά κατασκευασμένες ταυτότητες ένα ιδιαίτερο πεδίο έκφρασης και δράσης αλλά και ένα χώρο αποκλεισμού και περιορισμού.

Ταυτόχρονα, ο ίδιος ο χώρος δρα καταλυτικά στον σχηματισμό της αίσθησης του εαυτού τόσο μέσω των ορίων όσο και μέσω των τροχιών κίνησης στα επιμέρους τμήματά του.

Κοινωνικές ταυτότητες/ έμφυλες ταυτότητες

Η διαδικασία σχηματισμού των κοινωνικών ταυτοτήτων είναι τόσο βαθιά ριζωμένη στην καθημερινότητα, στα «τελετουργικά» τα οποία ακολουθούμε πιστά όσο και στον “έμφυτο” τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούμε τον χώρο, που είναι δύσκολο για την πλειοψηφία των ατόμων να συνειδητοποιήσουν ότι πρόκειται για έννοιες κοινωνικά κατασκευασμένες.

Εμφανές παράδειγμα, και θεμελιώδης συνιστώσα της κοινωνικής οργάνωσης αποτελεί η διάκριση των έμφυλων ταυτοτήτων σε άνδρα και γυναίκα. Το βιολογικό φύλο συγχέεται με το κοινωνικό σε σημείο που κοινωνικά κατασκευασμένα πρότυπα συμπεριφοράς, ένδυσης, και ομιλίας να αποδίδονται στα δύο φύλα ως φυσικά επακόλουθα του βιολογικού φύλου, από τα οποία τα άτομα δεν μπορούν να ξεφύγουν. Συχνά, άλλωστε ερχόμαστε αντιμέτωποι με θεωρίες περί “ανδρικής” ή “γυναικείας” φύσης, οι οποίες τονίζουν το γεγονός ότι τα έμφυλα χαρακτηριστικά

αυτοί οι ρόλοι που οι ίδιοι έχουμε κατασκευάσει και διαιωνίζουμε, αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της ψυχосύνθεσής μας, ακόμα και του γενετικού μας υλικού.

Σε κάθε περίπτωση, η έμφυλη (και όχι μόνο) ταυτότητα που αποδίδεται στο άτομο, ο ρόλος στα πλαίσια του οποίου υποχρεούται να λειτουργήσει από την στιγμή που γεννιέται και εντάσσεται σε μία κοινωνική ομάδα, επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο θα κινηθεί, θα δρα και θα σκέφτεται. Ταυτόχρονα, καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο το άτομο θα γίνει αποδεκτό από το κοινωνικό σύνολο και σε ποιά κατηγορία αυτό θα τον εντάξει. Το άτομο καλείται να διαχειριστεί το σώμα του σύμφωνα με προκαθορισμένα πρότυπα, με προκαθορισμένες δυνατότητες, τροχιές και κινήσεις. Καλείται να προσαρμόσει τις προσωπικές του επιλογές και επιθυμίες σε νοήματα που το κοινωνικό σύστημα επισυνάπτει στο σώμα του. Όταν από προσωπική ή όχι επιλογή, γίνεται εμφανής μια παρέκκλιση από τα παραπάνω πρότυπα, συμπεριφορές τιμωρούνται είτε αποσιωπώνται ως προβληματικές και συνεπώς επικίνδυνες και μολυσματικές.

Το πειθαρχημένο σώμα

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο οι έμφυλες ταυτότητες δημιουργούνται, αναπαράγονται και εδραιώνονται, οφείλουμε να εξετάσουμε πως προκύπτει η ανάγκη του κοινωνικού συστήματος να ασκήσει έλεγχο στο ανθρώπινο σώμα, να οριοθετήσει το πεδίο δράσης του, να το συμμορφώσει σε κανόνες και τελικά να το "εγκλωβίσει" τόσο σε επίπεδο εμφάνισης όσο και σε επίπεδο συμπεριφοράς. Το ανθρώπινο σώμα, σε κοινωνικό επίπεδο, μετατρέπεται σε φορέα νοημάτων. Οι λειτουργίες, οι εμφάνισή του, οι κινήσεις του μέσα στο χώρο φέρουν συμβολισμό, ο οποίος αποδίδεται σε αυτό από το κοινωνικό σύνολο για να δεχθεί στη συνέχεια πολλαπλές ερμηνείες.

Όπως αναφέρει η Mary Douglas στο έργο της *Natural Symbols*, ένα σύμβολο φορτίζεται με νόημα μέσω της σχέσης του με άλλα σύμβολα και σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο όπου αυτά συνυ

πάρχουν. Από τα διάφορα σύμβολα, ένα σύστημα συμβολισμού αναπτύσσεται αυτόνομα με βάση τους δικούς του κανόνες (Douglas, 1970, 2003). Έτσι και το σώμα, φορτισμένο με νοήματα, τυχαίνει διαφορετικής αντιμετώπισης ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες, σε συνάρτηση κάθε φορά με το σύστημα αξιών που τις διακρίνει και εκφράζεται συμβολικά.

Μία όμως εμφανίζεται ως κοινή αντιμετώπιση, διαπιστώνει η Douglas, ο κοινός κανόνας: τα νοήματα αυτά και ο έλεγχος που ασκείται στο σώμα σχετίζεται άμεσα-και επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο το σώμα πρέπει να λειτουργεί σύμφωνα με τις κοινωνικές αξίες και την απόκρυψη η όχι των βιολογικών του λειτουργιών (Douglas, 1970, 2003).

Η διατύπωση αυτή, ενώ αρχικά αφορά τις αποκρίσεις του σώματος, βρίσκει άμεση ανταπόκριση στην διαχείριση της σεξουαλικότητας, των σεξουαλικών συμπεριφορών, και της θέας του γυμνού σώματος, εννοιών άμεσα συνδεδεμένων με τις έμφυλες ταυτότητες.

Διατυπώνοντας τον "Κανόνα της Αγνότητας" (Purity Rule) ο οποίος διαμορφώνεται σύμφωνα με τα παραπάνω, όσο περισσότερο μια κοινωνική κατάσταση ασκεί πίεση στα άτομα, τόσο η κοινωνική ανάγκη για συμμόρφωση τείνει να εκφράζεται με την ανάγκη για έλεγχο των σωματικών/βιολογικών λειτουργιών. Αυτές οι λειτουργίες, οι σωματικές διεργασίες, αγνοούνται όλο και περισσότερο και τίθενται, τελικά, εκτός της κοινωνικής πραγματικότητας. Οι έννοιες της "αξιοπρέπειας" και της "ευπρέπειας" στις διάφορες κοινωνικές ομάδες ταυτίζεται με την απόκρυψη αυτών των διεργασιών (Douglas, 1970, 2003).

Το άτομο, από νεαρή ηλικία εκπαιδεύεται στο να διαχειρίζεται το σώμα του στα πλαίσια τα οποία τίθενται από το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει. Οι διάφορες ταυτότητες υιοθετούνται ως αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής πραγματικότητας, εξασφαλίζοντας στα μέλη του συνόλου την επιτυχή ενσωμάτωση σε αυτό.

Για αυτό το λόγο και η υιοθέτηση συγκεκριμένων ταυτοτήτων αποδεικνύεται τόσο σημαντική

Η πειθαρχηση του σώματος ξεκινά από την παιδική ηλικία

ακόμα και απαραίτητη, για την ισορροπία στο εσωτερικό του κοινωνικού συνόλου: η ενσωμάτωση και η αποξένωση από αυτό αποτελούν στην ουσία επακόλουθα της διαχείρισης του σώματος σε συμβολικό επίπεδο (Douglas, 1970, 2003).

Μια τέτοια συνεχής ταξινόμηση των ατόμων σύμφωνα με προκαθορισμένες ταυτότητες, όπως εξηγείται στο έργο του Foucault αποτελεί τη βασική αρχή της επιβλεψής και του ελέγχου της τιμωρητικής κοινωνίας.

Ζούμε σε έναν πολιτισμό ο οποίος ορίζει ταυτότητες με σκοπό να τις ελέγχει. Όμως, η επανάληψη αφορά επαναλαμβανόμενους τρόπους, ρόλους ελαφρώς διαφοροποιημένους κάθε φορά. Αυτοί οι ρόλοι εντάσσονται σε ανάλογη κατηγορία, αλλά ταυτόχρονα παρουσιάζουν μια διακριτή διαφορετικότητα. Όταν οι μοναδικότητες αυτές ξεφύγουν από τον ταξινομητικό έλεγχο, επιβάλλονται κυρώσεις που επεκτείνονται και σε συμβολικό επίπεδο.

Η ταξινόμηση ανάγεται από τον Foucault σε πρακτική της εξουσίας και αποτελεί και η ίδια

διαδικασία παραγωγής ταυτοτήτων που εξυπηρετούν και νομιμοποιούν ένα συγκεκριμένο καθεστώς κυριαρχίας. Μέσω αυτής δεν υπόκειται το άτομο απλά σε έλεγχο, αλλά ανάλογα με την διάκριση στα πλαίσια ενός ταξινομητικού συστήματος του επιβάλλονται ανάλογες δράσεις και μορφές διαβίωσης. Τα κοινωνικά άτομα προσδιορίζονται και ταξινομούνται σε ένα πλέγμα ταυτοτήτων με μια ιεράρχηση στην επιβεβαίωση της οποίας δομείται η σύγχρονη κοινωνία.

Η τάση για νοσηματοδότηση του σώματος στο πλαίσιο της κοινωνικής συγκρότησης, καθώς και η σημασία του ως μέσο διαλόγου μεταξύ του ατόμου και του κοινωνικού του περιβάλλοντος έδωσε τροφή για την ανάπτυξη θεωριών σχετικά με την διαδικασία αυτή. Στα πλαίσια των φαινομενολογικών προσεγγίσεων, το δρών υποκείμενο κάνει επιλογές μέσω των οποίων συγκροτεί νοήματα. Τα υποκείμενα, δηλαδή, της κοινωνικής δράσης συγκροτούν την κοινωνική πραγματικότητα μέσα από τρόπους καθημερινούς: μέσα από τη γλώσσα, τις χειρονομίες και άλλους

τρόπους συμβολικής κοινωνικής σήμανσης.

Η επαναληψιμότητα όμως της καθημερινότητας, τα γεγονότα που διακόπτουν την ρουτίνα, διαταράσσουν και στιγματίζουν χρονικές περιόδους ή στιγμές, καθιστώντας τες άξιες μνημόνευσης, συμμετέχουν σημαντικά στην διαμόρφωση των ταυτοτήτων, αφού εντάσσονται στην μνήμη, στην γνώση και στην εμπειρία. Το σώμα αντιμετωπίζεται ως μια δυναμική διαδικασία σωματοποίησης πολιτισμικών και ιστορικών δυνατοτήτων: μια ιστορική ιδέα η οποία εκλαμβάνει το νόημά της από μια συγκροτημένη και ιστορικά διαμεσολαβημένη έκφραση του μέσα στον κόσμο (Butler, 1990). Η έκφραση αυτή δεν καθορίζεται από ένα είδος ουσίας, ούτε πρόκειται για μια φυσική κατάσταση, αλλά για μια αντίληψη και συγκεκριμενοποίηση μιας σειράς ιστορικών δυνατοτήτων που περιορίζονται/ προσδιορίζονται από κοινωνικές συμβάσεις.

Επηρεασμένη από τη φαινομενολογική προσέγγιση, τις υπαρξιστικές θεωρίες των σύγχρονών της, αλλά και από την προσωπική εμπειρία, η Simone de Beauvoir προχώρησε στον εντοπισμό της παραπάνω διαδικασίας στην κατασκευή των έμφυλων ταυτοτήτων. Το φύλο για αυτήν δεν αποτελεί όμως μια σταθερή ταυτότητα, αλλά μια συγκροτημένη κοινωνική χρονικότητα. Κάποιος δεν γεννιέται απλά ανήκοντας σε ένα από τα δύο φύλα αλλά "γίνεται" το φύλο του κατά τη διάρκεια της ζωής του. Πραγματώνει μέσω των πράξεων του την ταυτότητα αυτή, την υιοθετεί σε μόνιμη βάση και την διαιωνίζει, στα πλαίσια της κοινωνικής του πραγματικότητας.

Συνεπώς, το φύλο αποτελεί μια ταυτότητα που συγκροτείται με κοπώδεις διαδικασίες μέσα στο χρόνο, μια ταυτότητα που εγκαθιδρύεται μέσα από μια υφολογικά τυποποιημένη επανάληψη πράξεων.

Το στυλ ή αλλιώς η Στυλιστική της Ύπαρξης, όπως αναφέρεται από τον Sartre και τον Foucault αντίστοιχα, αυτή η υφολογική τυποποίηση που προαναφέρθηκε αφορά στην εκδήλωση στρατηγικών στο σώμα, πάνω σε συγκεκριμένο κάθε φορά ιστορικό υπόβαθρο, το οποίο θέτει προϋποθέσεις

και περιορισμούς.

Έτσι εμφανίζεται ο διαχωρισμός του βιολογικού από το κοινωνικό φύλο. Όσον αφορά το πρώτο, πρόκειται για ένα βιολογικό γεγονός, ενώ το κοινωνικό φύλο αποτελεί την ερμηνεία και σηματοδότηση αυτού του γεγονότος. Οι συμβολισμοί, οι ερμηνείες τους και η διαχείριση του σώματος σύμφωνα με τις έμφυλες ταυτότητες έγκειται σε ένα τρόπο με τον οποίο πραγματώνουμε, δραματοποιούμε και αναπαράγουμε μια ιστορική κατάσταση. Το σώμα, τονίζει η de Beauvoir, έχει εξαναγκαστεί να προσαρμόζεται σε μια ιστορική ιδέα περί γυναίκας, μετατρέποντάς το σε πολιτιστικό σημείο. Αναγκάζεται να υποτάξει την υλική του υπόσταση σε ιστορικά περιορισμένες δυνατότητες, επιτελώντας ένα δι-αρκές και επαναλαμβανόμενο σωματικό ενέργημα.

Η ανάπτυξη αυτών των στρατηγικών στο σώμα αποσκοπεί στην πολιτισμική επιβίωση του ατόμου, δημιουργώντας δυναμικές στο εσωτερικό του κοινωνικού συνόλου, με δυνατότητες και ευκαιρίες, αποδοκimasίες ή αποδοχή των παραπάνω επιτελέσεων της έμφυλης ταυτότητας.

Η Judith Butler, αναφερόμενη στην συλλογική αυτή συμφωνία να επιτελούμε περιστασιακά να παράγουμε και να συντηρούμε, διακριτά και πολωμένα φύλα ως πολιτισμικές μυθοπλασίες, τονίζει ότι αυτή συσκοτίζεται από την ίδια την αληθοφάνεια της παραγωγής τους. Οι ιστορικές δυνατότητες που υλοποιούνται μέσα από τα διάφορα σωματικά στυλ, δεν είναι τίποτα άλλο, παρά αυτές οι πολιτισμικές μυθοπλασίες ρυθμίζονται διάμεσο των κυρώσεων και είτε σωματοποιούνται (εν-σωματώνονται) είτε αποκρύπτονται υπό καθεστώς καταναγκασμού(Butler, 1990).

Όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα στη συνέχεια, οι επιτελέσεις του φύλου, είτε αυτές επικροτούνται και γίνονται αποδεκτές, είτε αποκρύπτονται ως ανορθόδοξες σύμφωνα με τα κοινωνικά δεδομένα, βρίσκουν άμεση έκφραση στο χώρο. Καταλαμβάνουν τον χώρο, τον νοηματοδοτούν ανάλογα, δημιουργώντας ροές και συγκεντρώσεις ατόμων, σε συνάρτηση με τον χαρακτήρα (ιδιωτικό/δημόσιο), την μορφή του, την ιστορική

Robert Mapplethorpe, *Autoportrait*, 1980

του σημασία, την προσελασμοτητά του, φιλοξενώντας κοινωνικές ομάδες και τις δράσεις τους.

Το κοινωνικό φύλο, τελικά, εγκαθιδρύεται μέσα από την υφολογική τυποποίηση του σώματος (στυλιζάρισμα) και καθιερώνεται μέσα από πράξεις εγγενώς ασυνεχείς μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, η Butler επιμένει στην προσέγγιση του κοινωνικού φύλου ως παραστασιακού επιτεύγματος, όπου ο κοινωνικός περίγυρος απο τελεί το ακροατήριο (συμπεριλαμβανομένου και του εαυτού) της παράστασης, το οποίο καταλήγει

να πιστεύει και να το επιτελεί πιστά (Butler, 1990).

Οι παραστασιακές επιτελέσεις του φύλου

Κατά τις φαινομενολογικές προσεγγίσεις, η έμφυλη ταυτότητα αποτελεί ένα παραστασιακό επίτευγμα που επιβάλλεται κανονιστικά από την κοινωνία και τα κοινωνικά ταμπού, μια πειθαναγκαστική ψευδαίσθηση που καταλήγει να γίνεται αντικείμενο πίστης.

Στα πλαίσια της κοινωνικής ζωής, της λει-

τουργίας μιας κοινωνίας, η καθημερινή ζωή μπορεί να θεωρηθεί ένα τελετουργικό κοινωνικό δράμα (Butler, 1990). Έτσι, η κοινωνική δράση απαιτεί μια παραστασιακή επιτέλεση, η οποία εναλλακτικά λαμβάνεται. Όταν αυτή η δράση βιώνεται εκ νέου από τα άτομα, μαζί με μια σειρά από νοήματα που αυτή φέρει, εγκαθιδρύεται κοινωνικά και επικυρώνεται μέσα από ένα τρόπο συμβατικό και τελετουργικό.

Όμως, παρά τα ατομικά σώματα, η παραπάνω δράση γίνεται αυτομάτως δημόσια, αφού διαθέτει χρονικές και συλλογικές διαστάσεις και πραγματοποιείται με στρατηγικό στόχο να διατηρήσει το φύλο το διπολικό του περίγραμμα.

Η έμφυλη πραγματικότητα κατά την Butler είναι επιτελεστική, δηλαδή, πραγματική μόνο στο βαθμό που επιτελείται.

Ορισμένα είδη πράξεων ερμηνεύονται ως εκφάνσεις ενός έμφυλου πυρήνα ή μιας έμφυλης ταυτότητας. Οι πράξεις αυτές είτε συμμορφώνονται με την προσδοκώμενη έμφυλη ταυτότητα είτε συγκροτούνται με αυτή την προσδοκία. Η προσδοκία βασίζεται στη κοινή αντίληψη για το βιολογικό φύλο και υπονοεί ότι το ίδιο το φύλο προϋπάρχει των διαφόρων πράξεων, στάσεων και κινήσεων δια των οποίων αυτό διαδραματίζεται και γίνεται αντιληπτό (Butler, 1990).

Η κριτική της Butler στέκεται ιδιαίτερα στην στρατηγική απόκρυψη της επιτελεστικής διάστασης του φύλου, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της απόλυτης ενσωμάτωσης αυτής της διαδικασίας στην καθημερινή ζωή, μέσω διαρκών κοινωνικών παραστασιακών επιτελέσεων.

Ο εαυτός που συγκροτείται μέσω του ενστερνισμού και της ανταλλαγής ρόλων είναι εαυτός εξωτερικός, αφού συγκροτείται σε επίπεδο κοινωνικού λόγου. Η εσωτερικότητα που του αποδίδεται δεν είναι και αυτή τίποτα παραπάνω από μια δημόσια κανονισμένη και επικυρωμένη υποτιθέμενη εσωτερική ουσία.

Το δίπολο των φύλων, το μοντέλο αλήθειας/ψεύδους δεν εξυπηρετεί παρά μια κοινωνική πολιτική ρύθμισης ελέγχου του φύλου. Πρόκειται για έναν μηχανισμό ο οποίος αντιμετωπίζει τις έμφυ-

λες ταυτότητες ως μονοσήμαντα σημαίνοντα, παγιωμένα, πολωμένα, οριστικά και αμετάκλητα (Butler, 1990).

Το γεγονός ότι το σώμα επιτελεί τον ρόλο που του αποδίδεται σε ένα σωματικό χώρο πολιτισμικά περιχαρακωμένο, πάντα σε πλαίσια που καθορίζουν προϋπάρχουσες κατευθυντήριες γραμμές, τον μετατρέπει σε έναν χώρο "σκηνής". Ο χώρος στον οποίο ζούμε αποτελεί την σκηνή, με ακροατήριο τότε εμάς τους και τότε τον κοινωνικό μας περίγυρο.

Εκφραστική συμπεριφορά/ Εκφραστικές κινήσεις

Μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε αν οι ταυτότητες τις οποίες υιοθετούμε γίνονται αποδεκτές ή όχι από το ακροατήριό μας, τον κοινωνικό μας περίγυρο. Η παραστασιακή επιτέλεση του φύλου μας θα κριθεί επιτυχής εφόσον συμβαδίζει με τις ήδη εγκαθιδρυμένες επιτελέσεις των υπολοίπων μελών του συνόλου. Η διαδικασία αυτή μετατρέπει τον χώρο τον οποίο καταλαμβάνουμε και χρησιμοποιούμε σε ένα είδος σκηνής. Όταν δε πρόκειται για χώρο δημόσιο ή ημι-δημόσιο, όπου είναι αναπόφευκτη η αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων, οι εικόνες των εκφραστικών κινήσεων, της ένδυσης ακόμα και η εκφορά του λόγου, γίνονται τα μέσα της παραστασιακής επιτέλεσης του φύλου.

Αναφερόμενος σε μια σχέση ηθοποιών και ακροατηρίου, ο Σταυρίδης τονίζει ότι η αίσθηση της σκηνής δημιουργείται όταν η συμπεριφορά απευθύνεται σε άλλους, ενεργοποιώντας την ικανότητα τους να συγκρίνουν (Σταυρίδης, 2010). Έτσι, η έμφυλη συμπεριφορά αναζητά την αναγνώριση και την επιβεβαίωση από τον κοινωνικό περίγυρο, ο οποίος θα την συγκρίνει με το προκαθορισμένο πρότυπο άνδρα ή γυναίκας, τόσο σε επίπεδο εμφάνισης όσο και σε επίπεδο κίνησης. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση οι παραστασιακές επιτελέσεις του φύλου κυριαρχούνται από κινήσεις εκφραστικές, σχεδόν θεατρικές. Ο θεατής, το συμβατικό κοινωνικό ακροατήριο μπορεί να κρίνει μόνο μέσω της εικόνας που ει-

Marilyn Monroe, Anita Ekberg, Brigitte Bardot: ηθοποιοί, οι οποίες χαρακτηρίζονται συχνά ως τα διαχρονικά σύμβολα της "απολυτής θηλυκότητας"

σπράττει να την ερμηνεύει ανάλογα, ύστερα από συνεχείς συσχετισμούς συσσωρευμένης "γνώσης".

Η ταυτότητα, συνεχίζει, αποτελεί ένα σταθερό υπόβαθρο για την ανθρώπινη συμπεριφορά, καθώς και προϋπόθεση για την ερμηνεία των δράσεων. "Αυτή η εξήγηση παίρνει τη μορφή μιας αφηγηματικής αλληλουχίας όπου τα πριν εξηγούν αλλά και προαναγγέλλουν τα μετά" (Σταυρίδης, 2010).

Το πλήθος των δράσεων και των εκφραστικών κινήσεων, η επαναληψιμότητά τους και η προσπάθεια να φανούν συνεχείς, είναι αυτά που τελικά γεννούν τον ρόλο. Διατυπώνοντας έναν ορισμό για τον ρόλο αναφέρει: "ο ρόλος είναι ουσιαστικά η άρθρωση της ταυτότητας ενός δράντος με μια αφηγηματική (σωστότερα αφηγούμενη) ενότητα δράσεων, η οποία τούτη την ταυτότητα εμφανίζει και ερμηνεύει » (Σταυρίδης, 2010). Όμως η εκφραστικότητα που εντοπίζεται στην εικόνα την οποία θα ερμηνεύσει ο θεατής, δεν αποτελεί την πραγματική γνώση. Πρόκειται για μια υπόνοια. Οι εκφραστικές κινήσεις εισάγουν την αίσθηση του μετεωρισμού, αφού υπόκεινται σε μια ανάγνωση η οποία φανερώνει χαρακτηριστικά της ταυτότητας, καθώς και προθέσεις και επιθυμίες. Μια συμπεριφορά που παρεκκλίνει από το "φυσιολογικό", μια κίνηση που μπορεί να υποδηλώνει μια άλλη ταυτότητα, όλα τα παραπάνω παρέχουν την δυνατότητα στις εκφραστικές κινήσεις να διαταράσσουν και να προσφέρουν ένα πέρασμα στην ετερότητα έστω και οπτικό. Ως αποσπάσματα δυναμικών ή πραγματικών ρόλων, οι εκφραστικές κινήσεις αποτελούν προσωρινές επινοήσεις χωρίς συνέχεια ή και φευγαλέες εκδηλώσεις αναγνώρισης. Η εκφραστική του δύναμη οφείλεται στις περιστάσεις της τέλεσής τους. Αυτή η ασυνέχεια είναι που γεννά και την διαφοροποίηση των δράσεων. Ο Σταυρίδης, προβληματιζόμενος σχετικά με την συνέχεια των πράξεων, θέτει το ερώτημα αν οι πράξεις αυτές και οι χειρονομίες είναι ανεπανάληπτες ή αν όντως αποτελούν επανάληψη μαθημένων προτύπων, οι δράσεις αυτές είναι μοναδικές στην

επαναληψιμότητά τους, αφού στην προσπάθειά τους οι δράντες να συγκρίνουν τη δράση τους με το παρελθόν, τη δημιουργούν. Ήδη, από την αρχή της προσπάθειας για επανάληψη υπάρχει απόκλιση (Σταυρίδης, 2010).

Άλλωστε , στο σημείο αυτό στέκεται και η Butler στην κριτική της , όταν αναφέρεται στις δυνατότητες μετασχηματισμού του φύλου. Η ασυνέχεια των επαναλαμβανόμενων εκφραστικών κινήσεων, αυτή η δυνατότητα να επαναλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο έχει την δυνατότητα να ανατρέπει και να επαναπροσδιορίσει την κάθε υφολογική τυποποίηση.

Ρυθμός και κοινωνική ζωή: Henri Lefebvre

Στα πλαίσια της μελέτης του Henri Lefebvre επάνω στη ρυθμικότητα της καθημερινής ζωής, αναφέρεται ότι στο ανθρώπινο σώμα διασταυρώνονται οι φυσικοί και οι κοινωνικοί ρυθμοί, με την φύση και τον πολιτισμό να αφήνουν τα ίχνη τους υποβάλλοντας συνήθειες, οργανώνοντας ρυθμικότητες στη συμπεριφορά και τις αισθήσεις.

Όσο αφορά τις ταυτότητες, ο ρυθμός της κοινωνικής ζωής αποτελεί ουσιαστικά την δύναμη της αναγνώρισης και της διατήρησής τους. Αυτή η δύναμη καθιστά τη ζωή προβλέψιμη και τις συμπεριφορές τυποποιήσιμες.

Εδώ διαπιστώνουμε ότι η αναπαραγωγή των έμφυλων ρόλων διαθέτει μια τέτοιου είδους ρυθμικότητα. Ειδικότερα εφόσον πρόκειται για ένα σύνολο επαναλαμβανόμενων πράξεων, βαθιά επηρεασμένων από κοινωνικά νοήματα και ιστορικές ιδέες, οι έμφυλοι ρόλοι δεν περιγράφουν απλώς κινήσεις αλλά και τον χρόνο κατά τον οποίο διαδραματίζονται.

Σύμφωνα με τον Lefebvre, η ρυθμικότητα μιας επανάληψης, στην συγκεκριμένη περίπτωση της παραστασιακής επιτέλεσης του φύλου, γίνεται αντιληπτή επειδή οι θέσεις στο χώρο και στον χρόνο διαφοροποιούνται. οιο είναι όμως το στοιχείο εκείνο που μας καθιστά ικανούς να αναγνωρίζουμε τη ρυθμικότητα;

Πρόκειται για τη μνήμη, τον απαραίτητο μηχανισμό για τη διατήρηση της επανάληψης καθώς και τη βάση για την διαδικασία της σύγκρισης. Η ετερότητα αναδεικνύεται έτσι σε κρίσιμο χαρακτηριστικό της ρυθμικότητας, αφού η επανληψιμότητα του ρυθμού δεν αφορά ποτέ κινήσεις πανομοιότυπες αλλά ελαφρώς διαφοροποιημένες.

Αυτή η διαφοροποίηση μπορεί να περιλαμβάνει ρυθμούς συγκρουόμενους αλλά η συνύπαρξη του είναι αυτή που επιτρέπει στην κοινωνική ζωή είτε να εκδηλώνει διαφορετικές συνθέσεις ρυθμών είτε να προκύπτουν επιμέρους συσσωματώματα αυτών. για τον Lefebvre, η ποικιλία των διαφορετικών ρυθμών και το γεγονός ότι αυτοί διαφοροποιούνται από επανάληψη σε επανάληψη ευνοεί τη προσωπική ανάληψη ρυθμών που χαρακτηρίζουν τα διαφορετικά άτομα (Σταυρίδης, 2010).

Σε συλλογικό επίπεδο, η ρυθμική επανάληψη χρησιμοποιείται ως τρόπος κοινωνικής εκγύμνασης (Σταυρίδης, 2010). Αναλύοντας την προσέγγιση του Lefebvre, ο Σταυρίδης τονίζει ότι οι ρυθμοί που παράγονται είναι εκπαιδευτικοί. Πρόκειται για ρυθμούς μέσω των οποίων οι βιολογικοί ρυθμοί ελέγχονται και αποκρύπτονται. Η ρυθμικότητα σε αυτή την περίπτωση εγκαθιστά την τάξη στην συμπεριφορά και τις αντιδράσεις των ατόμων. Προσφέρει "σχήματα δράσης" και οι σχέσεις των ρυθμών έχουν χαρακτήρα τελεστικό.

Η τάση αυτή για έλεγχο των βιολογικών ρυθμών ως κοινωνική πρακτική, φανερώνει, όμως, ότι η ρυθμικότητα της κοινωνικής ζωής δεν είναι όμοια με της φύσης, αναντίρρητη και αβίαστη. Είναι στην πραγματικότητα μια επιδίωξη να ελεγχθεί το μέλλον, σε σημείο που αυτό να αποτελείται από γεγονότα και συμπεριφορές ήδη γνωστά και οικεία.

Βιβλιογραφία

- Ντε Μπωβουάρ, Σ. 1976, *Το Δεύτερο Φύλο*, Αθήνα, Γλάρος
- Σταυρίδης, Σ. 2010, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- Φουκώ, Μ. 1982, *Ιστορία της σεξουαλικότητας, 1: η Δίψα της Γνώσης*, Αθήνα, Ράππα
- Butler, J. 1990, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London, Routledge
- Douglas, M. 1970, 1996, *Natural symbols*, London, Routledge
- Lefebvre, H. 1991, *The production of space*, Oxford, Blackwell

Δίχως αμφιβολία ο χώρος είναι απαραίτητος για την ανάπτυξη της κοινωνικής ζωής όσο και ο χρόνος. Εάν ο ρυθμός και η επαναληψιμότητά του είναι τα χρονικά στοιχεία που καθορίζουν την αναπαραγωγή και την διαιώνιση των ταυτοτήτων, τότε ο χώρος είναι το πεδίο στο οποίο το άτομο τις επιτελεί μέσω του σώματός του.

Ο βιωμένος χώρος σύμφωνα με τον Minkowski είναι ο χώρος στον οποίο ζούμε και δρούμε. Ο χώρος στον οποίο εκτείνεται η ζωή μας, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι αυτή δεν διαθέτει στην κυριολεξία γεωμετρική έκταση. Είναι ο χώρος ο οποίος μέσα στον χρόνο φιλοξενεί τις κοινωνικές σχέσεις μέσα από ένα σύστημα συμβολισμών και νοηματοδοτήσεων, όπου η χωρικότητα αποτελεί μια συνεχώς εναλλασσόμενη κοινωνικής "γεωμετρία" εξουσίας και νοηματοδότησης. Έτσι, η κοινωνική ύπαρξη και αναπαραγωγή εξελίσσεται σε μια πολυπλοκότητα χώρων οι οποίοι συνυπάρχουν, διασταυρώνονται, διαχωρίζονται και διαμελίζονται σε ένα πλαίσιο σχέσεων παραδοξότητας και ανταγωνισμού.

Συνθήκη χώρου/χρόνου

Τα άτομα εγκλωβίζονται σε μια πολύπλοκη συνθήκη χώρου και χρόνου που επηρεάζει την κοινωνική τους διαφοροποίηση.

Η διαφοροποίηση αυτή αφορά τόσο τη δυνατότητα κινητικότητας και επικοινωνίας στο χώρο όσο και την πρωτοβουλία και τον έλεγχο μέσα σε αυτόν, οδηγώντας τα άτομα προς συγκεκριμένες ταυτοποιήσεις χώρου και κοινωνικών δρωμένων.

Παράλληλα, πολιτικές οι οποίες συμβάλουν στην κατανομή των παραπάνω στοιχείων στις διάφορες κοινωνικές ομάδες, μετατρέπουν συγκεκριμένες συνθήκες χώρου/χρόνου σε πηγές εξουσίας και ελέγχου. Συνεπώς, μέσω της συνθήκης χώρου/χρόνου, η ιεράρχηση των ατόμων στο κοινωνικό οικοδόμημα, η ταξινόμηση μέσω της οποίας κατηγοριοποιούμαστε με βάση την ταυτότητά μας, έχει σαν αποτέλεσμα μια ανάλογη ταξινόμηση μέσα στο χώρο. Επομένως, η θέση του ανθρώπου στο χώρο δεν είναι τυχαία, αλλά ούτε αποδίδεται ο χώρος στον άνθρωπο με ορθολογικό ή λειτουργικό τρόπο. Οι θέσεις αποδίδονται στα άτομα σύμφωνα με επαναλαμβανόμενα σχήματα(patterns)(Νικολαΐδου,1993).

Όμως η θέση του ανθρώπου μέσα στο χώρο επηρεάζεται από την ποσότητα των πληροφοριών που δέχεται από το περιβάλλον. Η συμπεριφορά εδώ αποκαλείται χωρική ή κοινωνικό-χωρική και αφορά τη σχέση ανάμεσα στη διαπροσωπική απόσταση και την κοινωνική αλληλεξάρ-

τηση. Κίνητρα, δυνατότητες, ταυτότητες ρόλοι, διαδικασίες κοινωνικής εκγύμνασης, όλα αποτελούν παραμέτρους των πρωτοκόλλων χρήσης του χώρου, επηρεάζοντας ταυτόχρονα την κοινωνική πραγματικότητα που εξελίσσεται σε αυτόν.

Maurice Merleau-Ponty: Ο σωματικός χώρος

Για τον Merleau-Ponty το ζωντανό σώμα αντιδρά στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος του ως στοιχεία μιας συνθήκης αντικειμένων που φορτίζονται από ένα σύνολο νοημάτων και κατά συνέπεια οι αντιδράσεις του ορίζονται ως ανταποκρίσεις σε καταστάσεις και όχι ως αντανακλαστικά.

Έτσι, η παρουσία στο περιβάλλον, στον οικείο χώρο, οδηγεί το άτομο στην θεώρηση μιας αντίληψης του σώματος και του εαυτού ως μια ενοποιημένη, αδιάσπαστη χωρικότητα, ως οργανική ολότητα, ως ένα σωματικό σχήμα, που προσανατολίζει στην βίωση μιας κατάστασης και όχι στην μεμονωμένη παρουσία στην τοποθεσία. Χαρακτηριστικά γράφει:

Η λέξη “εδώ” όταν αναφέρεται στο σώμα μου δεν εκφράζει μια καθορισμένη τοποθεσία σε σχέση με άλλες θέσεις ή σε συνάρτηση με εξωτερικές συντεταγμένες, αλλά την εγκαθίδρυση των πρωτογενών συντεταγμένων, την εγκαύρωση του ενεργού σώματος μέσα σε ένα αντικείμενο, την κατάσταση του σώματος εν' όψει των καθηκόντων του.

Ο σωματικός χώρος, δηλαδή, προηγείται του εξωτερικού χώρου και το σωματικό σχήμα έγκειται στις εμπειρίες του χώρου. Το σώμα για τον Merleau-Ponty μετατρέπεται σε ένα κόμβο όπου η εσωτερικότητα του εαυτού αλληλεπιδρά με τον εξωτερικό κόσμο, ορίζοντας αντικείμενα, χειρονομίες νοήματος, φυσιογνωμίες και διαμορφώνοντας χωρικές σχέσεις.

Μέσα από αυτή την θεώρηση, ο σχηματισμός της αντίληψης και η βίωση της εμπειρίας του χώρου συνεπάγεται και προϋποθέτει ένα συγκε-

κριμένο παρελθόν του υποκειμένου. Ο χώρος, δηλαδή, μετατρέπεται σε ένα χώρο επιθυμίας, εμπειρικό, υπαρξιακό, στον οποίο εκφράζεται η εσωτερικότητα του ατόμου.

Ταυτόχρονα, σύμφωνα με τον Bachelard, η συγκρότηση του σωματικού σχήματος, οδηγεί στην συναισθηματική πρόσδεση των ανθρώπων με τοποθεσίες οι οποίες βιώνονται σε επίπεδο καταστάσεων. Η πρόσδεση αυτή προτρέπει σε μια ανάγνωση των θέσεων του εαυτού μέσα στον κόσμο, άμεσα συνδεδεμένης με τα συστήματα αξιών και την κουλτούρα των κοινωνικών ομάδων, με τα συναισθήματα του φόβου και της οικειότητας.

Πάνω σε αυτόν τον υπαρξιακό χώρο θα δομηθεί ο αρχιτεκτονικός χώρος, όπου η βιωμένη αντίληψη του χώρου λαμβάνει συγκεκριμένη αρχιτεκτονική μορφή (Schulz, 1971).

Χώρος – σώμα – απόσταση/ Proxemics

Σύμφωνα με την προξυμική προσέγγιση, έντονη αλληλεξάρτηση της κοινωνικής συμπεριφοράς με τον χώρο, εμφανίζεται μέσα από την έννοια της απόστασης.

Στις διάφορες κοινωνικές περιστάσεις, ο χώρος που αναλογεί στο άτομο είναι συγκεκριμένος και εξαρτάται από την απόστασή του από τα άλλα άτομα ή αντικείμενα. Τα πρωτόκολλα χρήσης του κάθε χώρου αλλά και η δυναμική που αναπτύσσεται στα πλαίσια των ατόμων που τον χρησιμοποιούν, ανάγονται σε ανάγκες για ιεράρχηση των θέσεων μέσα στο χώρο.

Άλλωστε, όπως διαπιστώνεται από τη Mary Douglas, όσο μεγαλύτερος ένας χώρος τόσο μεγαλύτερες μπορούν να γίνουν και οι αποστάσεις μεταξύ των ατόμων, αναδεικνύοντας, έτσι, συμβολικά μια απόσταση κοινωνική. Αυτή η απόσταση είναι δυνατόν να συμβολίζει διαφορά στις ταυτότητες των ατόμων καθώς και στην ιεράρχηση των κοινωνικών σχέσεων, αυξάνοντας ταυτόχρονα την επισιμότητα του χώρου και της περίπτωσης.

Έτσι διακρίνονται τα ακόλουθα είδη αποστάσεων, τα οποία αφορούν άλλοτε τον δημόσιο και

άλλοτε τον ιδιωτικό χώρο:

- η εσωτερική χωρική ζώνη
- η προσωπική απόσταση
- η κοινωνική απόσταση
- η δημόσια απόσταση

Η προσωπική απόσταση δεν έχει σταθερό μέγεθος, αφού εξαρτάται από την προσωπικότητα του ατόμου, τη δράση του καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτή εκδηλώνεται. Η κοινωνική και η δημόσια απόσταση εξαρτώνται από άμεσα από την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει το άτομο, την κοινωνική περίσταση στην οποία εμπλέκεται καθώς και τον χώρο στον οποίο αυτή εξελίσσεται. Όταν η κοινωνική απόσταση λαμβάνει χωρική διάσταση εμφανίζονται οι όροι της εδαφικότητας και της ιδιωτικότητας. Ο χώρος τον οποίο καταλαμβάνουμε και οριοθετούμε ως κοινωνικά όντα, καθορίζει όχι μόνο τις εκφραστικές μας κινήσεις αλλά και τον βαθμό ελευθερίας με τον οποίο κινούμαστε στον ιδιωτικό ή τον δημόσιο χώρο. Τα προξυμικά επίπεδα απόστασης ορίζουν επίπεδα ψυχολογικής ασφάλειας, οικειότητας, σεβασμού αλλά και απειλής καθώς κινούμαστε από χώρο σε χώρο, όπου οι αποστάσεις και τα κοινωνικά περιβάλλοντα μεταβάλλονται.

Ο χώρος μπορεί να χαρακτηριστεί, επομένως από ορισμένες καταστάσεις ιδιωτικότητας. Πρόκειται για:

- την απομόνωση ή αλλιώς την οπτική απομόνωση, η οποία αφορά την διαφυγή από την παράτηρηση των άλλων
- την οικειότητα, δηλαδή την ανάγκη για ιδιωτικότητα στις διαπροσωπικές σχέσεις. Επιτυχάνεται μέσω της μεγιστοποίησης των επιδράσεων ανάμεσα στο άτομο και τους άλλους με ταυτόχρονη ελαχιστοποίηση των ερεθισμάτων από το περιβάλλον
- την ανωνυμία, η οποία καθίσταται δυνατή ιδιαίτερα στους δημόσιους χώρους, ανάμεσα στο πλήθος και
- την επιφύλαξη, στάση την οποία μπορεί να υιοθετεί το άτομο είτε μέσα σε μία κοινωνική ομάδα είτε στο πλήθος και εκφράζεται με την ψυχολογική αλλά σωματική αποστασιοποίηση

Ανάλογα με τον χώρο τον οποίο επιλέγουμε να δραστηριοποιηθούμε ή στο δίκτυο χώρων στο οποίο επιλέγουμε ή μας επιβάλλεται να φιλοξενηθεί η προσωπική μας κοινωνική πραγματικότητα, οι σχέσεις μας με τον κοινωνικό μας περίγυρο, η θέση μας στο εσωτερικό μιας ομάδας, επηρεάζεται από αυτόν.

Ορίζουμε την ταυτότητά μας στα πλαίσια ενός χώρου ήδη βιωμένου από άλλους, ένα χώρο εμπειρίας, συναισθημάτων, γνώσης, κατά κάποιο τρόπο ένα χώρο "δραματικό". (Νικολαΐδου, 1993). Πρόκειται για μια σχέση αλληλεπίδρασης, όπου τα κοινωνικά φαινόμενα αποκτούν αναπόφευκτα χωρική διάσταση και ο ίδιος ο χώρος νοηματοδοτείται και φορτίζεται συμβολικά, τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

Ο χώρος ως σκηνή/ η ασυνέχεια του χώρου

Όπως προαναφέρθηκε, η επιτελεστικότητα των ταυτοτήτων μετατρέπει το χώρο σε ένα χώρο "σκηνής", όπου το άτομο επιτελεί παραστασιακά την ταυτότητά του και το κοινωνικό ακροατήριο παρακολουθεί και επεξεργάζεται τις εκφραστικές κινήσεις και τις σωματικές εικόνες που απορρέουν από αυτή.

Αυτή η ιδιότητα του κοινωνικού χώρου διακόπτει την συνέχεια των χωρικών ενοτήτων αλλά και του χρόνου, χαρακτηρίζοντας τόσο αυτόν όσο και την συγκυρία εμφάνισης της κίνησης/δράσης. Η ενότητα του χώρου και του χρόνου στην κοινωνική ζωή είναι όμως, ταυτόχρονα, στόχος και προϋπόθεση της κοινωνικής αναπαγωγής.

Όταν η κοινωνική ζωή αρθρώνεται σε αναγνωρίσιμες ενότητες, η διακοπή της συνέχειας αυτής από την "σκηνή", καθορίζει τον προσδιορισμό του κοινωνικού νοήματος του χώρου. Εισάγει κρίσιμες συγκρίσεις και συνεπώς, νέους όρους χρήσης του χώρου.

Σύμφωνα με τον De Certeau, οι αφηγηματικές συγκροτήσεις του νοήματος των ανθρώπινων δράσεων, που συνέβησαν ή που θα μπορούσαν να έχουν συμβεί, επεμβαίνουν στη σχέση τόπου και χρόνου.

Επάνω σε αυτή την προσέγγιση, ο Σταυρίδης συμπληρώνει ότι οι αφηγηματικές αυτές ιστορίες αναδεικνύουν τους τρόπους με τους οποίους η ανθρώπινη δράση σχηματίζει το χώρο και τον χρόνο της. Αυτός είναι άλλωστε και ο τρόπος, κατά τον De Certeau, σύμφωνα με τον οποίο ο

τόπος συνδέεται με τον χρόνο.

Η δράση δίνει ζωή στους τόπους, γεννά την διαφορετικότητα τους, εισάγοντας την μεταβολή και την κίνηση (Σταυρίδης, 2010). Αυτή είναι άλλωστε και η πηγή διαφοροποίησης των εγκαθιδρυμένων ταυτοτήτων των τόπων. Οι ιστορίες αποτελούν ουσιαστικά χωρικές τροχιές και ο χώρος με τον χρόνο αποκτούν μια αφηγηματική διάσταση. Η θεωρία αυτή αναδεικνύει έτσι την δράση, κυριολεκτικά, ως πεδίο δημιουργίας του χώρου. Κατά την ανάλυση των ουσιοκρατικών προσεγγίσεων, σύμφωνα με τις οποίες ο χώρος θεωρείται ένα κλειστό σύστημα του οποίου τα στοιχεία βρίσκονται σε σταθερές σχέσεις και έχουν συγκεκριμένες ιδιότητες και χαρακτηριστικά, ο Σταυρίδης παρουσιάζει μια διαφορετική προσέγγιση της έννοιας της τροχιάς. Η τροχιά εδώ, ταυτίζεται με το ίχνος ενός τρόπου. Παράγεται μέσω της πράξης και δεν ταυτίζεται με ένα σύνολο θέσεων στο οποίο βρίσκεται κάποιος ή κάτι εξαιτίας ενός συστήματος κανόνων. Πρόκειται για αφηγηματικές δράσεις, ιστορίες, που δεν αποτυπώνουν την πραγματικότητα των τόπων σε κάθε τέλεσή τους, αλλά τείνουν συνεχώς να τους διαφοροποιούν. Είναι ιστορίες που προσφέρουν ρεπερτόρια κατοίκησης και χρήσης του χώρου (Σταυρίδης, 2010).

Ο χώρος όμως αποτελεί σημείο αναφοράς πλήθους ανθρώπινων δράσεων. Σε αυτόν συνυπάρχουν και τον χαρακτηρίζουν, ιδρύοντας την ταυτότητά του, μετατρέποντας τον σε τόπο και επηρεάζοντας ταυτόχρονα την ταυτότητα αυτών του τον χρησιμοποιούν.

Αυτή η ταυτόχρονη ανάπτυξη διαφορετικών ιστοριών-τροχιών, μετατρέπει το χώρο σε ένα κατεχοχήν πεδίο συγκρισιμότητας και όχι συνύπαρξης ή διασταύρωσης, διακόπτοντας τη συνέχεια του (Σταυρίδης). Η συνέχεια εκφράζεται, έτσι, όχι μόνο με τις διαφοροποιήσεις που η δράση εισάγει στον κατοικημένο χώρο, αλλά και στο πεδίο που αυτές επισημαίνονται ως τελείσεις σύγκρισης της ταυτότητας με την ετερότητα. Έτσι, η έκφραση των κοινωνικών σχέσεων στο χώρο, βιώνεται διαφορετικά από τα άτομα τα οποία, αναπόφευκτα επιδίδονται σε διαφορετικές επιτελέσεις και ακολουθούν διαφορετικές τροχιές. Το άτομο, ως παρατηρητής του χώρου και της κοινωνικής πραγματικότητας, αναπόφευκτα θα μετατραπεί και ο ίδιος σε αντικείμενο της παρατήρησης. Ταυτόχρονα, ο ίδιος ο χώρος θα οριοθετηθεί μέσω της διαδικασίας σύγκρισης και παρατήρησης, μέσα από τις συνδέσεις και τις τομές του με τον χώρο πέρα αυτών των ορίων.

Δομημένο Περιβάλλον

Ο χώρος στον οποίο δραστηριοποιείται ο άνθρωπος, διαμορφώνεται μορφολογικά από αυτόν. Οργανώνεται, σηματοδοτείται και μεταβάλλεται σε μια πορεία παράλληλη με την εξελικτική, συμβολική και δυναμική πορεία της ανθρωπίνης κοινωνίας.

Η χώρα δομείται, έτσι, σε συνάρτηση με την κυρίαρχη κουλτούρα, αποτελώντας προϊόν αλληλεπίδρασης των παραγωγικών σχέσεων και των δυνάμεων που αναπτύσσονται στα πλαίσια λειτουργίας του κοινωνικού συνόλου.

Αφού διαμορφωθεί κατάλληλα, ο χώρος μετατρέπεται σε ένα πλαίσιο αναφοράς όλων των κοινωνικών δραστηριοτήτων, χωρίς την παρουσία του οποίου, η ανάπτυξη και η δημιουργία τους δεν θα ήταν δυνατή.

Μέσω των κατασκευών στο φυσικό περιβάλλον προβάλλονται οι ευκαιρίες ή οι διαχωρισμοί που συνεπάγονται της κοινωνικής ιεράρχησης. Από την θέση, τη μορφή, το μέγεθος των κατασκευών αντνακλώνται κατηγορίες όπως ιερό-ανιέρο, πολιτισμένο-πρωτόγονο, ιδιωτικό-δημόσιο.

Οι κατηγορίες αυτές παρουσιάζουν διαβαθμίσεις και επίπεδα στον τρόπο με τον οποίο εκφράζουν διάφορες κατηγορίες και η ατομική συμπεριφορά εξαναγκάζεται, κάθε φορά, να προσαρμοστεί στις κατευθυντήριες γραμμές που οι αρχές χρήσης του κάθε χώρου ορίζουν.

Πώς όμως ο άνθρωπος επιλέγει τα τμήματα του χώρου τα οποία θα δομήσει; Είναι σαφές ότι ο γεωμετρισμός του δομημένου χώρου απορρέει από την ανθρώπινη δράση στο φυσικό χώρο (Νικολαΐδου, 1993). Οι επιλογές του ανθρώπου για τον χώρο στον οποίο θα εγκατασταθεί και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος του, κατευθύνονται από τη δυνατότητα κίνησης και πραγματοποιούνται από διαδρομές που τον οδηγούν σε τόπους γνωστούς ή άγνωστους.

Ερευνώντας την ανθρώπινη ύπαρξη στον δομημένο χώρο, η Νικολαΐδου παρουσιάζει μια στοιχειώδη οργάνωση αυτού. Κάθε δομημένος χώρος αποτελείται από:

- κέντρα ή τόπους, στα οποία κρίσιμο είναι το στοιχείο της εγγύτητας και της απόστασης,
- κατευθύνσεις ή διαδρομές, που ουσιαστικά αποτελούν ένα από τα δομικά στοιχεία της συνέχειας του δομημένου χώρου.

- χώρου. Κατά μήκος των διαδρομών αυτών, γίνονται συχνά εμφανείς οι διαδοχικές φάσεις ανάπτυξης των χωρικών δομών. Όταν ο συνδυασμός κρίκος μεταξύ αυτών απουσιάζει, εμφανίζεται η ασυνέχεια του χώρου. Οι συνεχείς εναλλαγές των δομημένων μορφών διαταράσσουν τη συνέχεια του χώρου, δημιουργώντας την αίσθηση ενός πεδίου συνεχών διαφοροποιήσεων
- περιοχές ή όρια, μέσω των οποίων εμφανίζεται η αίσθηση εντός/εκτός, η εσωστρέφεια ή εξωστρέφεια της κοινωνικής ομάδας που τον καταλαμβάνει. Πολλές φορές, τα όρια λειτουργούν ως στοιχεία περιορισμού, πέρα από τα οποία οι αρχές δόμησης των κοινωνικών σχέσεων διαφοροποιούνται.

Με τον τρόπο αυτό σχηματίζονται στο χώρο διακριτές ενότητες, χωρικές ενότητες, οι οποίες μέσω της ανθρώπινης δραστηριότητας αποκτούν κοινωνική σημασία. Ο άνθρωπος μετασχηματίζει τον αρχικό τους χαρακτήρα και τις ενσωματώνει σε ένα σύστημα κοινωνικών σχέσεων.

Ο αστικός χώρος

Ο αστικός χώρος, οι σύγχρονες πόλεις, αποτελούν τον δομημένο χώρο στον οποίο δημιουργείται, αναπαράγεται και τελείται η κοινωνική πραγματικότητα.

Εικονογράφηση για την Chicago Tribune, Daniel Clowes, 2013

Σχέσεις εξουσίας, κοινωνικής αλληλεπίδρασης και ανταγωνισμού διαμορφώνουν το αστικό πεδίο καθώς και την κοινωνική ζωή που εξελίσσεται σε αυτό.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, όπου οι διαφορετικές ταυτότητες δεν είναι μονοσήμαντες αλλά πολυδιάστατες, η συμβολική διάσταση που αποδίδεται στους χώρους της πόλης και η θέση τους στη συλλογική μνήμη υπαγορεύουν ροές και συγκεντρώσεις ατόμων.

Ο προσδιορισμός της ταυτότητας ξεφεύγει από το δίπολο άνδρα-γυναίκα και επεκτείνεται σε πολιτιστικά χαρακτηριστικά, με καθένα από αυτά να βρίσκει χώρους έκφρασης σε διαφορετικά σημεία της πόλης.

Στον αστικό χώρο, η κατασκευή λειτουργεί ως υποκατάστατο της γλώσσας (σε επικοινωνιακό επίπεδο). Χαρακτηρίζεται από τη Νικολαΐδου ως αντικείμενο κατανόησης και προσέγγισης όχι μόνο της ατομικής αλλά και της συλλογικής συνείδησης, αναγκαίας στο μέτρο που προσφέρεται στη μετάδοση ενός αριθμού μηνυμάτων (Νικολαΐδου, 1993). Η επικοινωνία επιτυγχάνεται ανάμεσα στις συνειδήσεις μέσα από την παρουσία κοινών αξιών και προτύπων και εξασφαλίζεται από την κοινή επαναλαμβανόμενη αναφορά στους δομημένους χώρους ως σταθερούς πόλους έλξης.

Χώρος, σώμα και συλλογική μνήμη

Η αναγνωρίσιμη ταυτότητα ενός τόπου σχετίζεται με την μνήμη, ατομική ή συλλογική και τα στοιχεία αυτών που εγγράφονται στο χώρο και τον νοηματοδοτούν.

Τα στοιχεία και ο τρόπος, όμως, με τον οποίο εγγράφονται στη μνήμη, οι αναμνήσεις, αποτελούν ζήτημα προσωπικό και προσδιορίζονται από την ψυχοσύνθεση και την μοναδικότητα των ατόμων.

Συνεπώς, η μνήμη αποδεικνύεται κρίσιμη για την διαδικασία της υποκειμενοποίησης, την γέννηση των υποκειμένων, δηλαδή, στον ορίζονται ενός συγκεκριμένου κοινωνικού σχηματισμού (Σταυρίδης, 2010).

Υπό αυτή την προσέγγιση, η μνήμη χαρακτηρίζεται υποκειμενοποιητική και η ιδιαιτερότητα των ατομικών αναμνήσεων αναπτύσσεται στο πλαίσιο του κοινωνικού μηχανισμού υποκειμενοποίησης. Παράλληλα, αποτελεί ένα πεδίο

κοινωνικής αναπαραγωγής, όπου το άτομο εκπαιδεύεται μέσω της συμμόρφωσης. Η συλλογική μνήμη, έτσι, αναφέρεται στο επίπεδο συγκρότησης μια μνήμης κοινής στην οποία αναγνωρίζουν τη συμμετοχή τους σε μια κοινή ομάδα τα μέλη της (Σταυρίδης, 2010).

Οι αναμνήσεις ομαδοποιούνται επιβεβαιώνοντας την παρουσία τους στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας στην οποία ανήκει το άτομο. Είναι δυνατόν να αναφέρεται σε μια ολόκληρη κοινωνία ή σε οποιαδήποτε κοινωνική ομαδοποίηση και, ουσιαστικά, μέσα από τη θύμηση της κατασκευάζεται ένας κοινός ορίζοντας του παρελθόντος.

Η συλλογική μνήμη, αναπόφευκτα, χαράσσεται τόσο στο σώμα όσο και στον εσωτερικό κόσμο των ατόμων. Εκδηλώνεται σε σωματικές συνήθειες και αντανakλαστικές αντιδράσεις. Το σώμα είναι παρόν στις συλλογικές δράσεις εκδήλωσης της συλλογικής μνήμης. Είναι ταυτόχρονα εκφραστικό μέσο και προϊόν της.

Πώς όμως η συλλογική μνήμη αποκτά χωρικές διαστάσεις, και πώς ο τόπος μπορεί να εισαχθεί σε αυτή;

Οι κοινωνίες, με σκοπό να εξασφαλίσουν τη θύμηση της συλλογικής μνήμης, την "ακίνητοποιησή" της, όπως χαρακτηριστικά την αποκαλεί ο Σταυρίδης, χρησιμοποιούν ως μέσο την εξάρτησή της από το υλικό περιβάλλον, εξαιτίας των επαναλαμβανόμενων τελέσεων θύμησης που πραγματοποιούνται σε αυτό.

Αν ο χώρος αντιμετωπίζεται ως ένα «δίκτυο από διαφορετικές τοποθεσίες, όπου συγκεκριμένες διατάξεις υλικών στοιχείων αποδίδουν μια ορισμένη κοινή ανάμνηση, τότε η μνήμη μπορεί να ακίνητοποιείται σε μια ορισμένη διάταξη αναμνήσεων» (Σταυρίδης, 2010).

Μέσω αυτής της διαδικασίας χωρικές ενότητες ή τμήματα αυτών, ή ακόμα και σημεία του πολεοδομικού ιστού εντυπώνονται στη συλλογική μνήμη μιας ομάδας ή ολόκληρης της κοινωνίας, ως τόποι με διάσταση πέρα από την υλική. Φορτίζονται με νοήματα και αποκτούν ιδιαίτερα πρωτόκολλα συμπεριφοράς, ενώ συχνά αποτελούν σημεία αναφοράς για συγκεκριμένες ταυτότητες, ως αναπόσπαστο κομμάτι του ρόλου πάνω στον οποίο αυτές βασίζονται.

Η σχέση που διαμορφώνεται ανάμεσα στο χώρο και τη μνήμη έγκειται στο γεγονός ότι ο χώρος διαθέτει μια αμετάκλητη, σταθερή θέση μέσα στο χρόνο, και έτσι γεγονότα και συγκυρίες που θεωρούνται άξιες θύμησης, εναποτίθενται στο χώρο, ώστε να εξασφαλίζεται η παρουσία τους στη συλλογική μνήμη.

Η σύνδεση της συλλογικής μνήμης με την εμπειρία του χώρου, εμφανίζεται με δύο διακριτές μορφές:

- ο χώρος ως πεδίο άρθρωσης τοποθεσιών στις οποίες αξιοσημειώμενα γεγονότα έχουν αφήσει τα ίχνη τους,
- ο χώρος ως πεδίο άρθρωσης τόπων με παράλληλη έκφραση της άρθρωσης τμημάτων του παρελθόντος σε σημαίνουσα χρονική αλληλουχία (Νικολαΐδου, 1993).

Το άτομο και η κοινωνική ομάδα στην οποία εντάσσεται, θα χρησιμοποιήσουν τον χώρο στα παραπάνω πλαίσια. Δημιουργείται, έτσι, μια "γνώση πλοήγησης"

Στα διαφορετικά περιβάλλοντα της πόλης: τόποι οι οποίοι συνοδεύονται από συλλογικές αφηγήσεις που, τελικά, διαμορφώνουν την ταυτότητα τόσο των τόπων όσο και των ομάδων.

Όταν ο χώρος, ιδιαίτερα, ο αστικός, υπόκειται σε μια τέτοια συμβολική ανάγνωση, τότε, σύμφωνα με την μνήμη, στο εσωτερικό του εντοπίζονται χώροι ατομικής και συλλογικής εμπειρίας. Οι πρώτοι, οργανώνονται σύμφωνα με το εγώ, ενώ στους δεύτερους αποτυπώνεται η συλλογική συνείδηση (Νικολαΐδου, 1993). Σύμφωνα με τον Levi-Straus η ασυνείδητη δραστηριότητα του ανθρώπινου νου αποδίδει μορφή πάνω σε περιεχόμενα, γεννώντας δομές που ρυθμίζουν καθολικές-γενικές σχηματισμοί οι οποίες υποβαθμίζουν κάθε κοινωνικό θεσμό και έθιμο. Έτσι ο χώρος της συλλογικής μνήμης και της εμπειρίας είναι ένας χώρος κοινωνικός μέσα σε ένα χρόνο κοινωνικό, όλα παράγωγα των κοινωνικών σχέσεων και φαινομένων τα οποία δεν διαθέτουν σταθερές και αντικειμενικές ιδιότητες, αλλά ποικίλουν ανάλογα με την κοινωνία που τους κατασκευάζει.

Στα πλαίσια της οργάνωσης τόσο του εγώ όσο και της συλλογικής συνείδησης στον αστικό χώρο, σχηματίζονται οι "μυθολογίες" της πόλης. Ο Σταυρίδης αποδίδει στον αστικό χώρο την ιδιότητα της επιβεβαίωσης μιας συνεχούς μυθολογίας, η οποία έγκειται στην συνέχεια μέσα από την ίδια την ασυνέχεια που χαρακτηρίζει τους τόπους του. Μέσα από την εμπειρία της ασυνέχειας δηλαδή, η μυθολογία της πόλης ανακατατάσσεται, ανακατασκευάζεται και πλάθεται μέσα από της διαχείριση των ίδιων των εικόνων της (Σταυρίδης, 2010).

Διατυπώνοντας έναν ορισμό της μυθολογίας του αστικού χώρου, συνεχίζει, "η μυθολογία δεν είναι παρά το σύνολο από τις συλλογικά αναγνωρισμένες αναπαραστάσεις της κοινωνικής ζωής, οι οποίες αποδεικνύουν εκείνα ακριβώς τα χαρακτηριστικά της ζωής που εμφανίζονται ως σταθερά. Στον πυρήνα αυτών των μυθολογιών βρίσκεται η ανάγκη για την επιβεβαίωση της συνέχειας και επομένως της συνοχής της συγκεκριμένης κοινωνικής οργάνωσης" (Σταυρίδης, 2010).

Αναλύοντας το φαινόμενο των μυθολογιών αυτών, ο Roland Barthes αναφέρεται στον αστικό χώρο ως σημαίνον, με την μυθολογία που το αφορά να μην αναπαριστά γεγονότα και συμπεριφορές αλλά στην ουσία να τα παραμορφώνει σε κάθε αναπαραγωγή της (Barthes, 1957).

Βιβλιογραφία

- Νικολαΐδου, Σ. 1993, Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου, Αθήνα, Παπαζήση
- Σταυρίδης, Σ. 2010, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- Φουκώ, Μ. 1982, *Ιστορία της σεξουαλικότητας, 1: η Δίψα της Γνώσης*, Αθήνα, Ράππα
- Barthes, R. 1957, *Mythologies*, France, Editions de Seuil
- bell hooks 1989, *Yearnings Race, Gender and Cultural Politics*, London, Tumabout Press
- Butler, J. 1990, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London, Routledge
- De Certeau, M. 1988, *The Practice of Everyday Life*, Berkeley, University of California Press
- Douglas, M. 1970, 1996, *Natural symbols*, London, Routledge
- Massey, D. 1994, *Space, Place and Gender*, Great Britain, Polity Press
- Lefebvre, H. 1991, *The production of space*, Oxford, Blackwell

Έμφυλοι τόποι

Μια από τις σημαντικότερες κοινωνικές ταυτότητες είναι αυτή του φύλου. Περιορισμένη αποκλειστικά σε ένα δίπολο άνδρα/γυναίκας, η έμφυλη ταυτότητα αποτυπώνεται στο σώμα όχι εξαιτίας των βιολογικών χαρακτηριστικών αλλά εξαιτίας της εγγάραξης σε αυτό δεξιοτήτων προσημασμένων κοινωνικά (Σταυρίδης, 2010).

Το σώμα, στην παρουσία του στον κοινωνικό κόσμο, είναι ταυτόχρονα έγχωρο και έμφυλο. Αρθρώνεται από δυο συστήματα διακρίσεων που το κοινωνικοποιούν και το καθένα προϋποθέτει το άλλο. Συνεπώς ο χώρος ο οποίος παράγεται μέσα από τη χρήση και την κατοίκηση, δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστος από το πρόσημο αυτών των ταυτοτήτων. Ανάλογα με τις δράσεις, τον τρόπο εκδήλωσής τους και την ταυτότητα στην οποία τα παραπάνω αποδίδονται, οι θέσεις στο χώρο λαμβάνουν συγκεκριμένη νοηματοδότηση, σχηματίζοντας χώρους με ιδιαίτερα έμφυλα πρόσημα.

Οι δράσεις και οι θέσεις νοηματοδοτούνται σύμφωνα με τις έμφυλες ταυτότητες. Επιβεβαιώ-

νονται αλλά και μεταβάλλονται βάσει της σύγκρισης, επηρεάζοντας την συνέχεια του χώρου αλλά και των εικόνων. Ο έμφυλος χώρος προσφέρει ένα πεδίο για την συσχέτιση των ταυτοτήτων αλλά και την αμφισβήτηση της υποτιθέμενης κανονικότητας, όταν ξεφεύγουμε από τα εγκαθιδρυμένα πρότυπα.

Ο έμφυλος χώρος και οι έμφυλες ταυτότητες αποτελούν ένα σύνολο εννοιών και νοημάτων τα οποία ορίζονται-σχηματίζονται τη στιγμή της τέλεσής τους στα πλαίσια μιας αμφίδρομης σχέσης. Άρα το γεγονός ότι ο χώρος κατοικείται και χρησιμοποιείται από συγκεκριμένα άτομα, σε συγκεκριμένες περιστάσεις επιτρέπει στην ανάγνωσή του να είναι ανοιχτή στην ιστορία των κοινωνικών ανταγωνισμών που έχει ως επίδικο αντικείμενο αυτή ή την άλλη ανάγνωση-οργάνωσή του (Σταυρίδης, 2010).

Η ανάγνωση αυτή παρέχει τη δυνατότητα ερμηνείας τάσεων για συγκεντρώσεις και ροές στις χωρικές ενότητες της πόλης, σε συνάρτηση, παράλληλα, με τις μυθολογίες των χώρων και τα ίχνη της συλλογικής μνήμης που εντοπίζονται σε

αυτούς.

Χώροι φιλικοί ή εχθρικοί, χώροι ασφαλείς ή επικίνδυνοι, τελικά, χώροι ανδρικοί και χώροι γυναικείοι, στους οποίους η αντιστροφή των θέσεων μεταξύ των έμφυλων ατόμων προκαλεί προβληματισμό και πολλές φορές αποδοκιμασία και χλευασμό. Η διπολικότητα των έμφυλων ταυτοτήτων δημιουργεί ευκαιρίες και περιορισμούς στο χώρο, μέσω της αίσθησης της αναίρεσης της ίδιας της έμφυλης ταυτότητας, όταν κάποιο από τα χαρακτηριστικά της τείνει να διαφοροποιείται.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η έμφυλη ταυτότητα που "παράδοσιακά" κατέληξε να αποδίδεται στον ιδιωτικό χώρο της κατοικίας και στον δημόσιο χώρο αντίστοιχα. Αποτέλεσε πεδίο προβληματισμού για τις διάφορες φεμινιστικές αναλύσεις του αστικού χώρου καθώς και πλήρης αντικατοπτρισμός των στερεότυπων αντιλήψεων περί έμφυλων ιδιοτήτων και δεξιοτήτων οι οποίες μοιάζουν να ξεπερνιούνται τα τελευταία χρόνια. Ο πρώτος, η κατοικία, χαρακτηρίζεται από την ασφάλεια των ορίων και της ιδιωτικότητας και σε αυτόν λαμβάνουν χώρα τα δρώμενα της κατοίκησης. Η καθημερινή ζωή, το "νοικοκυριό", θεωρούνταν πάντα ρόλος καθαρά γυναικείος, περιορισμένος στα όρια της κατοικίας και της "γειτονιάς", μακριά από τις εξωτερικές απειλές του αστικού περιβάλλοντος: ένας χώρος "φυσικός" για την γυναίκα, η οποία καλείται να αναλάβει την πλήρη διαχείρισή του, και πολλές φορές χαρακτηριζόμενος ως το "βασιλείο" της. Στον χώρο αυτό, το ανδρικό φύλο επωμίζεται συνήθως το προνόμιο της ιδιοκτησίας αλλά και την ευθύνη της προστασίας του χώρου και της οικογένειας, από τη στιγμή που θα επιστρέψει στην κατοικία, μετά από την περιπλάνησή του στην πόλη. Στην αντίθετη πλευρά του στερεότυπου, δηλαδή, ο

αντίθετη πλευρά του στερεότυπου, δηλαδή, ο άνδρας κινείται ελεύθερα, σχεδόν κυρίαρχα στην πόλη, σε ένα δημόσιο χώρο χωρίς κινδύνους και απειλές, αλλά γεμάτο εμπειρίες. Άλλωστε, ο άνδρας από την φύση του θεωρούνταν κατά τις στερεότυπες και ευρέως διαδεδομένες αντιλήψεις "περιπλανητής" αλλά και "κυνηγός". Ο άνδρας, περιπλανώμενος στο αστικό τοπίο, βρίσκεται σε ένα τοπίο εμπειριών τις οποίες "οφείλει" να αδράξει για να επιβεβαιώσει τελεστικά και συμβολικά την έμφυλη ταυτότητά του. Στον ίδιο χώρο, μια γυναίκα δεν μπορούσε πάντα να κινηθεί με την ίδια άνεση, ελεύθερη από κοινωνικές επικρίσεις, αλλά και χωρίς να νιώθει απειλούμενη από την ανδρική παρατήρηση, από την εποπτεία του χώρου από τον κυρίαρχό του.

Όσο πιστά αναπαράγονται αυτές οι μυθοπλασίες στο χώρο, "ο άνδρας της πόλης" και "η γυναίκα του σπιτιού", τόσο δύσκολο αποδεικνύεται να ξεπεραστούν και να εγκαταλειφθούν από το κοινωνικό σύνολο, όχι όμως αδύνατο. Ο προσδιορισμός των ρόλων, των ταυτοτήτων και όσων αυτές συνεπάγονται, επιτυγχάνεται μέσω της διατάραξης της συνέχειας και της κανονικότητας, όπως προαναφέρθηκε, η οποία δεσμεύει τα άτομα ως έμφυλα κοινωνικά όντα.

Η σεξουαλικότητα και ο χώρος της σεξουαλικότητας

Στα πλαίσια της σχέσης της έμφυλης ταυτότητας με τον χώρο σημαντική παράμετρος αποτελεί η σεξουαλικότητα και ο τρόπος με τον οποίο αυτή εκδηλώνεται.

Η σεξουαλικότητα αποτελεί προϊόν κοινωνικών αλληλεπιδράσεων που περιλαμβάνουν την έμφυλη ταυτότητα, την κοινωνική τάξη, την εθνικότητα αλλά και άλλες πολιτισμικές επιρροές

στις οποίες εκτίθεται το σώμα από νεαρή ηλικία. Στην διαμόρφωση εμπλέκονται ταυτόχρονα, χώροι και μηχανισμοί κοινωνικοποίησης, οι οποίοι διαμορφώνουν τις επιθυμίες των ατόμων, θέτοντας όρια και πρότυπα. Η παρουσία της στην κοινωνική πραγματικότητα είναι έντονη και διαρκής αφού η σεξουαλικότητα τροφοδοτείται συνεχώς μέσα από κοινωνικές διαδικασίες, καθώς και από τις εικόνες και τις εκφραστικές κινήσεις που γεννώνται από αυτές.

Και εδώ η απολυτότητα των έμφυλων ταυοτήτων δημιουργεί όρια μέσα στα οποία η σεξουαλικότητα θεωρείται φυσιολογική και αποδεκτή και άρα ακίνδυνη σύμφωνα με τα κοινωνικά δεδομένα που ορίζουν το ηθικό και το ανήθικο. Ορίζεται έτσι ένα νοητό κέντρο γύρω από το οποίο εκτείνονται οι φυσιολογικές για την κοινωνία, τάσεις της σεξουαλικότητας.

Για τον Foucault, η σεξουαλικότητα αποτελεί μια αποκλειστικά πολιτισμική παραγωγή, η οποία ταυτίζει το σώμα και τις δυνατότητές του με συγκεκριμένες ιδέες περί φύλου και σεξουαλικής δραστηριότητας. Ως ιστορικά κατασκευασμένη, η έννοια της σεξουαλικότητας χαρακτηρίζεται από τον Foucault ως ένα δίκτυο στα πλαίσια του οποίου ο ερεθισμός των σωμάτων, η εντατικοποίηση της απόλαυσης, ο σχηματισμός ειδικής γνώσης, η ενδυνάμωση του ελέγχου και των αντιστάσεων, όλα συνδέονται μεταξύ τους μέσω ορισμένων στρατηγικών εμπειρίας, γνώσης και εξουσίας.

Έτσι, η σεξουαλικότητα εντοπίζεται τόσο σε ατομικό επίπεδο (σώμα) όσο και σε συλλογικό επίπεδο (πληθυσμός). Στο ατομικό επίπεδο, η ανάλυση του Foucault εστιάζει στις πολιτικές ελέγχου και πειθάρχησης της ανατομίας και των βιο-

λογικών διεργασιών του σώματος. Στο συλλογικό επίπεδο, εστιάζει στην κανονιστική/ρυθμιστική βιοπολιτική, όπου η σεξουαλικότητα μετατρέπεται σε ζήτημα πρακτικής πειθάρχησης και "εξομάλυνσης". Στο πλαίσιο αυτό, τέτοιες πρακτικές έγκεινται στο ορισμό του "φυσιολογικού" σώματος, ενθαρρύνοντας ταυτόχρονα τον ενστερνισμό αυτού του προτύπου από τον πληθυσμό.

Το πρότυπο του "φυσιολογικού" σώματος αφορά την ανάπτυξη της σεξουαλικότητας στα πλαίσια των σχέσεων αναπαραγωγής και δημιουργίας οικογένειας αυστηρά μόνο μεταξύ ατόμων των δύο φύλων. Πολλές φορές οι νόρμες αυτές τείνουν να παράγουν την αίσθηση του τι είναι σωστό και τι όχι, τι επιτρέπεται να γίνεται εμφανές, καθώς και να καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο τα παραπάνω εκδηλώνονται. Πάντα στα πλαίσια της αποκλειστικότητας των δύο φύλων, αυτού του είδους οι σεξουαλικότητες δεν θεωρούνται απλώς "φυσικές" αλλά και προνομιούχες.

Διαμορφώνεται με αυτό τον τρόπο μια ιεράρχηση όπου οι σχέσεις μεταξύ ατόμων του ενός και του άλλου φύλου, βασισμένες στην έννοια του "ζεύγους" και της "αγάπης", ενθαρρύνονται και επικροτούνται από το σύστημα, εκτοπίζοντας στο περιθώριο άτομα που κατατάσσονται στις κατηγορίες των "κακών" σεξουαλικοτήτων.

Η σεξουαλικότητα λαμβάνει χωρική διάσταση αφού για διαμορφωθεί και να παραχθεί βασίζεται στην ύπαρξη συγκεκριμένων χώρων. Ταυτόχρονα, η ανάγκη για έκφραση και εκδήλωση της σεξουαλικότητας οδηγεί στην δημιουργία τέτοιων χώρων ή στην φόρτιση με ανάλογα νοήματα ήδη υπαρχόντων χώρων. Ο χώρος της σεξουαλικότητας συνδυάζει χαρακτηριστικά γνωρίσματα όπως η τοποθεσία, η αρχιτεκτονική, ο διάκοσμος

το ιστορικό παρελθόν, η μυθολογία του χώρου, το οποία σχηματίζουν μια οντότητα-μια ευνοϊκή προς αυτές "ατμόσφαιρα".

Αυτή η ατμόσφαιρα προϊδεάζει τα άτομα σχετικά με την προσέγγιση που θα πρέπει να ακολουθήσουν, στο είδος των κοινωνικοτήτων που θα πρέπει να αναμένουν, στις αποδεκτές συμπεριφορές καθώς διευκολύνει ή αποθάρρυνση συγκεκριμένους τύπους συμπεριφορών και συνεύρεσης (Hubbard, 2012).

Θεσμικά και κοινωνικά όμως, η σεξουαλικότητα υποβιβάζεται σε ένα αντικείμενο από τη στιγμή που μπορεί να ελεγχθεί και να περιχαρλωθεί στα πλαίσια της ιδιωτικότητας. Η εκδήλωση της, ταυτισμένη αυστηρά με την ιδιωτική σφαίρα, ακόμα και σε αυτό το επίπεδο ταυτίζεται με επιμέρους χώρους της κατοικίας τα οποία δεν

δέεται από την έννοια του χώρου, μέσα από μια λογική που αρκείται στην μη-ορατότητα των σεξουαλικών δρώμενων και τον αποκλεισμό τους από την υγιή κοινωνική ζωή.

Ο χώρος της αποκλίνουσας σεξουαλικότητας

Ο Foucault στο έργο του "Ιστορία της Σεξουαλικότητας" ερευνά τον τρόπο με τον οποίο η γνώση μας για το σώμα και την ανθρώπινη σεξουαλικότητα καθώς και ο τρόπος εκδήλωσης αυτής, διαμορφώθηκε, εξελίχθηκε και ρυθμίστηκε μέσω στρατηγικών, πολιτικών πρόνοιας αλλά και επιστημονικών προσεγγίσεων.

Στο έργο του Foucault η σεξουαλικότητα αντιμετωπίζεται ως ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της κοινωνικής ύπαρξης αλλά ταυτόχρονα ως μια απειλή για τα καθεστώτα κοινωνι-

Bill Owens, *Suburbia*, 1973

Man Ray, *Rayograph*, 1922

κού ελέγχου. Η κριτική του εστιάζεται στην δαιμονοποίηση της σεξουαλικότητας και την ανάγκη του συστήματος να "αποστειρώσει" το δημόσιο χώρο από τυχόν αποκλίνουσες σεξουαλικότητες, από ετερότητες που αμφισβητούν την απολυτότητα των δύο φύλων και ταυτίζονται με την απειλή της δημόσιας υγείας.

Οι απειλητικές σεξουαλικότητες κατέληξαν, σύμφωνα με την κοινή αντίληψη, να αποτελούν κίνδυνο για το υγιές τμήμα του πληθυσμού, το οποίο όφειλα να απομονωθεί από τα μέλη του τα οποία θεωρούνταν "διαστροφικά". Η αποκλίνουσα σεξουαλικότητα αντιμετωπίστηκε ως ασθένεια ψυχική και περιχαρακώθηκε-εξορίστηκε σε χώρους πειθάρχησης, σχεδιασμένες για την θεραπεία και την αναμόρφωση των "ασθενών".

Για τα διάφορα σύστημα τα κοινωνικής πρόνοι-

ας, η μη-αποδεκτή σεξουαλικότητα ως νόσημα, συνδέθηκε με χώρους όπως εργαστήρια, νοσοκομεία και κλινικές, από τους οποίους προέκυψε τελικά και η εγκαθιδρυμένη γνώση για το ανθρώπινο σώμα και τη σεξουαλική του δραστηριότητα.

Οι επίσημες αντιλήψεις περί σεξουαλικότητας άρχισαν να αναδύονται μέσω των συστημάτων δημόσιας υγείας, επιτήρησης του δημόσιου χώρου, της νομοθεσίας και της κοινωνικής πρόνοιας. Οι δημόσιες πολιτικές άρχισαν να ταυτίζουν συγκεκριμένες ταυτότητες και τη σεξουαλικότητά τους ως πηγή ή βασική παράμετρο κρίσιμων αστικών κοινωνικών προβλημάτων.

Η διαχείριση της σεξουαλικότητας σε επίπεδο πληθυσμού, ο περιορισμός της εκδήλωσης αυτής στον χώρο καθώς και η προώθηση "υγιών" αναπαραγωγικών προτύπων διαπροσωπικών σχέσε-

ων έγινε προτεραιότητα ενός συνόλου συνδυαστικών πολιτικών.

Αποκαλύφθηκε ότι το αστικό τοπίο προσφερόταν για την φιλοξενία διαφόρων σεξουαλικότητων, οι οποίες καταλάμβαναν συγκεκριμένους χώρους. Η κατηγοριοποίηση αυτών και οι ζωνοποίηση του αστικού χώρου στα πλαίσια των πολιτικών αυτών αποτέλεσε το κλειδί για την επιτήρηση και των ελέγχό τους.

Έτσι, σύμφωνα με τον Foucault φτάσαμε στην γέννηση των λεγόμενων βιοπολιτικών (Biopolitics). Η προσέγγιση της σεξουαλικότητας από τις βιοπολιτικές στράφηκε στην ταυτοποίηση της τοποθεσίας συγκεκριμένων σεξουαλικών συμπεριφορών, σε μια προσπάθεια κατανόησης της αλληλεξάρτησης αυτών με συγκεκριμένους χώρους της πόλης. Μέσα από πρακτικές χαρτογράφησης, επίβλεψης και ελέγχου, συγκεκριμένες αστικές περιοχές ταυτίστηκαν με όρους όπως “σεξουαλικός κίνδυνος” ή “εστία μόλυνσης της δημόσιας υγείας”.

Ο χώρος του αποκλεισμένου και ο “ηθικός πανικός”

Σύμφωνα με την Julia Kristeva, αποκλεισμοποίηση είναι η κατάσταση κατά την οποία, το άτομο, προσπαθώντας να προσδιορίσει τα όρια μεταξύ του Εαυτού και του Άλλου, αποτινάσσει και απωθεί αυτά τα στοιχεία τα οποία αναγνωρίζει στον Άλλο ως πηγή της διαφοροποίησης του. Η κατάσταση αυτή, όμως δεν αφορά μια απλή διαφοροποίηση, αλλά την ουσιαστική διάκριση του ορθού εαυτού από τον “ανορθόδοξο”, “προβληματικό” Άλλον.

Σε κοινωνικό επίπεδο, το αποκείμενο σώμα είναι εκείνο που μολύνει τον χώρο και το κοινωνικό σύνολο. Τα διαφοροποιημένα στοιχεία ενός τέτοιου σώματος από το σώμα του εαυτού είναι

εκείνα που με την ύπαρξη τους διαταράσσουν την κοινωνική τάξη (order) και την συλλογική συνείδηση και μέσω της αποκλεισμοποίησης απωθούνται, αποβάλλονται από τα εγκαθιδρυμένα κοινωνικά πρότυπα. Η ύπαρξή τους μετατρέπεται σε ζήτημα ταμπού, απαγορευμένα και απειλητικά, τα οποία αποσιωπούνται συστηματικά.

Μεταφερόμενοι από το σώμα του Εαυτού στο κοινωνικό σώμα, η αποκλεισμοποίηση ταυτίζεται με τον αποκλεισμό και την αποβολή από το κοινωνικό σύνολο μελών των οποίων οι ταυτότητες και οι δραστηριότητες ταυτίζονται με εγκληματικές ανάρμοστες και ηθικά απειλητικές περιστάσεις. Πρόκειται για κοινωνικές ομάδες-μειονότητες(μετανάστες, άστεγοι, εγκληματίες, ιερόδουλες, ομοφυλόφιλοι) οι οποίες στοχοποιούνται ως μiasματικές ή προβληματικές, η παρουσία των οποίων στην πόλη διαταράσσει το αστικό προφίλ της ομαλότητας και της εύρυθμης λειτουργίας του κοινωνικού συνόλου. Αυτές οι μειονότητες των οποίων η έμφυλη ταυτότητα αποτελεί σημαντικό στοιχείο της συνολικής τους ταυτότητα(η μετανάστρια, η ιερόδουλη, η άστεγη, η άνεργη, η ανύπαντρη μητέρα) αναγκάζονται να αναζητήσουν και να διεκδικήσουν τον δικό τους χώρο μέσα στην πόλη. Στην πραγματικότητα, όμως, αποδοκιμάζονται και αποσιωπώνται από την κοινωνική σφαίρα, στην οποία τα άτομα κατατάσσονται σε συγκεκριμένες προνομιακές θέσεις, σύμφωνα με ένα σύστημα αξιών το οποίο καταδικάζει την ετερότητα.

Έτσι, ο χώρος αποκλεισμένου, ορίζεται, με τη σειρά του, ως ο χώρος αυτής της αποβολής, ο οποίος φιλοξενώντας τη, μετατρέπεται σε ένα χώρο μiasμένο και επικίνδυνο, που ταυτόχρονα “υπάρχει” αλλά “απουσιάζει” από το πλέγμα των χώρων υγιούς κοινωνικότητας(Kristeva, 1980).

Στον δημόσιο χώρο, το “υγιές” και το μiasμέ-νο σώμα, ορίζονται μέσα από την επιτέλεση της ταυτότητας του ατόμου, μέσα από τις δραστηριότητες και τις εκφραστικές κινήσεις που συνδέονται με αυτή. Ο ρόλος της επιτήρησης και της θεσμοθέτησης είναι η κατάταξη των επιτελέσεων σε χώρους κατάλληλους για αυτούς. Μέσα από τις έννοιες της ευπρέπειας, της ιδιοκτησίας και της ιδιωτικότητας, οι τακτικές αυτές αποδεικνύουν την χωρική κατάταξη συγκεκριμένων συμπεριφορών σε ανάλογους χώρους.

Αυτή η ταύτιση των χώρων της πόλης με τις διάφορες επιτελέσεις των ταυτοτήτων συνδέεται άμεσα με την αναγνώριση των τμημάτων του αστικού χώρου σε:

- κεντρικές ή περιφερειακές
- πόλους ή όρια
- δημόσιους ή ιδιωτικούς
- εύπορους ή “φτωχούς”

Όταν οι επιτελέσεις ξεφεύγουν από τις εγκαθιδρυμένες συνθήκες χώρου/χρόνου, συχνά προκαλούν το φαινόμενο που αποκαλείται από τον Stanley Cohen ως “ηθικός πανικός” (moral panic). Κατά την διάρκεια μιας κρίσης “ηθικού πανικού”, μια κοινωνική ομάδα ταυτίζεται με ένα φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας και θεωρείται απειλή για το κοινωνικό σύνολο, σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Μια τέτοια κρίση πυροδοτείται, συνήθως, από ένα συγκεκριμένο σοκαριστικό για την κοινή γνώμη γεγονός. (Hubbard, 2012)

Τέτοια γεγονότα συχνά σχετίζονται με την σεξουαλικότητα, καθώς, στα πλαίσια μιας καταναλωτικής, καπιταλιστικής κοινωνίας, όπου τα ΜΜΕ συμβάλουν σημαντικά στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης, η επιτέλεση ορισμένων ταυτοτήτων, μακριά από την ιδιωτική σφαίρα και την κοινωνική ευπρέπεια, θεωρείται απειλητική.

Έτσι, εικόνες αποστροφής και κινδύνου γιγαντώνονται μέσα από τα ΜΜΕ και τις κοινωνικές αντιδράσεις,

στοχοποιώντας άτομα και ομάδες, με τρόπο ο οποίος παράγει ιδεολογικές πλατφόρμες και πολιτικές στρατηγικές. Αυτή η συνειδητή ή ασυνειδητή πολλές φορές αντίδραση παράγει ταυτόχρονα στίγμα, εξοστρακισμό και κοινωνικό αποκλεισμό, γενικεύοντας εικόνες “ανηθικότητας”.

Αυτοί οι “ηθικοί δαίμονες” οδηγούν τελικά, στον κοινωνικό αποκλεισμό συγκεκριμένων έμφυλων ταυτοτήτων και σεξουαλικότητων, δημιουργώντας μια ιεραρχία κοινωνικής και ηθικής αξίας για τη διευκόλυνση της χωρικής και κοινωνικής επιτήρησης αυτών

Βιβλιογραφία

- Σταυρίδης, Σ. 2010, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- Φουκώ, Μ. 1982, *Ιστορία της σεξουαλικότητας, 1: η Δίψα της Γνώσης*, Αθήνα, Ράππα
- Duncan, N. 1996, *Bodyspace: Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality*, London, Routledge
- Hubbard, P. 2012, *Cities and sexualities*, London, Routledge
- Kristeva J. 1980, *Pouvoirs de l' horreur*, Paris ,Editions du Seuil

Η έκρηξη της αστικοποίησης οδήγησε τόσο στην επέκταση των μητροπολιτικών κέντρων όσο και στην κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού τους. Ανάγκες για στέγαση του αστικού πληθυσμού οδήγησαν στην ανάπτυξη νέων πολιτικών και σχεδιαστικών προτάσεων από την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία, διαμορφώνοντας ένα νέο αστικό τοπίο γαμάτο χώρους ετερόκλητους αλλά και μεταβατικούς. το σύγχρονο αστικό τοπίο, χαρακτηριζόμενο από την ανωνυμία, την συνεχή κινητικότητα, την εγρήγορση και την ανησυχία προκαλούμενη από το πλήθος των “εικόνων” και πληροφοριών, συντέλεσαν στην δημιουργία ενός αστικού περιβάλλοντος ευνοϊκού για την φιλοξενία ετεροτήτων.

Άτομα προερχόμενα από διαφορετικά πολιτιστικά αλλά και γεωγραφικά περιβάλλοντα, συγκεντρωμένα στις μητροπόλεις, ανακάλυψαν ένα τρόπο διαφυγής από τα κλειστοφοβικά κοινωνικά περιβάλλοντα των παραδοσιακών κοινοτήτων και των μικρών πόλεων.

Ο αστικός χώρος αποδείχθηκε το ιδανικό τοπίο για την φιλοξενία ενός ευρέος φάσματος κοινωνι-

κών ταυτοτήτων και σεξουαλικών συμπεριφορών, με χώρους προσφερόμενους για την σεξουαλική απελευθέρωση των ατόμων.

Οι χώροι της πόλης, δημόσιοι, ήμι-δημόσιοι, ιδιωτικοί, τα κέντρα, οι διαδρομές, οι χώροι συλλογικής μνήμης, οι διακριτές χωρικές ενότητες, τα σημεία, αποτελούν χωρικά στοιχεία τα οποία ανάγονται σε κρίσιμες παραμέτρους της κοινωνικής οργάνωσης του αστικού χώρου και της χωρικής διαλεκτικής των έμφυλων σχέσεων. Φορτισμένα με κοινωνικά νοήματα και δράσεις με αναπαραστασιακό χαρακτήρα, τα επιμέρους στοιχεία του αστικού τοπίου διαμορφώνουν διακριτές πραγματικότητες στην πόλη, όπου οι κοινωνικοί κανόνες μεταβάλλονται και προσαρμόζονται ανάλογα.

Η πόλη των θυλάκων

Η ανάγκη για μια πόλη λειτουργική, η οποία είναι σε θέση να ικανοποιεί τις ανάγκες των κατοίκων της διατηρώντας παράλληλα την τάξη και την οργάνωση, μακριά από τις εικόνες χάους των βιομηχανικών πόλεων οδήγησε στην ανάπτυξη

νέων μοντέλων σχεδιασμού του αστικού χώρου. Η πόλη του μοντέρνου κινήματος είχε σαν αρχή την διάκριση των χρήσεων και τη ζωνοποίηση της πόλης βάσει αυτής, σε θεματικούς τομείς.

Η ασφυκτική χωροθέτηση των χρήσεων γης, τα προάστια και οι περιοχές δόμησης, γέννησαν για κάποιους αστικά περιβάλλοντα χωρίς ταυτότητα. Για άλλους, η χαώδης μορφή των σύγχρονων μεταμοντέρνων μεγαλουπόλεων, η πολυμορφία και η συνθετότητά τους, τόσο σε επίπεδο μορφολογικό όσο και κοινωνικό, οδήγησε στην υπεράσπισή τους. Η υπεράσπιση αυτή δομείται πάνω στην ετερότητα και την αταξία των επιμέρους τμημάτων της πόλης, τα οποία συγκροτούν ένα πλέγμα «οροθετημένων αστικών επικρατειών» (Σταυρίδης, 2010). Η φαινομενική αυτή αταξία, διασπαρμένη στον αστικό χώρο ελέγχεται συστηματικά υπό την ψευδαίσθηση ενός αυτοπαραγόμενου δικτύου αστικής εξάπλωσης.

Ο Σταυρίδης, αναπτύσσοντας την θεωρία των θυλάκων γράφει χαρακτηριστικά: Οι περιοχές οι οποίες διακρίνονται στην πόλη των θυλάκων ανήκουν στις εξής κατηγορίες:

- κέντρα συσσώρευσης ισχύος, δηλαδή, περιοχές οι οποίες εντοπίζονται διοικητικά κτήρια, γραφεία εταιριών, τράπεζες και οι οποίες οριοθετούνται απόλυτα μέσω της φύλαξης και του ελέγχου πρόσβασης σε αυτές
- κέντρα κατανάλωσης, δηλαδή, σύγχρονα εμπορικά κέντρα, πολυκαταστήματα, πολυώροφοι αναψυχής, τα οποία ελέγχονται με γνώμονα την αίσθηση ασφάλειας και της προβλέψιμης έκπληξης που πρέπει να προσφέρουν στους καταναλωτές, μέσα σε πλαίσια οδηγίων συμμόρφωσης στην χρήση του χώρου

- περιοχές κατοικίας. Εδώ υπάρχουν δύο μορφές θυλάκων: η περιτειχισμένη κοινότητα με ελεγχόμενη πρόσβαση για προστασία από το εξωτερικό περιβάλλον, ή μορφή των υποβαθμισμένων γκέτο, όπου ο έλεγχος έχει στόχο να εμποδίσει την εξάπλωση πρακτικών κατοίκησης οι οποίες εμφανίζονται ως παράνομες ή άνομες (Σταυρίδης, 2010).

Ο αστικός χώρος που μένει έξω από τους θύλακες ορίζεται με επεμβάσεις ρύθμισης και προσδιορισμού όπου ελέγχεται το επίπεδο της υπαγωγής τους στο κοινωνικό καθεστώς (Σταυρίδης, 2010). Δηλαδή, η κίνηση, η παραμονή και η διέλευση από τον ενδιάμεσο αυτό χώρο μπορούν ανά πάσα στιγμή να υποβληθούν σε ένα είδος ελέγχου και ρύθμισης για την επιβεβαίωση της τάξης και της κανονικότητας, ή για τον περιορισμό μιας εμφανούς απόκλισης.

Σύμφωνα με την θεωρία των “μη-τόπων” του Μ. Ωζέ, ο ενδιάμεσος αστικός χώρος των θυλάκων συνιστά χώρο κοινά αναγνωρίσιμο και μεταβατικό, χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα στην ταυτότητα του χώρου αλλά στην λειτουργικότητα του. Στο χώρο αυτό, ο χρήστης δέχεται νοητά τους όρους χρήσης του χώρου κατά την διέλευσή του από αυτόν.

Ετεροτοπίες

Στο έργο του Foucault, ο χώρος αντιμετωπίζεται ως πεδίο διανομής της εξουσίας στα υποκείμενα και τις πρακτικές αυτών. Ξεκινώντας από τον γλωσσικό λόγο και την ανάλυση των τρόπων με τους οποίους τα κείμενα, τα αρχεία και οι πρακτικές μιας εποχής, η λεγόμενη “αρχαιολογία”, αποδίδουν νοήματα σε συγκεκριμένες όψεις του πραγματικού, αποσιωπούν άλλες, αποκλείουν ή επιλέγουν πλευρές της πραγματικότητας, μεταβαί

νει στην έκφραση των πρακτικών αυτών στο χώρο.

Ο χώρος του Foucault είναι ένας χώρος έγκλειστος, κατακερματισμένος, ιεραρχημένος, στο όνομα της επιτήρησης και του ελέγχου, εκφράζοντας ποιοτικά και υλικά χαρακτηριστικά αυτού, ως χώρος διοικητικός, θεσμικός, που κατανέμεται σε σώματα, υποκείμενα και πρακτικές.

Έτσι, ο χώρος της ελευθερίας αντιτιθέμενος με τον χώρο της επιτήρησης μπορεί να λειτουργήσει ως τέτοιος μέσα από κοινωνικές πρακτικές οι οποίες θα τον καταστήσουν χώρο απελευθέρωσης ή καταπίεσης. Στο κείμενο του 1984 "Περί Χώρων Άλλων", ο Foucault αναφέρεται στον σύγχρονο χώρο της τοποθέτησης, διακρίνοντας τον σε χώρο του εσωτερικού (ασυνείδητο, υποκειμενικές αναπαραστάσεις) και σε χώρο του εξωτερικού, δηλαδή, το χώρο της κοινωνίας και της ιστορίας.

Οι ετεροτοπίες, βρισκόμενες στον εξωτερικό χώρο, αποτελούν χώρους πραγματικούς, όπου οι ουτοπίες υλοποιούνται, διαχωρισμένοι από τον υπόλοιπο εξωτερικό χώρο. Αποτελώντας ταυτόχρονα τμήμα του και εξαίρεσή του, οι ετεροτοπίες αναστατώνουν και διαταράσσουν την ισορροπία των σχέσεων τόπου, ταυτοτήτων και του προσδιορισμού του Εγώ. Λαμβάνουν, έτσι, μια συμβολική διάσταση, εξαρτώμενη από την ταυτότητα, τα κοινωνικά τελετουργικά και τις αξίες του ατόμου και της κοινωνικής ομάδας στην οποία αυτό εντάσσεται.

Πρόκειται για χώρους οι οποίοι εκπληρώνουν ουτοπικά οράματα και οράματα διαφοροποιήσεων, όπου τα όρια ανάμεσα στο πραγματικό και το φαντασιακό-ιδεατό, ατονούν. Αυτοί οι χώροι ταυτίζονται με έξω-θεσμικούς χώρους ελευθερίας και απελευθέρωσης, όπου η ιεραρχία του κοινωνικού και θεσμικού οικοδομήματος αναιρείται και οι εγκαθιδρυμένες σχέσεις εξουσίας αίρονται.

Οι ετεροτοπίες αποτελούν, τελικά, την υλοποίηση σε χωρικό επίπεδο, κοινωνικών φαντασιώσεων μακριά από την καταναγκαστικότητα της επιτήρησης.

Η κοινωνική διάρθρωση του αστικού χώρου

Ο αστικός χώρος διαρθρώνεται κοινωνικά μέσα από ένα σύνολο χώρων που εξυπηρετούν την κοινωνικοποίηση των ατόμων σε καθημερινή βάση και συνδέονται με σχέσεις αλληλεξάρτησης. Στους χώρους αυτούς συγκροτούνται και αναπαράγονται οι κοινωνικές σχέσεις και εδραιώνονται οι διάφορες κοινωνικές ταυτότητες. Σύμφωνα με την Νικολαΐδου οι χώροι αυτοί διακρίνονται σε χώρους πρωτογενούς κοινωνικοποίησης, εκλογικευμένης κοινωνικοποίησης, χώρους κοινωνικής επαφής ή φυγής, καθώς και σε χώρους λατρείας και περισυλλογής.

Ο κύριος χώρος πρωτογενούς κοινωνικοποίησης είναι η κατοικία με το κατοικείν εξυπηρετεί την έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου να εδραιώσει την παρουσία του μέσα στο χώρο και τον χρόνο: Να εξασφαλίσει την συνέχειά του.

Η αξία της κατοικίας, συμβολική, κοινωνική αλλά και εμπορευματική επηρεάζεται από παράγοντες όπως:

- η θέση της στην πόλη, χαρακτηριστικό που έχει τη δυνατότητα να καθορίζει τον τύπο της κατοικίας, την ποιότητα του περιβάλλοντος διαβίωσης, και το μέγεθός της,
- η απόστασή της από το κέντρο,
- η γειτνίασή της με ελεύθερους δημόσιους χώρους ή με χώρους φορτισμένους από τη συλλογική μνήμη,
- η παρουσία στην περιοχή κατοικίας ασυμβίβαστων χρήσεων
- ο κοινωνικός εξοπλισμός της περιοχής,

- το συγκοινωνιακό δίκτυο το οποίο διέρχεται από αυτήν

Οι χώροι εκλογικευμένης κοινωνικοποίησης συμπεριλαμβάνουν τον σχολικό χώρο, τον εργασιακό χώρο, Πρόκειται, δηλαδή, για χώρους όπου το άτομο έρχεται σε επαφή με τον κοινωνικό του περίγυρο, εκπαιδεύεται κοινωνικά και προσαρμόζει την συμπεριφορά του ανάλογα με τις σχέσεις εξουσίας και την κοινωνική ιεράρχηση που αυτοί απαιτούν. Οι χώροι κοινωνικής επαφής ή φυγής είναι αυτοί στους οποίους συνοψίζεται η οργάνωση της επικοινωνίας του ανθρώπου στην σύγχρονη μεγαλούπολη. Είναι δηλαδή οι χώροι εκείνοι και τα περιβάλλοντα τα οποία αντανakλούν την επικοινωνία και ταυτόχρονα την επηρεάζουν, την ελέγχουν, την διευκολύνουν ή την εμποδίζουν. Έτσι, με την συχνότητα αλλά και μια ταυτόχρονη ανωνυμία που μπορεί να χαρακτηρίζει τους χώρους των πόλεων, δημιουργούνται κάποια οικεία πρότυπα, τόσο εμφάνισης όσο και συμπεριφοράς, τα οποία αντιμετωπίζονται ως αναμενόμενα στον χώρο αυτό. Στους χώρους κοινωνικής επαφής ή φυγής, προβάλλεται με επιμονή ένα συγκεκριμένο σήμα κατατεθέν το οποίο δεν τονίζει μόνο την δική τους ταυτότητα αλλά και υπογραμμίζει την ταυτότητα του χρήστη τους (Νικολαΐδου, 1993).

Η συμβολική ανάγνωση του αστικού χώρου: Roland Barthes και ο "ερωτισμός" της πόλης

Ο Barthes χαρακτηρίζει την πόλη ως έναν ιστό ο οποίος σχηματίζεται όχι από όμοια στοιχεία αλλά από ισχυρά μη σηματοδοτημένα στοιχεία τα οποία αρχικά παρουσιάζονται ουδέτερα.

Σύμφωνα με τον Lynch κάθε πόλη διαθέτει τους δικούς της μοναδικούς ρυθμούς και από την

στιγμή που αυτή κατασκευάζεται, κατοικείται και χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο, αυτός ο βασικός ρυθμός ορίζει την αντιπαράθεση των νοηματοδοτημένων και των ουδέτερων στοιχείων της πόλης μέσα από την εναλλαγή, την παράθεση και την μεταβολή.

Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία του αστικού ιστού αποτελεί ο πυρήνας του, το πολεοδομικό κέντρο. Για αυτό το κέντρο ο Barthes διατυπώνει ένα γενικό κανόνα, σύμφωνα με τον οποίο κάθε πόλη, στο κέντρο της διαθέτει ένα κεντρικό σημείο, το οποίο παραμένει κενό, ο λεγόμενος "στέρεος πυρήνας" (solid nucleus). Σε αυτόν δεν εντοπίζεται καμία συγκέντρωση λειτουργιών και δραστηριοτήτων, αλλά ένα κενό σημείο εστίασης και αναφοράς για την εικόνα της πόλης όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τους κατοίκους της. Ο τόπος αυτός, κενός και ουδέτερος είναι απαραίτητος, όμως για την οργάνωση της υπόλοιπης πόλης.

Παραθέτοντας την φράση του Victor Hugo "η πόλη είναι ένα γραπτό" ορίζει τον χρήστη του χώρου της πόλης ως έναν αναγνώστη, ο οποίος ακολουθώντας τις υποχρεώσεις και τις κινήσεις, οικειοποιείται αποσπάσματα της γλώσσας, υλοποιώντας τα στον χώρο. Παρομοιάζει, έτσι, τον χρήστη με τον αναγνώστη του avant-garde ποιητικού έργου του Queneau, όπου κάθε μεμονωμένος στίχος μπορούσε να οδηγήσει σε ένα ξεχωριστό ποίημα. Στην πόλη, ο περιπλανώμενος χρήστης έχει την δυνατότητα να ακολουθήσει μια διαδρομή, να εξερευνήσει την πόλη και να έρθει σε επαφή με τούς διαφορετικούς τόπους και τις διαφορετικές κοινωνικές πραγματικότητες τις οποίες φιλοξενούν. Ο αναγνώστης είναι ο χρήστης, ο στίχος είναι η διαδρομή, ο δρόμος, το σοκάκι, το νέο ποίημα είναι οι θύλακοι της πόλης.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η συνθήκη σημαίνει/σημαινόμενο συνεχώς μεταβάλλεται, ακολουθώντας μια ευέλικτη σημειωτική διαλεκτική. Μέσα από τη σχέση του Εαυτού με το Άλλο, το σημαίνον δεν αποτελεί ποτέ μια οριστική, ακλόνητη ύπαρξη αλλά μπορεί οποιαδήποτε στιγμή να μετατραπεί σε σημαίνόμενο, στα πλαίσια των πολιτιστικών και ψυχολογικών συμπλεγμάτων. Επικλούμενος τις ψυχολογικές και τις αναλύσεις κειμένων του Lacan, ο Barthes οδηγείται στον ορισμό της “ερωτικής” διάστασης της πόλης. Ερωτικής με μια ευρύτερη έννοια, όπου τα υποκείμενα, τα αντικείμενα, ο χώρος, ο εαυτός και το Άλλο, εμπλέκονται και αλληλεπιδρούν σε σχέσεις πολύ διάσπατες και πολύπλοκες, φορτισμένες με νοήματα ρόλους και μνήμες.

Σε αυτή την προσέγγιση της πόλης, το κέντρο της αποδεικνύεται στοιχείο καθοριστικής σημασίας. Είναι το τμήμα της αυτό όπου πραγματοποιείται η συνάντηση με το Άλλο και για τον λόγο αυτό είναι το κέντρο της νεότητας, όπου τα άτομα ανταλλάσσουν κοινωνικές εμπειρίες.

Έτσι, το κέντρο της πόλης, σε σχέση με την περιφέρεια, εμφανίζεται ως ο προνομιούχος τόπος της ετερότητας. Εδώ, ορισμός της ετερότητας εστιάζεται σε όλα αυτά που δεν εντοπίζονται στο κέντρο της πόλης: οικογένεια, μόνιμη κατοικία, ακλόνητη ταυτότητα. Τα παραπάνω στοιχεία δημιουργούν έτσι μια “ερωτική” αλυσίδα, ένα σύνολο συμβολισμών οδηγούμενων από την μεταφορική(με την λογοτεχνική έννοια) φύση του αστικού ιστού.

Βιβλιογραφία

- Νικολαΐδου, Σ. 1993, *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Αθήνα, Παπαζήση
- Σταυρίδης, Σ. 2010, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- Φουκώ, Μ. 1982, *Ιστορία της σεξουαλικότητας, 1: η Δίψα της Γνώσης*, Αθήνα, Ράππα
2012, *Ετεροτοπίες και άλλα κείμενα*, Αθήνα, Πλέθρον
- Barthes, R. "Semiology and the Urban." in Leach N., 1997, *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, London: Routledge
- Betsky, A. 1997, *Building Sex, Men , women, Architecture and the Construction of Sexuality*, New York, William Morrow & Co
- Butler, J. 1990, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London, Routledge
- Duncan, N. 1996, *Bodyspace: Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality*, London, Routledge
- Hubbard, P. 2012, *Cities and sexualities*, London, Routledge
- Massey, D. 1994, *Space, Place and Gender, Great Britain*, Polity Press

Οι χώροι της καθημερινότητας, οι οποίοι χρησιμοποιούνται συστηματικά για την εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών της πόλης, χώροι παραγωγής, αναψυχής, κατανάλωσης και κυκλοφορίας, όλοι εμπεριέχουν και ενσωματώνουν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό την εγκαθιδρυμένη αντίληψη περί σεξουαλικότητας και αυτό ελέγχου του σώματος σε μία έμφυλη διάσταση.

Για την Judith Butler, το πλέγμα των χώρων αυτών στο εσωτερικό του αστικού ιστού, εντάσσεται σε αυτό που αποκαλεί Heterosexual Matrix. Πρόκειται για μια αυτό-υποστηριζόμενη οικονομία της οποίας η δύναμη και η επιρροή παράγεται και εδραιώνεται στα πλαίσια της σκέψης του τι μπορεί και τι αδυνατεί να γίνει αποδεκτό με όρους κοινωνικής και πολιτιστικής ευπρέπειας.

Στα πλαίσια αυτού του ετεροφυλοφιλικού μηχανισμού λειτουργεί άλλωστε και μια "αρσενική" σεξουαλική οικονομία στην οποία εγκαθιδρυμένες σεξουαλικές και έμφυλες ταυτότητες αναπαράγουν συνεχώς μια έμφυλη ιεραρχία και ένα είδος καταναγκαστικής σεξουαλικότητας. Συγκεκριμένες ταυτοποιήσεις ενεργοποιούνται, προιδεάζοντας την "ματιά του άλλου", αλλά και εγκλείοντας

στοιχεία ταυτότητας, τα οποία μέσω συγκεκριμένου στυλιζαρίσματος του σώματος, παράγουν και εδραιώνουν με το πέρασμα του χρόνου ένα είδος φυσικότητας και ουσίας για συγκεκριμένες έμφυλες ταυτότητες.

Αυτή η "τυραννία του φύλου" όπως αναφέρει ο Doan (2004) είναι που δημιουργεί συγκεκριμένες χωρητικότητες στην πόλη, αποθαρρύνοντας και αποκλείοντας οτιδήποτε παρεκκλίνει από την διπολική διάσταση της ετεροσεξουαλικότητας.

Η ίδια "τυραννία αναπαράγει και εγκαθιδρύει ταυτόχρονα την πεποίθηση η έμφυλες ταυτότητες επιτελούνται και οφείλουν να επιτελούνται υπό την ασφάλεια και ιδιωτικότητα του χώρου της κατοικίας, και μόνο. Έτσι, η θέαση των επιτελέσεων των ταυτοτήτων έγκειται στην μέριμνα των μηχανισμών του κράτους, το οποίο καλείται να εξασφαλίσει την ασφάλεια και την προστασία του δημόσιου χώρου από "ανάρμοστες" συμπεριφορές και παρουσίες.

Έτσι, ορίζονται οι χώροι στους οποίους παύει να ισχύει η ιδιωτικότητα και διακυβεύεται συνεχώς η ασφάλεια της δημοσίας αιδούς.

Χώροι οι οποίοι δεν υπάγονται στην σφαίρα της ιδιωτικότητας της κατοικίας ή χαρακτηρίζονται από καθεστώς ήμι-ιδιωτικότητας (εργασιακοί, εμπορικοί, χώροι αναψυχής) εντάσσονται τελικά στην δημόσια σφαίρα. Δρόμοι, πεζόδρομοι, πλατείες, χώροι στάθμευσης και αναμονής, αστικό πράσινο, εντάσσονται στον αστικό ιστό με μια ποιικιλία όσον αφορά το βαθμό στον οποίο επιτρέπεται ή αποθαρρύνεται σε αυτούς η επιτέλεση έμφυλων δρώμενων. Όμως, ταυτόχρονα, οι ίδιοι αυτοί χώροι αποτελούν το πεδίο στο οποίο η ετερότητα θα εντοπιστεί αναπόφευκτα από την “ματιά του άλλου”, ανάμεσα στα άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα πεδίο στο οποίο οι ετερότητες έρχονται αντιμέτωπες η μια με την άλλη, σε ένα πλαίσιο διαλόγου, ερμηνείας, αποσιώπησης και αποδοκιμασίας.

Η ίδια η κοινωνική ζωή, περιορίζεται στον χώρο αυτό από τη συνεχή επιτήρηση, μέσω μιας διαδικασίας “εξυγίανσης” και αναδιάρθρωσης του δημοσίου χώρου, όπου αποθαρρύνεται η εκδήλωση διαπροσωπικών και έμφυλων σχέσεων σε βαθμό που να ξεπερνά την κοινωνική ευπρέπεια. Καταδικάζεται έτσι και δυσχεραίνεται κάθε απόπειρα συναναστροφής στα πλαίσια του αυθορμητισμού, επιβάλλοντας στα άτομα την άσκηση ενός διαρκούς αυτοελέγχου. συνδυασμένος με πρακτικές επιτήρησης και τιμωρίας, ο αυτοέλεγχος αυτός εγκαθιδρύεται, σταδιακά, ως μια απολύτως λογική διαδικασία που διασφαλίζει και επιβεβαιώνει τον εξευγενισμό των κοινωνικών σχέσεων.

Έτσι ο δημόσιος χώρος μετατρέπεται σε ένα χώρο “συμμόρφωσης” των κοινωνικών ομάδων, όπου μέσα από νομοθετικά πλαίσια και χωρικές ρυθμίσεις δημιουργείται μια τάξη πραγμάτων και χώρου, η οποία καθοδηγεί και επιτηρεί τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων και την θέση τους στον αστικό ιστό.

Castro District, San Francisco: μια από τις πρώτες περιοχές που χαρακτηρίστηκαν gay village

Ομοφυλοφιλία και πόλη

Gay village

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει γίνει εμφανής στον αστικό χώρο η παρουσία της ομοφυλοφιλικής κοινότητας μέσω των λεγόμενων gay villages.

Πρόκειται για θύλακες τόσο χωρικούς όσο και κοινωνικούς όπου οι ομοφυλοφιλικές ταυτότητες και οι δραστηριότητες της κοινότητας φιλοξενούνται και αναπαράγονται σε ένα ασφαλές περιβάλλον κοινωνικής ανάδρασης και έκφρασης. Άλλοτε πρόκειται για "γειτονιές", τμήματα δρόμων ή πεζοδρόμων και άλλοτε για ευρύτερες περιοχές οι οποίες αποκαλούνται άτυπα "χωριά" και όπου παρουσιάζεται μεγάλη συγκέντρωση λειτουργιών που σχετίζονται με την νυχτερινή διασκέδαση και αναψυχή, προσανατολισμένες στους ομοφυλόφιλους χρήστες του χώρου.

Στις περιοχές αυτές οι επιχειρήσεις (νυχτερινά κέντρα, μπαρ, εστιατόρια, καφέ) δημιουργούνται με την πρόθεση να λειτουργήσουν πέρα από τους περιορισμούς του ετεροφυλοφιλικού και πολλές φορές ομοφοβικού κατεστημένου της νυχτερινής

ζωής στην πόλη.

Στα πλαίσια ενός gay village αναπτύσσονται κοινωνικά δίκτυα τα οποία βασίζονται στην επιθυμία για ελευθερία στην επιτέλεση της σεξουαλικής και έμφυλης ταυτότητας σε ένα χώρο μακριά από ομοφοβικές απειλές και αποδοκιμασίες.

Συνήθως η διαδικασία σχηματισμού ενός gay village επηρεάζεται από τους κανονιστικούς όρους, τις πολιτικές χρήσεων γης αλλά και την αγορά ακινήτων, σε συνδυασμό, βέβαια, με παράγοντες κοινωνικούς όπως η προκαταλήψεις και η ομοφοβία. Αυτοί οι παράγοντες οδηγούν τέτοιου προσανατολισμού επιχειρήσεις να εγκαθίστανται σε περιοχές, όχι κοντά στο κέντρο της πόλης, οι οποίες θεωρούνται παρηκμασμένες και έτσι τα ενοίκια είναι πιο χαμηλά και οι κανονισμοί πιο ελαστικοί, εξαιτίας του μειωμένου ενδιαφέροντος και της μη ελκυστικότητας της περιοχής. Αρχικά, έχουμε την εγκατάσταση της πρώτης επιχείρησης, η "επιτυχία" της οποίας θα προσελκύσει τα μέλη της κοινότητας καθώς και παρόμοιες επιχειρήσεις, οι οποίες θέλουν να επωφεληθούν

από τις παραπάνω ευνοϊκές συνθήκες. Έτσι, σταδιακά, έχουμε συγκέντρωση των δραστηριοτήτων στην περιοχή αυτή με ταυτόχρονη ενίσχυση της αίσθησης της κοινότητας και επανατοποθέτησής της μέσα στον αστικό ιστό.

Αστική Αναγέννηση και Ομοφυλοφιλία

Η παρουσία νυχτερινής διασκέδασης με χαρακτηριστικά φιλικό ή και ξεκάθαρα προσανατολισμένο στην ομοφυλόφιλη κοινότητα και την κουλτούρα αυτής έχει συνδεθεί κατά καιρούς με το φαινόμενο της αστικής αναγέννησης άλλοτε παρηκμασμένων τμημάτων του αστικού ιστού, αφού πολλές φορές η συγκέντρωση των δραστηριοτήτων λειτουργεί ως καταλύτης της διαδικασίας αναγέννησης και επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας της κάθε περιοχής.

Έπειτα από ένα χρονικό διάστημα, πλήθος δραστηριοτήτων και λειτουργιών φαίνεται να συγκεντρώνεται στην περιοχή, αυξάνοντας την κυκλοφορία και εντείνοντας τις ροές. Μια τέτοια μεταβολή σηματοδοτεί μια ευρύτερη αποδοχή της ομοφυλόφιλης κοινότητας και των στοιχείων της κουλτούρας της αλλά και την ταυτόχρονη εμπορευματοποίηση αυτών. Ο ομοφυλόφιλος χρήστης του χώρου καταλήγει έτσι να αντιμετωπίζεται ως ένας εναλλακτικός καταναλωτής στα πλαίσια της βιομηχανίας της νυχτερινής διασκέδασης και αναψυχής και σταδιακά εγκαθιδρύεται μια πιο ευρέως αποδεκτή-στερεότυπη πτυχή της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας, βασισμένη κυρίως στην παραπάνω εμπορευματοποίηση. Μέσα στον ίδιο το θύλακα, και την κοινότητα που τον καταλαμβάνει, σχηματίζονται έτσι μειονότητες οι οποίες αδυνατούν να ενταχθούν στην κοινωνική πραγματικότητα αυτού, είτε λόγω της παρέκκλισης τους από τον ιδεατό τύπο της ταυτότητας του θύλακα είτε για λόγους σχετικούς με τον οικονομικό αποκλεισμό

χαμηλότερων οικονομικά τάξεων από το είδος των επιχειρήσεων που ανθίζουν στα πλαίσια ενός gay village.

Η αναγέννηση της περιοχής, δηλαδή, συνοδεύεται αναπόφευκτα από την αύξηση της ελκυστικότητας της περιοχής και συνεπώς των ενοικίων και των αξιών στην αγορά ακινήτων με προσέλκυση επιχειρήσεων όπως γκαλερί, εκθεσιακοί χώροι, εστιατόρια και νυχτερινά κέντρα τα οποία εντάσσονται σε ένα μια βιομηχανία διασκέδασης και αναψυχής που απευθύνεται ξεκάθαρα σε μια πιο εύπορη τάξη.

Οι μειονότητες οδηγούνται έτσι, σταδιακά στην απομάκρυνση από το θύλακα και η περιοχή αυτού εντάσσεται πλέον στον επίσημο "χάρτη" της νυχτερινής διασκέδασης της πόλης. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα ο θύλακας αποτελεί πόλο τουριστικής ανάπτυξης στα πλαίσια ενός εναλλακτικού τουρισμού που απευθύνεται σε συγκεκριμένο καταναλωτικό κοινό.

Οι μειονότητες της ομοφυλόφιλης κοινότητας οι οποίες αδυνατούν να ενταχθούν στο θύλακα και κατακρίνονται ως ανάρμοστες ή ακραίες, αναζητούν ευνοϊκές για αυτές συνθήκες σε άλλες περιοχές της πόλης δημιουργώντας με τη σειρά τους νέους μικρότερους θύλακες στον πολεοδομικό ιστό της.

Τα gay villages θεωρούνται, έτσι, θύλακες σχηματιζόμενοι μέσα από τις ομοφοβικές-στερεοτυπικές αντιλήψεις, οι οποίες οδηγούν τα μέλη της ομοφυλόφιλης κοινότητας στην αναζήτηση ενός "καταφυγίου" ελεύθερης έκφρασης μέσα στην ίδια τους την πόλη. Ανεξάρτητα από το αν το δικαίωμα στην πόλη καταλήγει να φορά συγκεκριμένα κοινωνικά αποδεκτά πρότυπα της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας, οι χώροι αυτοί παραμένουν σημαντικοί για την επιτέλεση του κοινωνικού

φύλου και συγκεκριμένα για την αποκλίνουσα από το στερεοτυπικό δίπολο αυτού ταυτότητα. Αποτελούν έτσι έναν από τους πιο εμφανείς και διακριτούς θύλακες ετερότητας στο αστικό τοπίο.

Σημειολογία χώρων ενός gay village

Ο σχηματισμός ενός gay village εξελίσσεται σταδιακά έως τη στιγμή διαμόρφωσης ενός διακριτού θύλακα, όχι με διοικητικά όρια αλλά μέσα από της έννοιες της συγκέντρωσης και των ροών ατόμων τα οποία θεωρείται ότι ανήκουν ή όντως ανήκουν σε συγκεκριμένες έμφυλες ταυτότητες. Έτσι, απαραίτητη φαίνεται μια σημειολογία του χώρου της ομοφυλοφιλικής η οποία φανερώνει τον προσανατολισμό του και στοιχεία της ταυτότητας που φιλοξενεί, έτσι ώστε το ενδιαφερόμενο άτομο να μπορεί να εντοπίσει τον χώρο αυτό. Έτσι, σε ένα gay village εντοπίζονται συχνά οπτικές σημάνσεις οι οποίες παραπέμπουν σε χαρακτηριστικά στοιχεία της ομοφυλοφιλικής κουλτούρας με χαρακτηριστικό παράδειγμα την σημαία του Gay Pride (αναλύεται στην συνέχεια).

Οι σημάνσεις αυτές αναδεικνύουν την ταυτότητα του χώρου και των δραστηριοτήτων που επιτελούνται στο εσωτερικό του. Διευκολύνουν, έτσι τον περιπλανώμενο χρήστη του χώρου να εντοπίσει τους χώρους και συνολικότερα δίνουν την αίσθηση, σε οπτικό επίπεδο, ενός θύλακα οι λειτουργίες του οποίου απευθύνονται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα.

Άλλωστε, αυτό το σύστημα συμβολισμών, μια σημειωτική της ομοφυλοφιλικής κουλτούρας, θα μπορούσαμε να την χαρακτηρίσουμε, δημιουργήθηκε για αυτόν ακριβώς τον λόγο, σε εποχές κατά τις οποίες υπήρχε η αναγκαιότητα για ένα "σύστημα πλοήγησης" στον δημόσιο χώρο με το οποίο τα ομοφυλόφιλα άτομα θα μπορούσαν να εντοπίσουν τους χώρους αυτούς με ασφάλεια. Βασικό σημείο των συστημάτων αυτών αποτελεί η διακριτικότητα, αναγκαία στον ομοφυλόφιλο χρήστη του χώρου, η οποία διασφαλίζει την διατήρηση μιας φαινομενικής ουδετερότητας (για τους "έξω"), μιας ομαλότητας η οποία δεν "τραβά" τα "λάθος βλέμματα".

Σηματοδοτήσεις στο gay village, Amsterdam

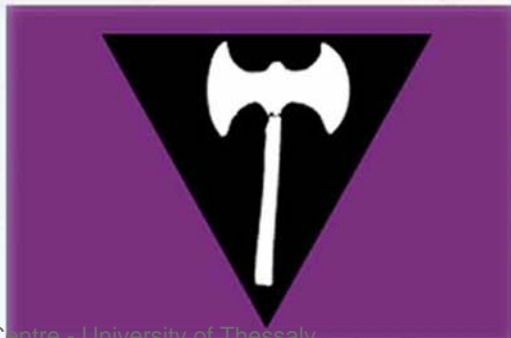
Σηματοδοτήσεις gay κινηματογράφου και club στο Αμβούργο

Σημαία Gay Pride

Πρόκειται για συμβολικές εικόνες ή επιγραφές οι οποίες εξασφαλίζουν τόσο την προσβασιμότητα όσο και την ενσωμάτωση στον αστικό χώρο.

Όσο πιο εμπορευματοποιημένος είναι ο χαρακτήρας του gay village τόσο περισσότερες σημάσεις υπάρχουν, ενώ ταυτόχρονα, ο αρχικός χαρακτήρας των κωδικοποιήσεων, έχει χαθεί, δίνοντας την θέση του σε ένα σύστημα συμβόλων που πλέον εντάσσεται στην μαζική κουλτούρα και αναγνωρίζεται από αυτήν.

Οι “άλλοι” χώροι

Πέρα από τον χώρο ενός gay village, όπου η ομοφυλοφιλική ταυτότητα αναπαράγεται και γίνεται αποδεκτή μέσα σε πλαίσια ορισμένα από το εμπορευματοποιημένο αρχέτυπο της ομοφυλοφιλικής κουλτούρας όσο και από τον ετεροφυλοφιλικό χαρακτήρα της νυχτερινής ζωής στην πόλη, υπάρχουν περιοχές ή σημεία της, τα οποία φιλοξενούν τις μη-ευρέως αποδεκτές πτυχές της ταυτότητας αυτής.

Στα πλαίσια της ομοφυλόφιλης κοινότητας εντάσσονται υποομάδες, τα χαρακτηριστικά των οποίων, τόσο εμφανισιακά, όσο και σε επίπεδο συμπεριφοράς και διαχείρισης του σώματος, περιθωριοποιούνται από την ίδια την κοινότητα και εξοστρακίζονται από τους χώρους επιτέλεσης του ευρέως αποδεκτού προτύπου του ομοφυλόφιλου άνδρα και της λεσβίας.

Οι μειονότητες που σχηματίζονται στα πλαίσια αυτά, βρίσκουν “καταφύγιο” σε χώρους στους οποίους η ταυτότητα και οι δραστηριότητες της κοινωνικής ομάδας επιτελούνται μακριά από την κοινή θέα, στην διακριτικότητα που προσφέρει ένας περίκλειστος χώρος. Στην περίπτωση αυτή υπάρχουν συγκεκριμένες σημάνσεις και τα μέλη της ομάδας επιτελούν την ταυτότητά τους στο εσωτερικό και μόνο του χώρου, ο οποίος εντοπίζεται σημειακά και όχι στα πλαίσια ενός χωρικού θύλακα με συναφείς λειτουργίες. Η δυνατότητα εντοπισμού του χώρου αυτού έγκειται στην γνώση και την μετάδοση αυτής για την ύπαρξή του, μεταξύ των μελών της κάθε υποομάδας.

Άλλες φορές όμως, οι διάφορες ταυτότητες της ομοφυλοφιλικής κουλτούρας, οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτές από την κοινότητα και έτσι δεν μπορούν να φιλοξενηθούν σε ένα gay village, στρέφονται σε άλλες περιοχές της πόλης, όπου δημιουργούνται νέοι μικρότεροι θύλακες.

Πολλές φορές, μάλιστα, τέτοιοι θύλακες εντοπίζονται σε υποβαθμισμένες περιοχές της πόλης με μεγαλύτερη ανοχή σε “ιδιαιτερές” συμπεριφορές και δρώμενα. Στην έκταση ενός τέτοιου θύλακα, όμως, συχνά προσελκύνονται δραστηριότητες παράνομου χαρακτήρα όπως η παράνομη πορνεία και η παράνομη διακίνηση ουσιών, εκμεταλλευόμενες την περιθωριοποιημένη ετερότητα των χρηστών και την χωρικότητα του θύλακα. Ο θύλακας αποκτά διακριτά όρια, σε επίπεδο εδαφικής κυριαρχίας εξαιτίας της “επικινδυνότητας” την οποία εκπέμπει για τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

Είναι οι περιοχές οι οποίες στην συλλογική μνήμη και την κοινή γνώμη αποτυπώνονται ως “κακόφημες πιάτσες”. Στους θύλακες αυτούς η κυκλοφορία στο εσωτερικό τους, η προσπέλασή τους θεωρείται ότι γίνεται εν γνώσει του ατόμου και με συγκεκριμένο σκοπό. Συχνά η παρουσία και μόνο στο θύλακα αρκεί για την ταύτιση του ατόμου από τρίτους με συγκεκριμένες ιδιότητες, προθέσεις αλλά και κοινωνικές ταυτότητες. Από την άλλη όταν κάποιος βρεθεί στο θύλακα χωρίς να είναι εξοικειωμένος με τις συνθήκες οι οποίες επικρατούν, συχνά θεωρείται ότι κινδυνεύει άμεσα και απειλείται η σωματική του ακεραιότητα, αφού οι θύλακες αυτοί συχνά ταυτίζονται με την έξαρση της εγκληματικότητας. Αυτός είναι άλλωστε και ένας από τους λόγους που οι εδαφικές αυτές περιοχές αλλά και οι κοινωνικές ομάδες-μειονότητες οι οποίες τις καταλαμβάνουν, αποτελούν στόχο των διαφόρων βιοπολιτικών για την προστασία της δημόσιας υγείας, καθώς και των πολιτικών για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας και την “εξυγίανση” του δημόσιου

αστικού χώρου.

Μεταβατικοί χώροι της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας

Το είδος των χωρικών θυλάκων ή των σημείων του χώρου στα οποία αναπαράγεται και επιτελείται η ομοφυλοφιλική ταυτότητα, εξαρτάται από το βαθμό ελέγχου που ασκεί το άτομο στον εαυτό του σε επίπεδο εμφάνισης και εκφραστικής συμπεριφοράς αλλά και στο βαθμό αποδοχής της ετερότητας αυτής από το κοινωνικό σύνολο και ιδιαίτερα το κοινωνικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής στην οποία εντοπίζεται ο θύλακας.

Έτσι σε ένα θύλακα με τη μορφή gay village, το ομοφυλόφιλο άτομο αισθάνεται ασφάλεια, όσον αφορά την επιτέλεση της ταυτότητάς του ακόμα και στο δημόσιο και ήμι-δημόσιο χώρο που περιτοιχίζει τους περικλειστούς χώρους, η λειτουργία των οποίων εντάσσεται κυρίως στον τομέα της νυχτερινής διασκέδασης και αναψυχής.

Παράλληλα, η ομοφυλοφιλική σεξουαλικότητα και οι ταυτότητες που συνδέονται με αυτή, ανάλογα με τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους, βρίσκουν χώρους έκφρασης στον αστικό χώρο. Άλλοτε εντοπισμένοι σημειακά και άλλοτε σε συγκεντρώσεις, οι χώροι της ομοφυλοφιλίας στην πόλη, είτε λειτουργούν με εμφανή την ταυτότητά τους είτε σε καθεστώς απόκρυψης, ορατές μόνο στους ενδιαφερόμενους. Όταν όμως πτυχές της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας δεν συμβαδίζουν με τα ευρέως αποδεκτά πρότυπα αυτής, οι ομοφυλοφιλικές μειονότητες καταλήγουν να επιτελούν την ταυτότητά τους σε άλλα σημεία του αστικού ιστού, μετατρέποντας την κάθε περιοχή σε θύλακα, με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αποκομμένες από την υπόλοιπη κοινωνία.

Παρ'όλα αυτά, υπάρχουν χώροι μέσα στην πόλη όπως πάρκα, τμήματα δρόμων, άλση, των

οποίων η θέση στον αστικό ιστό, η προσπελασιμότητά τους, η εγγύτητα σε άλλους θύλακες, τους μετατρέπουν σε χώρους μεταβατικούς, όπου η ταυτότητα μπορεί να επιτελείται ελεύθερα, μόνο κατά συγκεκριμένες ώρες της μέρας, προσωρινά και κυρίως κατά τις νυχτερινές ώρες.

Οι χώροι αυτοί διαθέτουν ένα διπλό χαρακτήρα, φιλοξενώντας δυο παράλληλες κοινωνικές πραγματικότητες, οι οποίες διαδέχονται η μια την άλλη κατά την διάρκεια της ημέρας. Κάθε φορά, τα πρωτόκολλα χρήσης του χώρου αλλάζουν ανάλογα με την ταυτότητα της κοινωνικής ομάδας η οποία καταλαμβάνει το χώρο, και η ταυτότητα του ίδιου του χώρου αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στην χρήση για την οποία είναι προορισμένος και στην χρήση η οποία προκύπτει από τις δυνατότητες που προσφέρει η μορφολογία και η θέση του στον αστικό ιστό. Οι δυνατότητες αυτές αφορούν συνήθως την ορατότητα ή μη των δρώμενων μέσα στους χώρους ή κατά μήκος αυτών κατά τη διάρκεια της νύχτας, για την ταυτότητα η οποία καταναγκάζεται να επιτελείται "στο σκοτάδι", υπό την επιτήρηση μιας αυστηρά επικριτικής ετεροφυλοφιλικής κοινωνίας.

Gay Pride

Οι παρελάσεις Gay Pride, ή ομοφυλοφιλικής υπερηφάνειας όπως μπορεί να μεταφραστεί ο όρος, αποτελούν έμφυλο δρώμενο κατά το οποίο ο χαρακτήρας του δημόσιου χώρου αλλάζει για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και μετατρέπεται σε χώρο επιτέλεσης της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας. Οι παρελάσεις αυτές συμβολίζουν παράλληλα την εναλλαγή από την ομοφυλοφιλική κοινότητα της πόλης σε μια ευρύτερη έννοια που αφορά το σύνολο των ομοφυλοφίλων, την εναλλαγή από το στίγμα στην υπερηφάνεια.

Ομοφυλόφιλοι άνδρες και γυναίκες αλλά και

ετεροφυλόφιλα άτομα τα οποία υποστηρίζουν την ομοφυλοφιλική κοινότητα, παρελαύνουν μέσα στην πόλη επιτελώντας φανερά την ταυτότητά τους, είτε μέσω της εμφάνισής τους είτε μέσω εκφραστικών και συμβολικών κινήσεων- χειρονομιών. Η κοινωνική αυτή ομάδα προχωρά στην αποβολή του στίγματος τη θέση του οποίου καταλαμβάνει η υπερηφάνεια και συμβολικά η δύναμη και η παρουσία της στην πόλη εκδηλώνεται μέσω της κοινωνικής κινητοποίησης και της απασχόλησης για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, του δημοσίου χώρου. Πολλές φορές, οι παρελάσεις λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα με εκδηλώσεις πολιτιστικού, ακτιβιστικού και ενημερωτικού περιεχομένου, ενώ επίκεντρο αυτών και σημείο αναφοράς της πορείας τους είναι το gay village της κάθε πόλης. Σύμφωνα με το *Mapping Desire* (Bell, Valentine), αυτές οι παρελάσεις είναι που παράγουν τον queer δημόσιο χώρο, μετατρέπουν δηλαδή τους χώρους από τους οποίους περνούν, από χώρους ετεροφυλοφιλικής διπολικότητας σε χώρους μιας άλλης ταυτότητας. Διευρύνουν πα-

Παρέλαση Gay Pride στο Λονδίνο, 2012

ράλληλα τα όρια της παραγωγής του δημοσίου χώρου της καθημερινότητας ως αυστηρά ετεροσεξουαλικο.

Η ιδέα των Gay Pride δημιουργήθηκε και εδραιώθηκε από ενεργές ομοφυλοφιλικές κοινότητες οι οποίες με σκοπό τη διεκδίκηση τόσο της εμφανούς παρουσία τους μέσα στην πόλη και το κοινωνικό σύνολο, αλλά και της εξοικείωσης αυτού με την εικόνα της κοινότητας, βάσισαν το δρώμενο αυτό στις έννοιες της αποκάλυψης/φάνερωσης και της υπερηφάνειας.

Έτσι, στα πλαίσια ενός Gay Pride επιτελούνται παραστασιακά και εκφραστικά ταυτότητες οι οποίες ξεφεύγουν από τα κυρίαρχα, εγκαθιδρυμένα πρότυπα και εκδοχές της σεξουαλικότητας και του κοινωνικά κατασκευασμένου φύλου, αποσταθεροποιώντας έστω και προσωρινά και συμβολικά την κυριαρχία αυτών στο δημόσιο χώρο και την κοινωνική πραγματικότητα που εκτυλίσσεται σε αυτόν.

Παράλληλα, κάθε παρέλαση αποτελεί ένα ασφαλές έδαφος για την αποκάλυψη της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικότητας του ατόμου, το οποίο εξαιτίας του ρατσισμού και της ομοφοβίας αλλά και εξαιτίας εσωτερικών φόβων σχετικών με την “μη-ορθότητα” της έμφυλης ταυτότητάς του, παραμένει σε μία κατάσταση απόκρυψης αυτής του υπόλοιπο χρόνο.

Η αποσταθεροποίηση της ετεροσεξουαλικής πραγματικότητας της πόλης επιτυγχάνεται με την προσωρινή διακοπή της συνέχειας της καθημερινής κοινωνικής ζωής και της ροής των χρήσεων στο δημόσιο χώρο.

Παρ'όλα αυτά, σε μια παρέλαση Gay Pride έντονες εμφανίζονται οι τάσεις αυτοελέγχου και παρουσίωσης μιας ελεγχόμενης και πιο ήπιας και αποδεκτής εικόνας, ενός ιδεατού τύπου ομοφυλόφιλου άνδρα και γυναίκας, αποδεκτό από την

κοινή γνώμη, αξιοπρεπές και ενταγμένο στην μαζική κουλτούρα. Οι ιδεατοί αυτοί τύποι θέτουν ερωτήματα, τόσο ανάμεσα σε ερευνητές και θεωρητικούς, όσο και ανάμεσα στα μέλη της ίδιας της κοινότητας, σχετικά με το πόσο αντιπροσωπευτικές είναι οι εικόνες και οι εκδοχές που παρουσιάζονται σε σχέση με την πραγματικότητα. Ακόμη, διχασμό προκαλεί η συζήτηση σχετικά με το αν ο χαρακτήρας των παρελάσεων θα έπρεπε να είναι περισσότερο ακτιβιστικός παρά εορταστικός, συνοδευμένη με τον έντονο προβληματισμό για την συνεχή εμπορευματοποίηση αυτών και την ακρότητα η φιλικότητα των προβαλλόμενων προτύπων προς το ετεροφυλόφιλο κοινό.

Η εμπορευματοποίηση των παρελάσεων προβληματίζει ιδιαίτερα κυρίως καθώς μέσα από την εκμετάλλευση τους ως καθαρά πολιτιστικό/εορταστικό γεγονός, στα πλαίσια προώθησης ενός εναλλακτικού μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης (πχ pink euro), απομακρύνει το κοινό από την αρχική πρόθεση αυτών και την ακτιβιστική τους διάσταση.

Μάλιστα πολλές φορές, η εμπορευματοποίηση της ομοφυλοφιλικής κουλτούρας που εκφράζεται στα πλαίσια των παρελάσεων, εντοπίζεται στην ίδια την εκδήλωση και επιτέλεση της ταυτότητας μέσω χαρακτηριστικών προϊόντων που εντάσσονται σε μια ομοφυλοφιλική σημειολογία πρόκειται για συγκεκριμένα αντικείμενα ή είδη ρουχισμού, εμπορικά προϊόντα με τα οποία φέρουν συγκεκριμένο νόημα δε. Ταυτόχρονα, ο τρόπος και ο βαθμός στον οποίο επιλέγει το ομοφυλόφιλο άτομο να αποκαλύψει και να επιτελέσει την ταυτότητά του έχει άμεση σχέση με την ουσιαστική ή όχι αποδοχή αυτής από το ετεροφυλοφίλικό κοινό, αλλά και με τον χαρακτήρα που επιλέγει το ίδιο το άτομο να δώσει στην επιτέλεση αυτή, ακτιβιστικό ή εορταστικό.

Σε ένα τέτοιο δρώμενο, το οποίο εκτυλίσσεται στους καθημερινούς χώρους της ετεροσεξουαλικής πόλης, τα ετεροφυλόφιλα άτομα καλούνται να διαδραματίσουν έναν από τους δύο ρόλους: του υποστηρικτή ή του απλού θεατή. Οι πρώτοι συμμετέχουν οι ίδιοι στην παρέλαση, εκφράζοντας την υποστήριξή τους, συχνά αντιμετωπίζοντας την προκατάληψη του απλού ετεροφυλόφιλου κοινού. Οι δεύτεροι παρακολουθούν, συνήθως σε αμνηχανία, ως κοινό(ή απλά ως περαστικοί), την συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα να "καταλαμβάνει" τον δημόσιο χώρο και να αποκαλύπτει την ταυτότητά της. Η δεύτερη είναι και η ομάδα-στόχος του ομοφυλοφιλικού ακτιβισμού, καθώς πρόκειται για άτομα μη-εξοικειωμένα με την ιδέα και την εικόνα της ομοφυλοφιλίας, τις περισσότερες φορές αρνητικά π[προκατειλημμένα προς αυτή.

Η συζήτηση γύρω από τον ακτιβιστικό ή εορταστικό χαρακτήρα των παρελάσεων και την ακρότητα ή όχι, η οποία χαρακτηρίζει κάποιες εμφανίσεις, εστιάζεται στο γεγονός ότι σε ένα ετεροφυλόφιλο κοινό, μη-εκπαιδευμένο και εξοικειωμένο με την θέαση και αποδοχή της ετερότητας, τα αποτελέσματα μπορεί να είναι εντελώς αντίθετα από τα προσδοκώμενα. Δηλαδή, η ετερότητα αυτή γίνεται αποδεκτή από το ετεροφυλόφιλο κοινό ως μια καρικατούρα των έμφυλων ταυτοτήτων, ως αποτυχημένες μιμήσεις ιδεατών τύπων και όχι ως συνειδητές επιλογές των ατόμων. Στην περίπτωση αυτή, το ετεροφυλόφιλο κοινό παρακολουθεί και διασκεδάζει με ένα "θέαμα" χωρίς να κατανοεί το ουσιαστικό νόημα και τη συμβολικότητα του δρώμενου, αντιμετωπίζοντας την εκδήλωση και επιτέλεση της ετερότητας ως αξιοθέατο.

Queering the streets

Σε αντίθεση με την εμπορευματοποιημένη εκδοχή της ομοφυλοφιλίας των Gay Prides, οι Queer κοι-

νόητες προχωρούν στην αποσταθεροποίηση της ετεροφυλοφιλικής πραγματικότητας με τρόπο πολλές φορές σοκαριστικό και ριζοσπαστικό για το ευρύ κοινό. Ιδιαίτερα μέσω αυτού που η Judith Butler αποκαλεί gender masquerade, όπου μέσω της επιτέλεσης, η έμφυλη ταυτότητα του ατόμου εμφανίζει την δυνατότητα να μετασχηματίζεται συνεχώς, αποκρύπτοντας ή δίνοντας έμφαση σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και εκφραστικές κινήσεις, η λογική του queering the street επιτυγχάνεται αναδεικνύοντας την ρευστότητα που χαρακτηρίζει τις έμφυλες ταυτότητες.

Η κυριαρχία της αυστηρά ορισμένης σεξουαλικότητας έτσι υπόκειται σε μια διαδικασία αμφισβήτησης αφού δίνονται εμφανή τα όρια και οι δυνατότητες της κάθε κοινωνικά κατασκευασμένης ταυτότητας. Έτσι ο οποιοσδήποτε χώρος, ιδιαίτερα ο δημόσιος, ο οποίος έχει την δυνατότητα να φιλοξενήσει κοινωνικά δρώμενα, μπορεί να προσεγγισθεί με την παραπάνω λογική στοχεύοντας στην αμφισβήτηση των ορίων και των αποδεκτών ή μη αποδεκτών δρωμένων προερχόμενων από την επιτέλεση της ετερότητας.

Χαρακτηριστική αφίσα queer ακτιβισμού

Αυτοέλεγχος και Διαχείριση του σώματος στο δημόσιο χώρο

Όπως προαναφέρθηκε, η διαχείριση του σώματος αποτελεί για τις κοινωνίες ένα δείγμα της απότινξης των πρωτόγονων ορμών του ανθρώπινου είδους και την απόδειξη του εξευγενισμού της φύσης του. Έτσι, τα άτομα, με την υιοθέτηση των διαφόρων έμφυλων ταυτοτήτων διαχειρίζονται ανάλογα το σώμα τους στο δημόσιο χώρο με την επιτήρηση και τη νομοθεσία να συμμετέχουν σημαντικά σε αυτή τη διαδικασία αυτοελέγχου.

Μέσα από αυτή, η εκδήλωση της σεξουαλικότητας αλλά και ορισμένων πτυχών της έμφυλης ταυτότητας, διαχωρίζεται και αποκόπτεται από την κοινωνική ζωή, η οποία λαμβάνει χώρα στο δημόσιο χώρο, και εξοστρακίζεται σε αυτόν της κατοικίας, στα πλαίσια της ιδιωτικής σφαίρας. Εξασφαλίζεται, έτσι η προστασία από την θέαση αυτών των εκδηλώσεων, του κοινωνικού συνόλου, ως πράξεις ανάρμοστες, οι οποίες υποδηλώνουν ασέβεια προς την εξέλιξη αυτού.

Έτσι, οι συνθήκες χώρου/χρόνου στα πλαίσια των οποίων η επιτέλεση της έμφυλης ταυτότητας, της σεξουαλικότητας των διαπροσωπικών σχέσεων επιτρέπεται να γίνουν αποδεκτές, δημιουργούν συγκεκριμένα αρχέτυπα καταστάσεων που υπαγορεύουν τον σχηματισμό και την αναπαγωγή των διαπροσωπικών σχέσεων και την διάμρφωση του βαθμού ελευθερίας του ατόμου.

Έτσι, διαμορφώνονται στον αστικό ιστό γεωγραφίες σε επίπεδο λειτουργίας των κοινωνικών ομάδων σύμφωνα με τις ταυτότητες τους (έμφυλες, κοινωνικές, πολιτιστικές) όπου οι διαπροσωπικές σχέσεις έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν πέρα από τις εγκαθιδρυμένες συμβάσεις, ένα είδος ετεροτοπιών όπου η ανοχή και ο βαθμός ελευθερίας των ατόμων μεγαλώνει.

Ανάλογα με την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει το άτομο και τις προσδοκίες αλλά και τις απαιτήσεις που εναποτίθενται σε αυτό από τον κοινωνικό του περίγυρο εξαιτίας της ταυτότητας του, οι χώροι αυτοί ποικίλουν τόσο σε επίπεδο

Robert Frank Chittanooga, 1955

μορφολογίας όσο και θέσης στον πολεοδομικό ιστό. Πρόκειται έτσι για χωρικούς θύλακες η θέση των οποίων σε κεντρικά σημεία της πόλης συνεπάγεται μεγάλο βαθμό ελευθερίας, όσο μακριά γίνεται από τα κλειστοφοβικά περιβάλλοντα των εκτενών περιοχών κατοικίας των προαστίων, ενώ ταυτόχρονα ο μεγάλος βαθμός ελευθερίας σε συγκεκριμένους θύλακες αποτελεί συνάρτηση της μεγάλης απόστασης τους από το κέντρο της πόλης, μακριά από την έντονη κυκλοφορία και την πολυκοσμία των πολυσύχναστων δημόσιων χώρων.

Το ίδιο το άτομο αναζητά μέρη μέσα στην πόλη στα οποία του δίνεται η δυνατότητα απαλλαγής από συγκεκριμένες κοινωνικές συμβάσεις, χωρίς τον κίνδυνο που συνεπάγεται η μη-συμμόρφωση σε αυτές, στον δημόσιο χώρο.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια όμως σχηματίζονται και οι χώροι όπου η κατάλληλη συνθήκη χώρου/χρόνου μπορεί να εξαγορασθεί. Πρόκειται για χώρους όπως ξενοδοχεία, εστιατόρια, μπαρ, όπου ανθεί μια οικονομία εμπορευματοποιημένων χώρων όπου η σχετική ιδιωτικότητα αποτε-

Bruce Davidson, Brooklyn Gang, 1959

Παρατηρούμε, εδώ ότι ο βαθμός ελευθερίας σχετίζεται άμεσα με την απομάκρυνση από το στενό κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον στα πλαίσια του οποίου η μη συμμόρφωση στις ήδη υπάρχουσες ταυτότητες προκαλεί αποδοκιμασία και κοινωνική αντιπάθεια προς το άτομο.

λεί εμπορικό προϊόν.

Στο πλαίσιο αυτό, τα έμφυλα και σεξουαλικά δρώμενα δεν καταδικάζονται, αφού, ακόμα και σε κεντρικά, πολυσύχναστα σημεία του αστικού ιστού(σε εγγύτητα με συγκεκριμένους θύλακες), η ευκαιριακή ιδιωτικότητα που παρέχουν ανα-

γνωρίζεται και επιτηρείται από το ίδιο το σύστημα.

Το έμφυλο γυμνό σώμα στον δημόσιο χώρο

Σημαντικό στοιχείο των συμβάσεων περί "φυσιολογικής" και "ορθής" εκδήλωσης της σεξουαλικότητας και της έμφυλης ταυτότητας αποτελεί η αντιμετώπιση του Γυμνού ή ελαφρά ενδεδυμένου σώματος στον δημόσιο χώρο.

Το γυμνό ή ελαφρά ενδεδυμένο σώμα όταν εντοπίζεται στον δημόσιο χώρο θεωρείται ένα σώμα απειθάρχητο, μη-πολιτισμένο, ακόμα και αποκρουστικό. Η γυμνότητα μετατρέπεται έτσι σε μια κατάσταση η οποία διαταράσσει τα όρια μεταξύ του ατομικού σώματος και του πλήθους, μεταξύ του εαυτού και του Άλλου. Το γυμνό σώμα εξαναγκάζει το βλέμμα μέσω της διατάραξης της συνέχειας των εικόνων μια υγιούς κοινωνικούς πραγματικότητας, προκαλώντας και αιφνιδιάζοντας τον μη-εξοικειωμένο με το ξένο γυμνό σώμα Άλλον, σε ένα χώρο που αυτό δεν επιτρέπεται να εμφανίζεται.

Η θέαση του γυμνού σώματος διαταράσσει την ομαλότητα, αντιμετωπίζεται με καχυποψία και προκαλεί το μένος ως μια ανάρμοστη, προκλητική και απειλιτική συμπεριφορά.

Όσον αφορά το επίπεδο των έμφυλων ταυοτήτων, το γυμνό σώμα σε δημόσια θέα, σε χώρους μη-ιδιωτικούς, αντιμετωπίζεται διαφορετικά, ανάλογα με το φύλο και τις κοινωνικές/ηθικές συμβάσεις που συνδέονται με αυτό.

Το γυναικείο γυμνό σώμα θεωρείται συνήθως ηθικά επικίνδυνο, με την γυναίκα να θεωρείται κατ'επέκταση άτομο χωρίς ηθικούς φραγμούς, συχνά εκλαμβάνόμενο ως ιερόδουλη ή ακόμα και πάσχων από κάποια ψυχική διαταραχή και πιο πιθανά να υποστεί τον χλευασμό και την παρενόχληση.

Από την άλλη, το ανδρικό γυμνό σώμα στον δημόσιο χώρο θεωρείται σαφώς πιο επικίνδυνο, με την έννοια της εγκληματικής συμπεριφοράς και της διαστροφής και είναι πιθανό να προκαλέσει την νομική παρέμβαση για την συμμόρφωσή του και προστασία των ευαίσθητων κοινωνικά ομάδων όπως οι γυναίκες και τα παιδιά. Άλλες φορές, το ανδρικό γυμνό ή γυμνόστηθο σώμα ερμηνεύεται μέσα από ένα σύνολο στερεότυπων που αναφέρονται στην ομοφυλοφιλική κουλτούρα και ταυτότητα, κατατάσσοντάς το άτομο αυτόματα στην συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα.

Οι παραπάνω στερεοτυπικές αντιλήψεις και κοινωνικές συμβάσεις έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς από κολεκτιβιστικές ομάδες αλλά και από ριζοσπαστικές φεμινιστικές οργανώσεις για την αποδόμηση αυτών και την διεκδίκηση των δικαιωμάτων για την ελεύθερη διαχείριση του σώματος, μέσω συμβολικών πράξεων διαμαρτυρίας.

Το έμφυλο σώμα και η βιομηχανία της διαφήμισης στο αστικό περιβάλλον

Υπάρχουν όμως ορισμένες εξαιρέσεις στην απόρριψη του γυμνού ή προκλητικά ενδεδυμένου σώματος στο δημόσιο χώρο. Η θέαση αυτού στα πλαίσια της διαφήμισης μεγάλης κλίμακας, όχι μόνο γίνεται αποδεκτή αλλά αποτελεί ένα τυπικό, αναμενόμενο στοιχείο, πλήρως ενταγμένο στο σύνολο των εικόνων της αστικής μυθολογίας και της αστικής "σκηνογραφίας". Όψεις πολυκατοικιών, μεγάλου μεγέθους διαφημιστικές πινακίδες σε κυκλοφοριακές αρτηρίες της πόλης, πολλές φορές καλύπτονται από διαφημίσεις οι οποίες απεικονίζουν γυμνά ή προκλητικά ενδεδυμένα σώματα, πάντα νεανικά, καλοσχηματισμένα και "αψεγάδιαστα". Όψεις πολυκατοικιών, μεγάλου μεγέθους διαφημιστικές πινακίδες σε κυκλοφοριακές αρτηρίες της πόλης, πολλές φορές καλύπτο-

νται από διαφημίσεις οι οποίες απεικονίζουν γυμνά ή προκλητικά ενδεδυμένα σώματα, πάντα νεανικά, καλοσχηματισμένα και "αψεγάδιαστα". Η εικόνα του σώματος χρησιμοποιείται στην περίπτωση αυτή μέσα σε ένα πλαίσιο εμπορευματοποίησης των έμφυλων χαρακτηριστικών και των αξιών που συνδέονται με την έμφυλη ταυτότητα, καθώς και με την προβολή εμφανισιακών προτύπων επιβαλλόμενων από την βιομηχανία της διαφήμισης και από τις αντιλήψεις μια ανδροκρατούμενης ετεροφυλοφιλικής κοινωνίας.

Η εμπορευματοποιημένη εικόνα του έμφυλου σώματος, μέσα από την συνεχή θέαση που εξασφαλίζει η τοποθέτηση των διαφημίσεων και ο αριθμός τους στον πολεοδομικό ιστό καταφέρνουν να αποτυπωθούν στην μνήμη του χρήστη του δημόσιου χώρου και να ενταχθούν στις εικόνες της καθημερινότητας, εντείνοντας την διαδικασία εγκαθίδρυσης και ανα

παραγωγής των συγκεκριμένων προβαλλόμενων προτύπων.

Πολλές φορές, η εικόνα του γυμνού σώματος στα παραπάνω πλαίσια, έχει χαρακτηριστεί από φεμινίστριες θεωρητικούς ως η εικόνα ενός άκρως σεξιστικού οικονομικού συστήματος το οποίο αντιμετωπίζει την γυναίκα και το σώμα της ως ένα καθαρά εμπορικό-καταναλωτικό προϊόν αισθητικής αξίας. Η προβολή του σώματος ως τέτοιο είναι αυτή που ενθαρρύνει την αντιμετώπιση της γυναίκας ως αντικείμενο της "ανδρικής ματιάς" (male gaze), προτρέποντας ταυτόχρονα την εκδήλωση μιας εχθρικής σεξουαλικότητας. Προβάλει την ίδια στιγμή ανέφικτα, μη ρεαλιστικά πρότυπα, τα οποία εγκαθιδρύονται ως ιδεατοί τύποι, αντικείμενα πόθου του ανδρικού πληθυσμού, στα οποία η σύγχρονη γυναίκα αδυνατεί να αντεπεξέλθει.

Η νυχτερινή πόλη

Ο αστικός χώρος χαρακτηρίζεται από μια έντονη συγκέντρωση λειτουργιών αναψυχής μαζικού και δημόσιου χαρακτήρα όπως θέατρα, εστιατόρια, καφέ, πάρκα, κινηματογράφους, τα οποία εστιάζουν σε ιεροτελεστίες της νυχτερινής ζωής και αναψυχής στην πόλη.

Μέσα από αυτές τις ιεροτελεστίες τα έμφυλα άτομα έρχονται σε επαφή και αναπτύσσουν επικοινωνία μέσα από τις έννοιες της συνάθροισης, της επιθυμίας και της αποστροφής, με ταυτόχρονο διαχωρισμό τάξεων, έμφυλων ταυτοτήτων και εθνικοτήτων.

Κάθε κοινωνική ομάδα, οδηγούμενη από πολιτικές και πρακτικές παρατήρησης και αποφυγής της ετερότητας, εντοπίζει χώρους φιλικούς και ασφαλείς για την επιτέλεση της ταυτότητάς της, δημιουργώντας διακριτές συγκεντρώσεις και ροές. Αυτές με τη σειρά τους διαμορφώνουν ισχυρά, μη διαπραγματεύσιμα αρχέτυπα, η αναπαραγωγή των οποίων καθοδηγεί την εξέλιξη της κοινωνικής ζωής στην δημόσια σφαίρα.

Η κατάλληλη διαμόρφωση των δημοσίων χώρων της πόλης, μέσω του φωτισμού, της δημιουργίας πεζοδρόμων, δημόσιων χώρων αναψυχής καθώς και μέσω του αστικού εξευγενισμού, ενθαρρύνει έτσι τον πληθυσμό αυτό που ανήκει στις λεγόμενες "σεβαστές" κοινωνικές ομάδες, να επωφεληθεί και να γίνει αποδέκτης των υπηρεσιών και των δυνατοτήτων που προσφέρει η νυχτερινή πόλη. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται πάντα στα πλαίσια της ελεγχόμενης αναπαραγωγής κοινωνικών συνθηκών και ιεροτελεστιών και της εδραίωσης της κοινωνικής επιτήρησης.

Δημιουργούνται έτσι συμπλέγματα "ψυχο-γεωγραφίας" στην πόλη, τα οποία περιλαμβάνουν δημόσιους και ημι-δημόσιους χώρους, τροχίες και σημεία, στα οποία το άτομο αναζητά

σημεία, στα οποία το άτομο αναζητά και επιδιώκει την θέα και την θέαση, συμμετέχοντας σε ένα διαρκή διάλογο υποθέσεων, ερμηνειών, εντυπώσεων και κοινωνικής "αγωνίας" στενά συνδεδεμένο με την ταυτότητά του, ιδίως την έμφυλη.

Χώροι της νυχτερινής ζωής

Η εγκατάσταση του φωτισμού στους δημόσιους χώρους των πόλεων αποτέλεσε κομβικό σημείο για την ανάπτυξη της βιομηχανίας της νυχτερινής διασκέδασης, αφού άλλαξε τους όρους υπό τους οποίους κοινωνικά και έμφυλα δρώμενα μπορούσαν πλέον να πραγματοποιούνται "υπό το φως" και όχι "στο σκοτάδι". Επέφερε δηλαδή, μια αλλαγή στην νοηματοδότηση της συνθήκης χώρου/χρόνου κατά την οποία κοινωνικά και ποινικά διφορούμενες πράξεις ήταν ενταγμένες και συνυφασμένες με την νυχτερινή ζωή.

Δημιουργήθηκαν, έτσι, εκτενείς ζώνες εμπορικής δραστηριότητας τριτογενούς τομέα, οποίος προσέφερε υπηρεσίες αναψυχής και βασίστηκε στη λειτουργία χώρων όπως μπαρ, ξενοδοχεία, κινηματογράφοι. Παράλληλα, η ανάπτυξη της βιομηχανίας της νυχτερινής ζωής αναπαρήγαγε τον ταξικό διαχωρισμό με μία μεγάλη διαβάθμιση στο κόστος παροχής υπηρεσιών, οδηγώντας στην αναπόφευκτη οικονομική και ποιοτική διαστρωμάτωση της νυχτερινής διασκέδασης από πολυτελή και εκλεπτυσμένη σε λαϊκή και χαμηλού κόστους. Ανάλογη ήταν και η γεωγραφία της νυχτερινής ζωής την οποία παρήγαγε αυτός ο ταξικός διαχωρισμός, με τα λαϊκά μαζικότερα θεάματα να εντοπίζονται σε πλατείες και δημόσιους χώρους των εργατικών συνοικιών, ενώ οι εύπορες αστικές κοινωνικές τάξεις εντοπίζοντας σε χώρους αναψυχής στην περιφέρεια της πόλης μακριά από τα πλήθη της εργατικής τάξης.

Ακόμα και στα πλαίσια αυτά, ακόμη και στην

σημερινή εποχή, ο διαχωρισμός των λειτουργιών και των δραστηριοτήτων που προσφέρονται, πέρα από τον ταξικό χαρακτήρα, διατηρεί σαφές προσαυτολισμό όσον αφορά την έμφυλη ταυτότητα.

Η ανδρική διασκέδαση στην νυχτερινή πόλη αφορά δραστηριότητες με σαφώς πιο επιθετικό και πολλές φορές σεξιστικό χαρακτήρα, βασισμένο στην κυριαρχία του αρσενικού στον δημόσιο χώρο και την ενθάρρυνση της “ανδρικής ματιάς” ως φυσικό επακόλουθο μιας βιολογικής τάσης της “αρσενικής φύσης”.

Αντίθετα, η γυναικεία διασκέδαση στην πόλη αφορά περισσότερο εκλεπτυσμένες και δημιουργικές δραστηριότητες αναψυχής, εμπορευματοποιημένου χαρακτήρα, οι οποίες διασφαλίζουν τόσο το ασφαλές περιβάλλον, μακριά από τους κινδύνους της νυχτερινής πόλης όσο και την προσασία της ευαίσθητης “γυναικείας φύσης”.

Κυκλοφορία και θέαση στην νυχτερινή πόλη

Η κυκλοφορία του ατόμου στην νυχτερινή πόλη και η κίνησή του ανάμεσα στους χώρους της νυχτερινής αναψυχής ενθαρρύνει την ανάπτυξη των ετεροφυλοφιλικών σχέσεων και επιθυμίας, εστιάζοντας και επικροτώντας συγκεκριμένες επιτελέσεις θηλυκότητας και αρρενωπότητας. Εκεί έγκειται και η σημασία των χώρων αυτών στην διαδικασία ενσωμάτωσης σε μια “φυσική” πραγματικότητα, ιδεολογιών, ταυτοτήτων και πρακτικών μέσα από τις οποίες τα άτομα προβαίνουν στην ανάπτυξη και διαχείριση κοινωνικά αποδεκτών διαπροσωπικών και έμφυλων σχέσεων.

Έτσι, οι δρόμοι και οι πεζόδρομοι της πόλης, οι οποίοι οδηγούν στους διάφορους δημόσιους και ήμι-δημόσιους χώρους αναψυχής και συνάθροισης, προσφέρουν το πεδίο όπου θα δοθούν τα πρώτα ερεθίσματα για την ανάπτυξη των παραπάνω σχέσεων, βασισμένα στην θέαση.

Η εναλλαγή και η κινητικότητα που παρουσιάζεται στις ροές των ατόμων, η κίνηση μέσα στο ανώνυμο πλήθος, βρίσκουν αγνώστους να εστιάζουν διακριτικά ο ένας στον άλλο, σε μια προσπάθεια αποκλεισμού πιθανής απειλής και στον εντοπισμό μια στιγμιαίας οικειότητας. Αυτή η οπτική διάδραση αποτελεί την ουσία της κίνησης μέσα στον δημόσιο χώρο της κοινωνικοποίησης, όπου δυο σώματα διασταυρώνονται ακολουθώντας καθένα την πορεία του ή αποκτώντας ένα κοινό προορισμό με σκοπό την επιβεβαίωση και την διεύρυνση της διάδρασης αυτής.

Εμπορικά κέντρα

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η εμπορευματοποίηση της αναψυχής και της νυχτερινής διασκέδασης, έχει οδηγήσει στην δημιουργία των εμπορικών κέντρων, τα οποία φιλοξενούν μεγάλο αριθμό εμπορικών καταστημάτων, εστιατορίων, καφέ, κινηματογράφων κλπ σε ένα ενιαίο, περίκλειστο σύμπλεγμα χώρων. Πρόκειται για θύλακες με εμφανή σημεία εισόδου και εξόδου, όπου κυριαρχεί η κοινωνική ομαλότητα, εξασφαλισμένη από την συνεχή επιτήρηση και περιφρούρηση του θύλακα.

Εντοπισμένα κυρίως στα προάστια μεγάλων πόλεων, στις εκτενείς περιοχές κατοικίας, τα κέντρα αυτά προσφέρουν υπηρεσίες αναψυχής και εμπορίου οι οποίες αρχικά εντοπίζονταν σε κεντρικά σημεία του αστικού ιστού, σε ένα είδος μικρογραφίας του πολεοδομικού κέντρου της πόλης από άποψη λειτουργιών, από την οποία όμως απουσιάζουν τα στοιχεία οργανικής ανάπτυξης τόσο του χώρου όσο και των ροών και των συγκεντρώσεων. Πρόκειται, δηλαδή, για χώρους “αποστειρωμένους” από την θέα και την επαφή με μια ασαφή και επικίνδυνη ετερότητα. Στους ήμι-δημόσιους αυτούς χώρους αναψυχής και κα-

τανάλωσης, το άτομο καλείται να αναπαραγάγει μια σειρά εγκαθιδρυμένων προτύπων, μέσα σε ένα περιβάλλον άκρως εμπορευματοποιημένης διασκέδασης, το οποίο αποκλείει κάθε διάλογο με την ετερότητα.

Η είσοδος σε αυτόν εξασφαλίζεται από συγκεκριμένα σημεία πρόσβασης σε συνδυασμό με την επιβεβαίωση της εμφανούς επιτέλεσης ταυτοτήτων αποδεκτών από το κοινωνικό σύνολο και του αποκλεισμού κάθε πιθανής επιβλαβούς παρουσίας

Athens Mall

Οι χώροι αυτοί προσφέρουν στις πυρηνικές οικογένειες των προαστίων ένα καταφύγιο, μακριά από το κέντρο της πόλης, όπου η ετερότητα, συνυφασμένη με την εγκληματικότητα και τον κίνδυνο, απειλεί. Αυτή η δαιμονοποίηση του κέντρου της πόλης προκρίπτει τόσο από τις κοινωνικές προκαταλήψεις και τα καθήκοντα τα οποία συνδέονται με την διαφύλαξη ενός υγιούς και ασφαλούς περιβάλλοντος ανατροφής των παιδιών της οικογένειας, όσο και στην ίδια την ζωνοποίηση των λειτουργιών της πόλης, η οποία εγκλωβίζει τα άτομα σε ένα περιβάλλον φαινομενικά ασφαλές, αποτρέποντας το από την θέα, την συνδιαλλαγή και τελικά την εξοικείωση με ταυτότητες διαφορετικές από την δική του.

Ο Άνδρας και η Γυναίκα στην νυχτερινή πόλη

Η ένταξη της νυχτερινής αναψυχής στην κοινωνική ζωή των πόλεων είχε σαν αποτέλεσμα την εγκαθίδρυση νέων προτύπων, έντονα συνδεδεμένων με τις μέχρι τότε εδραιωμένες αξίες, χαρακτηριστικά και προκαταλήψεις τα οποία συνδέονται με την έμφυλη ταυτότητα.

Ο περιπλανώμενος άντρας της πόλης είχε πάντα την ευκαιρία να "κυνήσει" και να αδράξει τις απολαύσεις της νυχτερινής ζωής στην πόλη, να την εξερευνήσει χωρίς κίνδυνο αλλά με την αίσθηση της "ορθής" επιτέλεσης και επιβεβαίωσης της ταυτότητάς του.

Ο δημόσιος χώρος, ο χώρος του άνδρα, ιδιαίτερα την νύχτα, αποτελούσε πάντα ένα τόπο αφιλόξενο για την γυναίκα η οποία εισήλθε σε αυτόν κυρίως ως καταναλωτής, προσπαθώντας να εξυπηρετήσει τις προσωπικές και οικογενειακές ανάγκες.

Η ασυνόδευτη, όμως, γυναίκα στην νυχτερινή πόλη αποτελούσε ένα θέαμα προκλητικό. Η νέα αδέσμευτη γυναίκα, η οποία τολμούσε να κινηθεί ασυνόδευτη στην πόλη την νύχτα, μετατράπηκε σε αντικείμενο της προσοχής αλλά και της απέχθειας του άνδρα. Η γυναίκα η οποία αψηφούσε τους κινδύνους της νυχτερινής πόλης, αψηφώντας ταυτόχρονα την "φύση" της, προχωρούσε στην εκδήλωση μιας επαναστατικότητας ενάντια στο ασφυκτικό περιβάλλον της κατοικίας, όπου συχνά περιφρουρούνταν ηθικά και κυριολεκτικά από τον οικογενειακό και κοινωνικό περίγυρο.

Για τον άνδρα της πόλης, η γυναίκα αυτή, βρισκόμενη στον δημόσιο χώρο της νυχτερινής πόλης, είτε είχε άμεση ανάγκη από την προστασία του άνδρα είτε "άξιζε" την παρενόχληση και το χλευασμό, αφού εν γνώσει της βρισκόταν σε ένα χώρο συνδεδεμένο με συγκεκριμένες ταυτοποιήσεις.

Ακόμη όμως και όταν η παρουσία των γυναικών στην νυχτερινή ζωή έγινε πιο έντονη και πιο αποδεκτή, αυτές έπρεπε να είναι πολύ προσεκτικές σε επίπεδο ενδυμασίας και συμπεριφοράς, έτσι ώστε να αποφύγουν την ανεπιθύμητη προσοχή, την ανδρική ματιά και την αυτόματη ταύτιση με μια λανθασμένη σεξουαλική διαθεσιμότητα και “ανηθικότητα”.

Ακόμη και σήμερα όμως, οι προκαταλήψεις αυτές, σε μικρό βαθμό έχουν εγκαταλειφθεί.

Στα πλαίσια μιας ασφαλούς περιήγησης στην πόλη, το άτομο καλείται να κινηθεί σε “ζώνες ασφαλείας” καταγεγραμμένες εμπειρικά στον μυαλό του, σχηματίζοντας νοητικούς χάρτες διαχείρισης κινδύνου του περιβάλλοντος στο οποίο είναι αναγκασμένο να κινηθεί.

Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις πολιτικές προστασίας και ενημέρωσης κατά του βιασμού των γυναικών, οι οποίες στην πλειοψηφία τους προτρέπουν την γυναίκα “να μην βιαστεί, περιορίζουν σημαντικά τον βαθμό ελευθερίας της στην νυχτερινή ζωή της πόλης. Παρά το γεγονός ότι τα περισσότερα περιστατικά βιασμών εντοπίζονται στο στενό κοινωνικό περιβάλλον και ιδιαίτερα κοντά στην περιοχή κατοικίας και εργασίας, η κοινωνική αγωνία και η δαιμονοποίηση του κέντρου της πόλης και των κοινωνικών ομάδων που το καταλαμβάνουν, δημιουργούν συχνά την αίσθηση του κινδύνου και της απειλής.

Η λεγόμενη “κουλτούρα του βιασμού” (rape culture), σύμφωνα με την οποία ο άνδρας δεν κακοποιεί συνειδητά αλλά ακολουθεί φυσικές, ανυπέρβλητες ορμές, προκαλούμενος από την ίδια την γυναίκα, διαιωνίζει μισογυνιστικές στερεοτυπικές αντιλήψεις που αντιμετωπίζουν την γυναίκα ως αντικείμενο του πόθου, προορισμένο για την ανδρική απόλαυση, στα πλαίσια μιας “φυσικής” έμφυλης ιεραρχίας. Δημιουργείται έτσι η αίσθη-

σηση ότι ο αστικός χώρος είναι για την γυναίκα ένας χώρος στον οποίο πρέπει να εισέρχεται με δική της ευθύνη, αποκρύπτοντας και καταπιέζοντας τόσο την έμφυλη ταυτότητα όσο και την σεξουαλικότητά της.

Η ιερόδουλη

Πολλές φορές, η νέα αδέσμευτη γυναίκα η οποία κυκλοφορεί στην πόλη, επιτελώντας φανερά την έμφυλη ταυτότητά της, χωρίς την μεσολάβηση του κοινωνικά επιβαλλόμενου αυτοέλεγχου, μπορεί να ταυτιστεί από την ανδρική ματιά με μια άλλη γυναικεία φιγούρα της νυχτερινής πόλης, την ιερόδουλη.

Η ιερόδουλη, το αντικείμενο της αποστροφής αλλά και της απόλαυσης για τον περιπλανώμενο άνδρα της νυχτερινής πόλης, επιτελεί φανερά και σε υπερβολικό βαθμό την σεξουαλική και έμφυλη ταυτότητά της, αφού πρόκειται για το εμπορικό προϊόν το οποίο αυτή διαπραγματεύεται.

Η γυναικεία πορνεία, χωρικά εντοπισμένη σε μεγάλες συγκεντρώσεις σε συγκεκριμένες περιοχές του αστικού ιστού, νόμιμη ή παράνομη, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των μυθολογιών της πόλης και της νυχτερινής "σκοτεινής" της όψης.

Τοποθετημένη σε μια πόλη χωρικά οργανωμένη με καθαρά ανδρικούς όρους, στην πορνεία επιτρεπόταν πάντα να αναπτύσσεται σε μια συγκεκριμένη συνθήκη χώρου/χρόνου. Σύμφωνα με τον Redell (2002), η πορνεία αφορούσε την αντιμετώπιση του γυναικείου σώματος τόσο κοινωνικά όσο και συμβολικά, ως αναλώσιμο προϊόν, με τους άνδρες, κυρίαρχους της πόλης, να οργανώνουν, και να επιδεικνύουν τις δραστηριότητες ανταλλαγής και εξαγοράς αυτών, αποδεικνύοντας την ηγετική και αρρενωπή φύση τους.

Στις μέρες μας, η σημαντικότερη αλλαγή στις συνθήκες εμφάνισης και ανάπτυξης της πορνείας στην νυχτερινή πόλη, αφορά στο γεγονός ότι πλέον δεν εντοπίζεται ως παράνομη δραστηριότητα, αλλά και ως νόμιμη, αυστηρά επιτηρούμενη από τους διάφορους κρατικούς μηχανισμούς.

Ως μια κοινωνική ομάδα η οποία έχει αντιμετωπισθεί μέσα από πρακτικές αποκλεισμού, τόσο χωρικού όσο και κοινωνικού, οι ιερόδουλες συχνά ταυτίζονται με τις αιτίες μαζικών κρίσεων πανικού περί κινδύνου της δημόσιας

υγείας, η οποία οδήγησε σταδιακά στην ποινικοποίηση συγκεκριμένων εκδηλώσεων της πορνείας.

Έτσι, η ελεγχόμενη νόμιμη πορνεία, ξεφεύγει από το "πεζοδρόμιο" στο οποίο τοποθετούνταν παραδοσιακά και εντάσσεται σε ένα θύλακα ειδικά προορισμένο, μέσα από κανονιστικές ρυθμίσεις και πολιτικές χρήσεων γης, στην φιλοξενία οργανωμένων και νομικά κατοχυρωμένων οίκων ανοχής. Η επιβλεπόμενη αυτή μορφή πορνείας, ανθώντας στις λεγόμενες περιοχές των κόκκινων φαναριών (red light districts), δημιουργεί χωρικότατες στην πόλη, οι οποίες διαχωρίζουν την ασφάλη από την επικίνδυνη πλευρά της πορνείας καθώς και την ίδια την πορνεία από τον υπόλοιπο αστικό χώρο.

Στις πρώτες, μέσα σε ένα περικλειστο χώρο του οποίου την ταυτότητα μαρτυρά μόνο το κόκκινο φως της πρόσοψης, η "ανήθικη" σεξουαλικότητα της πορνείας διαχωρίζεται χωρικά από την σεβαστή "φυσιολογική σεξουαλικότητα, απομακρύνοντας τις ιερόδουλες από τον δημόσιο χώρο τον οποίο υποβαθμίζουν με την "μολυσματική" τους παρουσία.

Έχουμε δηλαδή, μια συστηματική απόκρυψη από την δημόσια σφαίρα μιας κοινωνικής ομάδας, ασύμβατης με τα εγκαθιδρυμένα πρότυπα ηθικής ακεραιότητας και υγιούς σεξουαλικότητας.

Η άλλη όψη της πορνείας στην νυχτερινή πόλη, αυτή που ανθεί σε συγκεκριμένους θύλακες του αστικού ιστού, αποτελεί, από την άλλη, μια πτυχή της νυχτερινής ζωής, κοινωνικά μη αποδεκτής και καταδικαστέας. Εντοπισμένη κυρίως σε περιοχές του αστικού ιστού κατοικούμενες από τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα, καταλαμβάνει χώρους όπως εγκαταλειμμένες βιομηχανικές εγκαταστάσεις, πάρκα, υπόγειες διαβάσεις και πλατείες όπου τα σημεία προσέλασης εξασφαλίζουν τις κατάλληλες συνθήκες για την συγκεκριμένη συνδιαλλαγή.

Η ιερόδουλη, ως προϊόν, στέκεται ή κινείται σε μια συγκεκριμένη περιοχή η οποία της ανα-

ογεί στα πλαίσια της “αγοράς”, επιτελώντας την ταυτότητά της μέσα από ένα συγκεκριμένο στυλιζάρισμα του σώματος και από ένα σύνολο εκφραστικών κινήσεων. Ο άνδρας-πελάτης χρησιμοποιεί την γραμμικότητα των διόδων κυκλοφορίας στους χώρους αυτούς, έτσι ώστε να επιλέξει και να εξαγοράσει το προϊόν που επιθυμεί. Κατά την “ιεροτελεστία” αυτή, ο άνδρας, προσεγγίζοντας τον θύλακα, κυρίως μέσω αυτοκινήτου και σπάνια πεζός, ακολουθεί μια συγκεκριμένη τροχιά, διασχίζοντας τον θύλακα, χωρίς να τον εξερευνεί, αποφεύγοντας την έκθεση τόσο της θέασης στον θύλακα όσο και της πεζής κυκλοφορίας σε αυτόν.

Ενώ λοιπόν, η παράνομη πορνεία ταυτίζεται με την κοινωνική κατάπτωση του ατόμου και την εγκληματικότητα, η νόμιμη χρησιμοποιείται πολλές φορές ως πόλος τουριστικής έλξης, στα πλαίσια ανθούσας σεξουαλικής βιομηχανίας εναλλακτικού τουρισμού.

Στην τελευταία περίπτωση, η νόμιμη πορνεία εντάσσεται στις νόμιμες, επίσημες χρήσεις γης του κράτους, με ισχυρούς ωστόσο κανονισμούς όσον αφορά την ορατότητα των οίκων ανοχής στον δημόσιο χώρο και τις επιτρεπόμενες γειτονικές χρήσεις γης.

RedLight District στο Άμστερνταμ

Βιβλιογραφία

- Σταυρίδης, Σ. 2010, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- Φουκώ, Μ. 1982, *Ιστορία της σεξουαλικότητας, 1: η Δίψα της Γνώσης*, Αθήνα, Ράππα
- Brown, M. P. 2000, *Closet Space: Geographies of metaphor from body to the globe*, London, Routledge
- Butler, J. 1990, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London, Routledge
- Massey, D. 1994, *Space, Place and Gender*, Great Britain, Polity Press
- Duncan, N. 1996, *Bodyspace: Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality*, London, Routledge
- Hubbard, P. 2012, *Cities and sexualities*, London, Routledge
- Rendell, J. 2002, *The Pursuit of Pleasure*, London, Continuum
- Weitman, S. 1999, *"On the elementary forms of the socioerotic life."*, *Love and eroticism*, London, Sage

Η Ετεροφυλοφιλική Κατοίκηση

Από την εμφάνιση των πρώιμων θεωριών περί αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, ο διαχωρισμός του αστικού χώρου σε διακριτές ζώνες λειτουργιών, έχει θεσπιστεί ως μια από τις βασικές μεθόδους με τις οποίες οι πολεοδόμοι αλλά και οι τοπικές αρχές έχουν χρησιμοποιήσει για την εξασφάλιση της τάξης και της εύρυθμης λειτουργίας της πόλης. Ο διαχωρισμός αυτός περιελάμβανε την διάκριση των προαστίων κατοικίας από τα κέντρα εμπορίου, τις βιομηχανικές περιοχές και διοικητικές και επιχειρησιακές λειτουργίες οι οποίες τοποθετούνταν στο κέντρο των πόλεων.

Αναπόφευκτα, στον πυρήνα της λογικής αυτής του διαχωρισμού, εντοπίζεται ο ουσιαστικός διαχωρισμός της παραγωγής(άνδρας) και της αναπαραγωγής (γυναίκα) βασισμένο στις παραδοσιακές αντιλήψεις περί έμφυλων ρόλων και ταυτοτήτων. Οι σφαίρες που σχηματίζονται έτσι, η σφαίρα της κατοικίας και η σφαίρα του δημόσιου χώρου, αποδίδονται αντί στοιχα στην γυναίκα και τον άνδρα, ως οι περιο-

χές δικαιοδοσίας τους, βασισμένες στα χαρακτηριστικά και τις αξίες των έμφυλων ρόλων που τους αναλογούν. Σε αυτό το μοντέλο ζωοποίησης του αστικού χώρου κατοικία αποτελούσε πάντα το επίκεντρο μιας χωρικής φαντασίωσης στην οποία αυτή αποτελεί την 'πηγή' της οικογενειακής ζωής, ενώ ταυτόχρονα μετατρέπεται στον χώρο όπου η μονογαμική ετεροφυλοφιλία εγκαθιδρύεται ως μια "φυσιολογική" και αδιαπραγμάτευτη εξέλιξη της υγιούς κοινωνικής ζωής.

Ο χώρος δηλαδή, της κατοικίας ταυτίζεται με τον "ασφαλή" και "σωστό" χώρο για την κοινωνική αναπαραγωγή και την ανατροφή των υποδειγματικών μελών του κοινωνικού συνόλου. Για τον λόγο αυτό άλλωστε, ο χώρος της κατοικίας όφειλε να βρίσκεται μακριά από το κέντρο της πόλης και της δημόσιας ζωής, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις οικογενειών με παιδιά.

Η σφαίρα της κατοικίας μετατράπηκε σε ένα χώρο όπου οι έμφυλες σχέσεις ακολούθησαν τα εγκαθιδρυμένα πρότυπα κοινωνικών και έμφυ-

λων ταυτοτήτων, όπου οι έμφυλες χωρικές διακρίσεις και κατατάξεις του αστικού χώρου άλλαξαν κλίμακα και μεταφράστηκαν σε ανδρικούς και γυναικίους χώρους της κατοικίας.

Στις μέρες μας, ο ιδιωτικός χώρος της κατοικίας ταυτίζεται με το μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας, στον οποίο τα μέλη της αναπτύσσουν δεσμούς και την αίσθηση της οικειότητας. Η πυρηνική οικογένεια, ως κοινωνική ομάδα γύρω από την οποία η σύγχρονη αστική ζωή έχει οργανωθεί και αναπτυχθεί, οφείλει να παρουσιάζεται ανεξάρτητη και αυτόνομη με όρους οικονομικής και κοινωνικής αναπαραγωγής. Έτσι τα μέλη της καλούνται να αντεπεξέλθουν στα πρότυπα του "ιδανικού σπιτικού", στο οποίο οι ιδέες της οικογενειακής ευτυχίας και της εύρυθμης κοινωνικής λειτουργίας ταυτίζονται με τους παραδοσιακούς έμφυλους οικογενειακούς ρόλους. Ακόμη και στην σημερινή εποχή, όπου η γυναίκα έχει εδραιώσει την παρουσία της στην αγορά εργασίας, οι λεγόμενοι "γυναικείοι χώροι" της κατοικίας εξακολουθούν να υφίστανται, συνυφασμένοι με τις καθημερινές οικιακές εργασίες και την φροντίδα των υπόλοιπων μελών της οικογένειας.

Το "νοικοκυριό" αποτελεί έννοια η οποία ενσωματώνει τους ρόλους της μητρότητας και της πατρότητας, με ιδιαίτερη έμφαση στον πρώτο, ως όρους κοινωνικά σεβαστούς, οι οποίοι όμως συνδέονται άμεσα με ένα είδος οικονομικής "υπευθυνότητας".

Το νεαρό ζεύγος το οποίο επιθυμεί να σχηματίσει οικογένεια, ενθαρρύνεται, έτσι, από τις πρακτικές της αγοράς ακινήτων και από ένα σύνολο κοινωνικών προκαταλήψεων, για την εύρεση του ιδανικού οικογενειακού χώρου, όπου τα παιδιά θα μεγαλώσουν προστατευμένα από τους κινδύνους του κέντρου της πόλης.

Ταυτόχρονα, η υιοθέτηση των προκαθορισμένων έμφυλων ρόλων στα πλαίσια της οικογενειακής ζωής θα εξασφαλίσει την συναισθηματική και οικονομική ασφάλεια, με μια αίσθηση πληρώσης ενός κοινωνικά ορισμένου "πρωμένου" για τους γονείς.

Με τον σχηματισμό της οικογένειας, το ζευγάρι καλείται να ενταχθεί- και προτρέπει να ενταχθεί- από τα διάφορα στερεότυπα περί ασφάλειας, ουσιαστικής και ηθικής, σε νέες για αυτό γεωγραφίες της πόλης, μακριά από τις περιοχές κατοικίας που παρουσιάζονται φιλικές προς την εργενική ζωή και τις δραστηριότητές τις οποίες αυτή συνδέεται. Οι ιδανικές περιοχές κατοικίας για την σύγχρονη οικογένεια εντοπίζονται έτσι, σε χωρικούς θύλακες κατοικημένους από οικογενειακές μονάδες ανάλογης οικονομικής και κοινωνικής τάξης.

Μέσα από τις πολιτικές της ευρύτερης αγοράς ακινήτων και του κοινωνικού πρωτοκόλλου περί ορθής οικογενειακής διαβίωσης, ο χώρος της κατοικίας, εκλαμβανόμενος ως το καταφύγιο της ζωής μέσα στην πόλη, οφείλει να βρίσκεται μακριά από το κοινωνικό χάος των πολυσύχναστων χώρων του πολεοδομικού κέντρου και της απειλής που αυτό συνεπάγεται.

Η αντίληψη αυτή, ευρέως διαδεδομένη, ιδιαίτερα σε περιόδους κοινωνικών αλλαγών και χωρικών ανακατατάξεων, δημιουργεί μια αυξημένη ανησυχία στα άτομα και ευνοεί συγκεκριμένους αποκλεισμούς από την αγορά και εύρεση κατοικίας, κοινωνικών ομάδων που εντάσσονται στην σφαίρα της ετερότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Έτσι, το σύνδρομο NIMBY (Not In My Back Yard) εντοπίζεται στην ευρύτερη σφαίρα της κατοικίας, μέσα από τις έννοιες της κληρονομικότητας, της ασφάλειας και της "ευσέβειας" που

ενσωματώνονται στην αξία της κατοικίας ως οικονομικής επένδυσης με προεκτάσεις κοινωνικού status. Χαρακτηριστικά είναι άλλωστε τα παραδείγματα του φαινομένου αυτού στην δυσκαμψία των κανονισμών χρήσεων γης στις ευρύτερες περιοχές κατοικίας αλλά και στις περιπτώσεις μαζικών κρίσεων πανικού και αντιδράσεων των κατοίκων των περιοχών κατοικίας σε χρήσεις κοινωνικά ασύμβατες με την οικογενειακή ζωή (φυλακή, ψυχιατρείο-άσυλο, οίκος ανοχής). Από την άλλη, η ίδια αυτή αντίληψη έχει καταστήσει τις περισσότερες κεντρικές περιοχές, οι οποίες δεν έχουν τον χαρακτήρα προαστίων, να φιλοξενούν μια σαφώς πιο ευέλικτη αγορά ακινήτων, η οποία ταυτίζεται με κοινωνικές ομάδες όπως οι ομοφυλόφιλοι άνδρες και γυναίκες, οι οικονομικοί μετανάστες, οι εργένηδες και εργένισσες καθώς και οι μονογονεϊκές οικογένειες. Η αγορά αυτή αφορά κυρίως διαμερίσματα παρά κατοικίες και χαρακτηρίζεται από χαμηλότερα ενοίκια και συνεπώς μεγαλύτερη ποικιλομορφία όσον αφορά τις αποδεκτές ταυτότητες στις συγκεκριμένες περιοχές.

Η ομοφυλοφιλική κατοίκηση

Όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα κοινωνικά δίκτυα αλληλοϋποστήριξης ανάμεσα στα μέλη της ομοφυλοφιλικής κοινότητας διαμορφώνονται και οργανώνονται στα πλαίσια δραστηριοποίησης σε συγκεκριμένους θύλακες, οι οποίοι φιλοξενούν φιλικούς προς την κοινότητα χώρους αναψυχής και νυχτερινής διασκέδασης.

Κατά τα τελευταία χρόνια, η αστική αναγέννηση έχει συνδεθεί στενά με την δραστηριότητα της ομοφυλοφιλικής κοινότητας, αφού η ελκυστικότητα της κάθε περιοχής στην οποία σχηματίζεται το λεγόμενο gay village, αυξάνεται από τη στιγμή που σε αυτή υπάρχουν μεγάλες συγκεντρώσεις δραστηριοτήτων και αυξημένες ροές χρηστών. Ιδιαίτερα, το

γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την ανεπτυγμένη αίσθηση της κοινότητας, οδήγησε στην προσέλκυση της μόνιμης εγκατάστασης μελών της ομοφυλοφιλικής κοινότητας στους θύλακες αυτούς.

Ο χαρακτήρας του ίδιου του θύλακα προσφέρει ένα μοντέλο κατοικίας το οποίο εξασφαλίζει τόσο την ιδιωτικότητα όσο και την εύκολη και άμεση πρόσβαση στο κέντρο της πόλης και στην νυχτερινή και καταναλωτική ζωή του θύλακα. Άλλωστε, αυτό είναι και το πρότυπο του ομοφυλόφιλου άνδρα το οποίο προβάλλεται και ενθαρρύνεται στα πλαίσια της κοινότητας ως φιλικό προς το ετεροφυλόφιλο κοινωνικό σύνολο, αποδεκτό και ευρέως αναγνωρισμένο. Πρόκειται για τον νέο εμφανισμό ομοφυλόφιλο άνδρα ο οποίος εργάζεται στην πόλη την ημέρα και διασκεδάζει σε αυτή τη νύχτα. Το πρότυπο αυτό βέβαια, δεν εκφράζει την πλειοψηφία, αφού αφορά άτομα υψηλού εισοδήματος (εξαιτίας των υψηλών ενοικίων στις περιοχές αστικής αναγέννησης), καθώς και σε ομοφυλόφιλα άτομα τα οποία δεν βρίσκονται υπό το καθεστώς απόκρυψης της ταυτότητάς τους. Τα τελευταία, είναι δυνατόν να κατοικούν σε οποιοδήποτε σημείο του αστικού ιστού, αφού η έμφυλη και σεξουαλική τους ταυτότητα επιτελείται μόνο στην ιδιωτικότητα του χώρου κατοικίας. Άλλες φορές, ακόμα και αυτό είναι αδύνατο, και ο χώρος επιτέλεσης της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας εμφανίζεται ως το ίδιο το σώμα, στα πλαίσια μιας εσωτερικής γνώσης, ενός μυστικού.

Από την άλλη, η ομοφυλόφιλη γυναίκα δεν γίνεται αποδεκτή στον ίδιο βαθμό από το κοινωνικό σύνολο. Οι χώροι της κοινωνικής αυτής ομάδας μέσα στην πόλη οργανώνονται περισσότερο γύρω από δίκτυα που βασίζονται στο χώρο της κατοικίας παρά της νυχτερινής αναψυχής και του καταναλωτισμού.

Η τεράστια αυτή διαφορά έγκειται στην "υπερο-

χή” που διατηρεί ο άνδρας ακόμη και στην ομοφυλοφιλική εκδοχή του. Ως παραδοσιακός χρήστης του αστικού χώρου, σαφώς πιο εξοικειωμένος αλλά και πιο αποδεκτός σε αυτόν, προβαίνει στη διαδικασία εγκαθίδρυση της περιοχής κυριαρχίας του. Αντίθετα, η ομοφυλόφιλη γυναίκα με δυσκολία θα γίνει αποδεκτή και πολλές φορές θα αντιμετωπισθεί με χλευασμό ως μια αποτυχία, μια καρικατούρα του ιδεατού άνδρα

Έτσι, ενώ τα ανδρικά ομοφυλοφιλικά “νοικοκυριά” εντοπίζονται σε εγγύτητα με τον αντίστοιχο θύλακα ή και στο εσωτερικό αυτού, το αντίστοιχο λεσβιακό, εντοπίζεται σε περιοχές με σχετική συγκέντρωση άλλων τέτοιων “νοικοκυριών” αναζητώντας την αίσθηση της κοινότητας, της υποστήριξης και ασφάλειας ενός εσωστρεφούς κοινωνικού δικτύου.

Τα τελευταία χρόνια, ειδικότερα σε gay villages ανεπτυγμένα σε τέτοιο βαθμό που φιλοξενούν υψηλά εισοδήματα αλλά και δραστηριότητες αναψυχής υψηλής ποιότητας, έχει παρατηρηθεί μια αλλαγή στις επιτρεπόμενες χρήσεις γης. Η αλλαγή αυτή αφορά την δημιουργία χώρων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας και σχετίζεται με την αποδοχή ενός ευρέως αναγνωρισμένου προτύπου ομοφυλοφιλικής ταυτότητας από το ευρύ κοινό. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων για τον γάμο μεταξύ ομοφυλοφίλων έδωσε και το έναυσμα για την ένταξη του ομοφυλόφιλου ζεύγους στην δικαιοδοσία υιοθεσιών. Σε ορισμένες χώρες, όπου οι αγώνες για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων των ομοφυλοφίλων μετρούν δεκαετίες, οι υιοθεσίες από ομοφυλόφιλα ζευγάρια οδήγησαν στον σχηματισμό ενός νέου τύπου οικογένειας και ανέδειξαν την ανάγκη για την εξυπηρέτηση αναγκών του συνεπάγεται η ανατροφή του παιδιού. Η ανάγκη για την διαθεσιμότητα τέτοιων υπηρεσιών

σε εγγύτητα με την κατοικία είχε σαν αποτέλεσμα την ίδρυση σχολείων και βρεφονηπιακών σταθμών σε θύλακες που παλιότερα κάτι τέτοιο ήταν αδιανόητο για το ετεροφυλόφιλο κοινωνικό σύνολο. Παράλληλα, η μεταβολή αυτή οδήγησε στην εγκατάσταση οικογενειών αυτού του τύπου σε παραδοσιακές, προαστιακές περιοχές κατοικίας, όπου όμως γίνονται δεκτές με όρους κοινωνικής και οικονομικής καταξίωσης και όχι ουσιαστικής αποδοχής και εξοικείωσης με την ετερότητα.

Η εργένικη κατοίκηση

Η εργένικη κατοικία ταυτίζεται συχνά με στερεότυπα περί της “εργénικης ζωής” διαφορετικά ανάλογα με την έμφυλη ταυτότητα. Τα στερεότυπα αυτά, αφορούν έννοιες όπως η ασφάλεια αλλά και η απόλαυση στην πόλη και συνδέονται στενά με τα χαρακτηριστικά και τις αξίες που αποδίδονται στα δύο φύλα. Επηρεασμένη από την ετεροφυλοφιλική κοινωνία και την απαίτηση αυτής για τον σχηματισμό οικογένειας, η εργένικη ζωή συχνά θεωρείται μια καταναγκαστική κατάσταση στο χρονικά διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στην ανάπτυξη σχέσεων και όχι ως μια συνειδητή επιλογή. Συχνά άλλωστε θεωρείται ότι η εργένικη ζωή περιστρέφεται είτε γύρω από την συνεχή αναζήτηση του συντρόφου είτε γύρω από την εδραίωση μιας επιτυχημένης καριέρας.

Έτσι, η εργένικη ανδρική κατοικία εντοπίζεται παραδοσιακά σε σχετικά κεντρικές περιοχές της πόλης με εύκολη πρόσβαση στις λειτουργίες αναψυχής και νυχτερινής διασκέδασης, καθώς και στα διοικητικά, επιχειρησιακά και εμπορικά κέντρα των εργασιακών χώρων. Αντίθετα, η γυναικεία εργένικη κατοικία εντοπίζεται σε περιοχές όπου ο κίνδυνος του εξωτερικού περιβάλλοντος από άποψη εγκληματικότητας είναι περιορισμένος. Πρόκειται για περιοχές οι οποίες πρόσφατα έχουν

υποβληθεί στον λεγόμενο αστικό εξευγενισμό, είτε για κατοικίες στα ασφαλή προάστια της πόλης. Στην πρώτη περίπτωση προσφέρεται στην νέα ανεξάρτητη γυναίκα η πρόσβαση σε κεντρικά σημεία της πόλης με πλήθος λειτουργιών αναψυχής και κατανάλωσης, σε ένα ασφαλές εξευγενισμένο περιβάλλον. Στην δεύτερη, δε προσφέρεται ένα ασφαλές περιβάλλον το οποίο αποκλείει την επαφή με την επικίνδυνη ετερότητα και μειώνει την ανησυχία για τον κίνδυνο του βιασμού.

Οι παραπάνω αντιλήψεις κατατάσσουν το άτομο, ανάλογα με την ηλικία και το φύλο, σε συγκεκριμένες περιοχές στις οποίες θα αρμόζει να εντοπίζεται ο χώρος κατοικίας του.

Η περιπετειώδης φύση της νιότης, η επιθυμία για ανεξαρτησία και η αναζήτηση του εαυτού ταυτίζονται με το ποικιλόμορφο κέντρο της πόλης, εκεί όπου "χτυπά η καρδιά της", ενώ τα προάστια, με την κοινωνική και οικονομική καταξίωση, την επίτευξη ορθής επιτέλεσης των έμφυλων και κοινωνικών ταυτοτήτων με "ανταμοιβή" την δημιουργία ενός αξιοσέβαστου οικογενειακού περιβάλλοντος.

Έτσι, τα άτομα τα οποία ξεφεύγουν από την συνθήκη αυτή χώρου/χρόνου, είτε λόγω οικονομικών δυσχερειών είτε λόγω συνειδητής επιλογής, εγκλωβίζονται σε μια κατάσταση αιώρησης ανάμεσα στην ταυτότητά τους και στις κοινωνικές προσδοκίες που συνδέονται με αυτή, αντιμετωπίζοντας συχνά την καχυποψία.

Μονογονεϊκές οικογένειες και τα άλλα "νοικοκυριά"

Η περιοχή κατοικίας αποτελεί συνάρτηση όχι μόνο της οικονομικής δυνατότητας του ατόμου αλλά και των χαρακτηριστικών της κοινωνικής του ταυτότητας συμπεριλαμβανομένων των φύλου, εθνικότητας και κουλτούρας. Έτσι, στις πολυσύχναστες περιοχές του κέντρου της πόλης, όπου η

γκληματικότητα και οι ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης διατηρούν χαμηλά τα ενοίκια, κατοικούν κάποια από τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα όπως οι οικονομικοί μετανάστες, η κατοίκηση των οποίων σε συγκεκριμένους θύλακες ταυτίζεται με τις αιτίες εμφάνισης των λεγόμενων κοινωνικών παθογενειών του πολεοδομικού κέντρου της πόλης.

Όσο πιο δυσμενής είναι η οικονομική κατάσταση του ατόμου τόσο περισσότερο βασίζεται η επιβίωσή του στην πόλη σε αυτοσχέδια δίκτυα υποστήριξης καθώς και σε στρατηγικές επιβίωσης με κοινωνικό, οικονομικό και χωρικό χαρακτήρα.

Στην περίπτωση αυτή, το άτομο καλείται να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του μέσα σε μια ακτίνα που εγγυάται τόσο την ασφάλεια όσο και την εξυπηρέτηση των αναγκών και των μετακινήσεών του με το μικρότερο δυνατό κόστος.

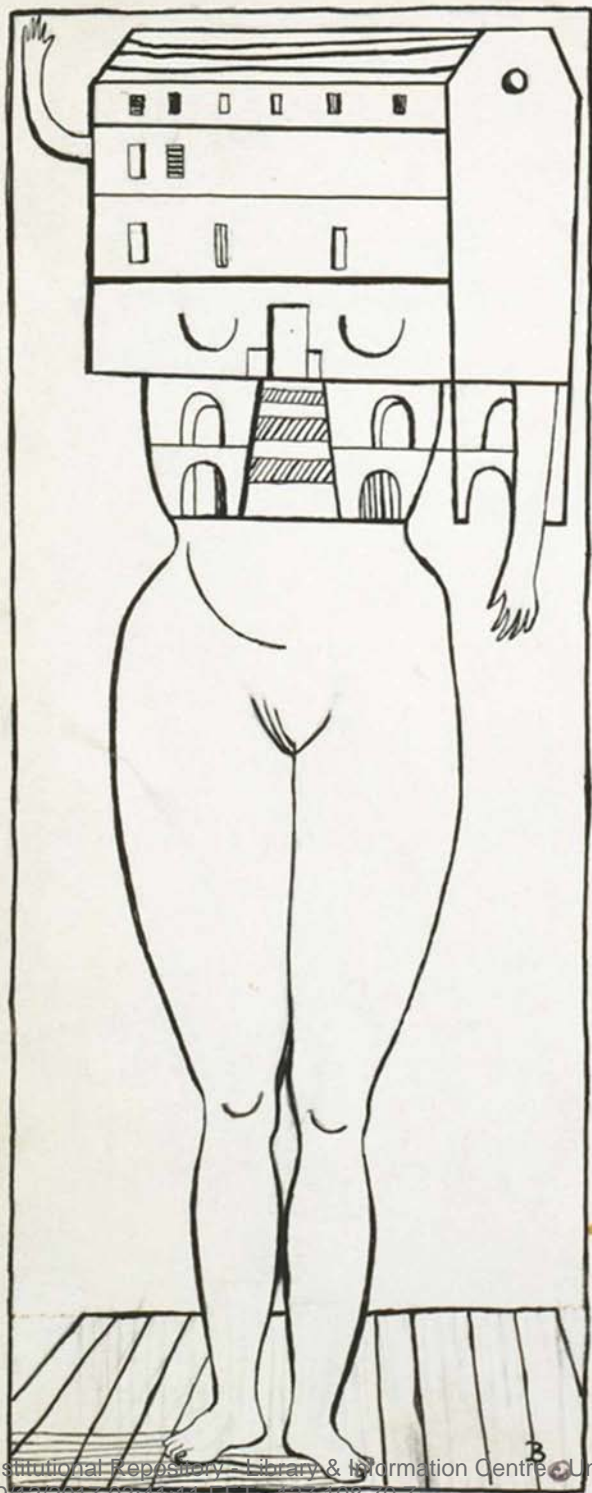
Για την ανύπαντρη μητέρα, την οικονομική μετανάστρια, την εργαζόμενη μητέρα, η κατοικία αποτελεί το βασικό κομμάτι ενός δικτύου, ενός συνόλου ορίων μέσα στα οποία της δίνεται η δυνατότητα κινηθεί καθημερινά εξασφαλίζοντας πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, εκπαίδευσης και στον εργασιακό της χώρο.

Έτσι, τα χωρικά όρια των γυναικείων δικτύων υποστήριξης και στρατηγικών επιβίωσης μέσα την πόλη είναι στενά συνδεδεμένα με την καθημερινότητα των γυναικών και την χωρική έκφραση των δραστηριοτήτων που αυτή περιλαμβάνει.

Μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις η γυναίκα αναγκάζεται να εργάζεται από το σπίτι, προσπαθώντας να αντεπεξέλθει τόσο στις οικονομικές απαιτήσεις της εξασφάλισης της διαβίωσης, όσο και στην ανατροφή και φροντίδα των παιδιών της οικογένειας.

Στην περίπτωση μονογονεϊκών οικογενειών ιδιαίτερα ανύπαντρων μητέρων ή διαζευγμένων

Bourgeois
une cut

S. S.

Trope
Ours

μητέρων πολλές φορές το δίκτυο υποστήριξης αποτελεί η ίδια η οικογένεια της μητέρας με τον στενό οικογενειακό περιβάλλον να συνεισφέρει σημαντικά στην ανατροφή και φροντίδα των παιδιών, ενώ η γυναίκα αναλαμβάνει την οικονομική ενίσχυση του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος. Πολλές φορές το γεγονός αυτό σημαίνει την επιτροπή στο πατρικό σπίτι, όπου η εξυπηρέτηση βασικών αναγκών επιτυγχάνεται με μεγαλύτερη ευκολία, ιδιαίτερα όταν η περιοχή κατοικίας εντοπίζεται σε προαστιακές περιοχές κατοικίας.

Στην περίπτωση οικονομικών μεταναστών, πολλές φορές είναι η γυναίκα η οποία καλείται να μεταναστεύσει μόνη της ή με άλλα μέλη της οικογένειας (αδέρφια) για την αναζήτηση εργασίας, παρέχοντας οικονομική βοήθεια στα μέλη της οικογένειας τα οποία μένουν πίσω, κυρίως ηλικιωμένους και παιδιά τα οποία “είναι καθήκον της” να συντηρεί με οποιοδήποτε κόστος.

Ανάλογα όμως με τις αξίες και το πολιτισμικό υπόβαθρο του ατόμου, η ευθύνη συντήρησης της οικογένειας εναποτίθεται και στον άνδρα, ο οποίος βρίσκεται τελικά στην παρόμοια θέση. Παρ'όλ' αυτά, οι στερεοτυπικές αντιλήψεις περί εφωλν τάσεων και δεξιοτήτων στον τομέα της εργασίας, καθώς και φοβία απέναντι στους οικονομικούς μετανάστες περιορίζουν σημαντικά την δυνατότητα εύρεσης εργασίας, ιδιαίτερα στον ανδρικό μεταναστευτικό πληθυσμό, πέραν της χειρωνακτικής και συνήθως παράνομης. Το γεγονός αυτό, καθορίζει σημαντικά και την δυνατότητά του άνδρα οικονομικού μετανάστη για την εύρεση κατοικίας, αφού είναι οικονομικά περιορισμένη. Σε συνδυασμό με την ανάγκη ένταξης σε εμπειρικά δίκτυα υποστήριξης και της αναζήτησης της αίσθησης της κοινότητας, συγκεντρώσεις δημιουργούνται στον αστικό ιστό οι οποίες φανερώνουν την τάση κατοίκησης συγκεκριμένων περιοχών από πληθυσμούς μετα-

ναστών. Αρχικά πρόκειται για χώρους “υποδοχής” οι οποίοι πληρούν τα βασικά κριτήρια διαβίωσης ενώ αργότερα, μέσω της ανάπτυξης διαπροσωπικών σχέσεων, εντοπίζονται κατοικήσιμες χώρων από ομάδες μεταναστών, πάντα στα πλαίσια των οικονομικών δυνατοτήτων τους.

Σημαντικά κριτήρια για την επιλογή του χώρου κατοικίας, σε όλες τις περιπτώσεις, αποτελούν τόσο το κόστος της διαμονής όσο και η εγγύτητα του χώρου κατοικίας τόσο σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από την αίσθηση της κοινότητας, η ύπαρξη δικτύων μέσων μαζικής μεταφοράς καθώς και η δυνατότητα εξυπηρέτησης αναγκών σε ακτίνα πεζού, σε συνδυασμό με την δυνατότητα εύρεσης εργασίας.

Βιβλιογραφία

- Σταυρίδης, Σ. 2010, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- Bell, D. , Valentine, G. ,1995, *Mapping Desire:Geographies of Sexualities*, London, Routledge
- Brown, M. P. 2000, *Closet Space: Geographies of metaphor from body to the globe*, London, Routledge
- Butler, J. 1990, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London, Routledge
- Massey, D. 1994, *Space, Place and Gender*, Great Britain, Polity Press
- Miranne, K. B., Young, A. 2000, *Gendering the City: Women, Boundaries and Visions of Urban Life*, Rowman & Littlefield Publishers
- Duncan, N. 1996, *Bodyspace: Destabilizing Geograppgies of Gender and Sexuality*, London, Routledge
- Hubbard, P. 2012, *Cities and sexualities*, London, Routledge

Με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά και σε συνάρτηση με τις κοινωνικές αξίες και το σύστημα οργάνωσης (κοινωνικής, θρησκευτικής) της κάθε κοινωνικής ομάδας, το σώμα ελέγχεται, περιορίζεται, ταξινομείται και σηματοδοτείται ανάλογα με τις αρχές συγκρότησης που αυτή επιβάλλει στα μέλη της.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία συνεχών περιορισμών, ελέγχων και νοηματοδοτήσεων, οι σωματικές εικόνες, οι συμπεριφορές, η σεξουαλικότητα, οι πολιτισμικές διαφορές, τα διάφορα σχήματα και οι τύποι σωμάτων, καταλήγουν να εντάσσονται σε συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς και εμφάνισης, σε κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους οι οποίοι θα υιοθετηθούν στην συνέχεια από τα άτομα.

Ως επακόλουθο, ο χώρος που αυτά τα σώματα καταλαμβάνουν θα νοηματοδοτηθεί ανάλογα και θα συμπεριληφθεί στην παραπάνω διαδικασία ταξινόμησης, παρέχοντας στις κοινωνικά κατασκευασμένες ταυτότητες ένα ιδιαίτερο πεδίο έκφρασης και δράσης αλλά και ένα χώρο αποκλεισμού και περιορισμού. Ταυτόχρονα, ο ίδιος ο χώρος δρα καταλυτικά στον σχηματισμό της αίσθησης του εαυτού τόσο μέσω των ορίων όσο και μέσω των τροχιών κίνησης στα επιμέρους τμήματά του.

Το βιολογικό φύλο συγχέεται με το κοινωνικό σε σημείο που κοινωνικά κατασκευασμένα πρότυπα συμπεριφοράς, ένδυσης, και ομιλίας να αποδίδονται στα δύο φύλα ως φυσικά επακόλουθα του βιολογικού φύλου, από τα οποία τα άτομα δεν μπορούν να ξεφύγουν.

Σε κάθε περίπτωση, η έμφυλη (και όχι μόνο) ταυτότητα που αποδίδεται στο άτομο, ο ρόλος στα πλαίσια του οποίου υποχρεούται να λειτουργήσει από την στιγμή που γεννιέται και εντάσσεται σε μία κοινωνική ομάδα, επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο θα κινηθεί, θα δρα και θα σκέφτεται. Ταυτόχρονα, καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο το άτομο θα γίνει αποδεκτό από το κοινωνικό σύνολο και σε ποιά κατηγορία αυτό θα τον εντάξει. Το άτομο καλείται να διαχειριστεί το σώμα του σύμφωνα με προκαθορισμένα πρότυπα, με προκαθορισμένες δυνατότητες, τροχιές και κινήσεις. Καλείται να προσαρμόσει τις προσωπικές του επιλογές και επιθυμίες σε νοήματα που το κοινωνικό σύστημα επισυνάπτει στο σώμα του. Όταν από προσωπική ή όχι επιλογή, γίνεται εμφανής μια παρέκκλιση από τα παραπάνω πρότυπα, συμπεριφορές τιμωρούνται είτε αποσιωπώνται ως

προβληματικές και συνεπώς επικίνδυνες και μολυσματικές.

Κατά τις φαινομενολογικές προσεγγίσεις, η έμφυλη ταυτότητα αποτελεί ένα παραστασιακό επίτευγμα που επιβάλλεται κανονιστικά από την κοινωνία και τα κοινωνικά ταμπού, μια πειθαναγκαστική ψευδαίσθηση που καταλήγει να γίνεται αντικείμενο πίστης.

Όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα στη συνέχεια, οι επιτελέσεις του φύλου, είτε αυτές επικροτούνται και γίνονται αποδεκτές, είτε αποκρύπτονται ως ανορθόδοξες σύμφωνα με τα κοινωνικά δεδομένα, βρίσκουν άμεση έκφραση στο χώρο. Καταλαμβάνουν τον χώρο, τον νοηματοδοτούν ανάλογα, δημιουργώντας ροές και συγκεντρώσεις ατόμων, σε συνάρτηση με τον χαρακτήρα (ιδιωτικό/δημόσιο), την μορφή του, την ιστορική του σημασία, την προσπελασιμότητά του, φιλοξενώντας κοινωνικές ομάδες και τις δράσεις τους.

Ο βιωμένος χώρος σύμφωνα με τον Minkowski είναι ο χώρος στον οποίο ζούμε και δρούμε. Ο χώρος στον οποίο εκτείνεται η ζωή μας, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι αυτή δεν διαθέτει στην κυριολεξία γεωμετρική έκταση. Είναι ο χώρος ο οποίος μέσα στον χρόνο φιλοξενεί τις κοινωνικές σχέσεις μέσα από ένα σύστημα συμβολισμών και νοηματοδοτήσεων, όπου η χωρικότητα αποτελεί μια συνεχώς εναλλασσόμενη κοινωνικής "γεωμετρία" εξουσίας και νοηματοδότησης. Έτσι, η κοινωνική ύπαρξη και αναπαραγωγή εξελίσσεται σε μια πολυπλοκότητα χώρων οι οποίοι συνυπάρχουν, διασταυρώνονται, διαχωρίζονται και διαμελίζονται σε ένα πλαίσιο σχέσεων παραδοξότητας και ανταγωνισμού.

Όμως η θέση του ανθρώπου μέσα στο χώρο επηρεάζεται από την ποσότητα των πληροφοριών που δέχεται από το περιβάλλον. Η συμπεριφορά εδώ αποκαλείται χωρική ή κοινωνικό-χωρική και αφορά τη σχέση ανάμεσα στη διαπροσωπική απόσταση και την κοινωνική αλληλεξάρτηση. Κίνητρα, δυνατότητες, ταυτότητες, ρόλοι, διαδικασίες κοινωνικής εκγύμνασης, όλα αποτελούν παραμέτρους των πρωτοκόλλων χρήσης του χώρου, επηρεάζοντας ταυτόχρονα

την κοινωνική πραγματικότητα που εξελίσσεται σε αυτόν.

Η πραγματικότητα αυτή όμως, είναι δυνατόν να αποκρύπτεται, στα πλαίσια της ιδιωτικότητας και των χώρων που χαρακτηρίζονται από αυτή. Έτσι, ο χώρος μπορεί να χαρακτηριστεί από ορισμένες καταστάσεις ιδιωτικότητας, όπως την απομόνωση ή αλλιώς την οπτική απομόνωση, την οικειότητα, δηλαδή την ανάγκη για ιδιωτικότητα στις διαπροσωπικές σχέσεις, την ανωνυμία και την επιφύλαξη, Συνεπώς, ανάλογα με τον χώρο τον οποίο επιλέγουμε να δραστηριοποιηθούμε ή στο δίκτυο χώρων στο οποίο επιλέγουμε ή μας επιβάλλεται να φιλοξενηθεί η προσωπική μας κοινωνική πραγματικότητα, οι σχέσεις μας με τον κοινωνικό μας περίγυρο, η θέση μας στο εσωτερικό μιας ομάδας, επηρεάζονται από αυτόν.

Ο χώρος, όμως, στον οποίο δραστηριοποιείται ο άνθρωπος, διαμορφώνεται μορφολογικά από αυτόν. Οργανώνεται, σηματοδοτείται και μεταβάλλεται σε μια πορεία παράλληλη με την εξελικτική, συμβολική και δυναμική πορεία της ανθρώπινης κοινωνίας. Ο χώρος δομείται, σε συνάρτηση με την κυρίαρχη κουλτούρα, αποτελώντας προϊόν αλληλεπίδρασης των παραγωγικών σχέσεων και των δυνάμεων που αναπτύσσονται στα πλαίσια λειτουργίας του κοινωνικού συνόλου. Και αφού διαμορφωθεί κατάλληλα, μετατρέπεται σε ένα πλαίσιο αναφοράς όλων των κοινωνικών δραστηριοτήτων, χωρίς την παρουσία του οποίου, η ανάπτυξη και η δημιουργία τους δεν θα ήταν δυνατή.

Παράλληλα, το σώμα, στην παρουσία του στον κοινωνικό κόσμο, είναι ταυτόχρονα έγχωρο και έμφυλο. Αρθρώνεται από δυο συστήματα διακρίσεων που το κοινωνικοποιούν και το καθένα προϋποθέτει το άλλο. Συνεπώς ο χώρος ο οποίος παράγεται μέσα από τη χρήση και την κατοίκηση, δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστος από το πρόσημο αυτών των ταυτοτήτων. Ανάλογα με τις δράσεις, τον τρόπο εκδήλωσής τους και την ταυτότητα στην οποία τα παραπάνω αποδίδονται, οι θέσεις στο χώρο λαμβάνουν συγκεκριμένη νοηματοδότηση, σχηματίζοντας χώρους με ιδιαίτερα έμφυλα πρόσημα.

Ο έμφυλος χώρος, συνεπώς, και οι έμφυλες ταυτότητες αποτελούν ένα σύνολο εννοιών και νοημάτων τα οποία ορίζονται-σχηματίζονται τη στιγμή της τέλεσής τους στα πλαίσια μιας αμφίδρομης σχέσης. Άρα το γεγονός ότι ο χώρος κατοικείται και χρησιμοποιείται από συγκεκριμένα άτομα, σε συγκεκριμένες περιστάσεις επιτρέπει στην ανάγνωσή του να είναι ανοιχτή στην ιστορία των κοινωνικών ανταγωνισμών που έχει ως επίδικο αντικείμενο αυτή ή την άλλη ανάγνωση-οργάνωσή του (Σταυρίδης, 2010).

Χώροι φιλικοί ή εχθρικοί, χώροι ασφαλείς ή επικίνδυνοι, τελικά, χώροι ανδρικοί και χώροι γυναικείοι, στους οποίους η αντιστροφή των θέσεων μεταξύ των έμφυλων ατόμων προκαλεί προβληματισμό και πολλές φορές αποδοκιμασία και χλευασμό. Η διπολικότητα των έμφυλων ταυτοτήτων δημιουργεί ευκαιρίες και περιορισμούς στο χώρο, μέσω της αίσθησης της αναίρεσης της ίδιας της έμφυλης ταυτότητας, όταν κάποιο από τα χαρακτηριστικά της τείνει να διαφοροποιείται. Ταυτόχρονα, στα πλαίσια της σχέσης της έμφυλης ταυτότητας με τον χώρο σημαντική παράμετρος αποτελεί η σεξουαλικότητα και ο τρόπος με τον οποίο αυτή εκδηλώνεται.

Περνώντας στο αστικό πεδίο, Αυτή η ταύτιση των χώρων της πόλης με τις διάφορες επιτελέσεις των ταυτοτήτων συνδέεται άμεσα με την αναγνώριση των τμημάτων του αστικού χώρου σε: κεντρικές ή περιφερειακές, πόλους ή όρια, δημόσιους ή ιδιωτικούς, εύπορους ή "φτωχούς".

Τετοια τμήματα, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, με διαφορετικές κοινωνικές ομάδες να τα καταλαμβάνουν, δημιουργούν την εικόνα μιας πόλης θυλάκων, μιας πόλης «οριοθετημένων αστικών επικρατειών» (Σταυρίδης, 2010). Άλλοτε αυτοί οι θύλακες αποτελούν πεδίο έκφρασης και επιτρέπουν την επιτέλεση της κάθε ταυτότητας μακριά από στερεότυπικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις και άλλοτε αποτελούν χώρο περιχαράκωσης μιας κοινωνικής ομάδας, στα πλαίσια της κυριαρχίας της ομαλότητας και της κανονικότητας.

Εντοπίζοντας τους έμφυλους χώρους μέσα στον αστικό χώρο, παρατηρούμε έναν έντονο διαχωρισμό. Αυτόν του δημοσίου χώρου από τον ιδι-

ωτικό χώρο της κατοικίας. Ο πρώτος, ελεγχόμενος αυστηρά, κυριαρχούμενος από τα διάφορα πρωτόκολλα χρήσης, απαιτεί συγκεκριμένες συμπεριφορές και αυτοδιαχείριση του σώματος, ορισμένες στα πλαίσια της κοινωνικής ευπρέπειας και της κανονικότητας. Ο δεύτερος εξασφαλίζει την ασφάλεια και την ιδιωτικότητα παρέχοντας ταυτόχρονα έναν χώρο ελευθερίας επιτέλεσης της ταυτότητας όταν αυτή κατακρίνεται από την κυριαρχία της ετεροκανονικότητας στο δημόσιο χώρο. Οι δύο αυτοί ρόλοι συχνά αντιστρέφονται, δηλαδή, ο αστικός χώρος γίνεται ο χώρος της ελευθέρης έκφρασης, όχι στο σύνολο του, αλλά σίγουρα σε κάποια τμήματά του, στους ανάλογους θύλακες κάθε φορά, όταν η επιτέλεση της έμφυλης ταυτότητας κατακρίνεται από το πατριρχικό οικογενειακό περιβάλλον, με μετατρέποντας τον χώρο της σε χώρο περιορισμού και αποξένωσης. Ουσιαστικά δηλαδή, ο βαθμός ελευθερίας έκφρασης του ατόμου στους διάφορους χώρους, αυξομειώνεται καθώς αυτό κινείται μακριά από/ προς αυτόν, σε σχέση με τον χώρο στο οποίο η έμφυλη ταυτότητά του και η επιτέλεσή της κατακρίνονται ως ανάρμοστες, προβληματικές, ως "κακές".

Στον αστικό χώρο δηλαδή, τα άτομα, υιοθετώντας τις διάφορες έμφυλες ταυτότητες και τις εκδοχές αυτών, τείνουν να κινούνται σε συγκεκριμένους χώρους, σε συγκεντρώσεις και ροές που πρωταρχικά καθοδηγούνται από τις διάφορες κοινωνικές παραδοχές και τις παγιωμένες αντιλήψεις περί έμφυλων ρόλων οι οποίες καθορίζουν την αποδοχή ή απόρριψη της διαφοράς. Αυτές οι παραδοχές καθιστούν τμήματα του ιστού άλλοτε φιλικά και άλλοτε εχθρικά προς συγκεκριμένες έμφυλες ταυτότητες, με αυτές του άνδρα και της γυναίκας να κυριαρχούν αλλά να μην ισορροπούν σε επίπεδο δικαιώματος στον χώρο και ελευθερίας έκφρασης.

Παραδοσιακά, ο άνδρας φαίνεται να κινείται πιο κυρίαρχα, στον ρόλο του περιπλανώμενου κυνηγού των εμπειριών, του επαγγελματία, του "άνδρα της πόλης". Η γυναίκα, ακόμα εγκλωβισμένη στον χώρο της κατοικίας, προσπαθεί να αντεπεξέλθει σε πολλαπλούς ρόλους:

ενώ ο ρόλος της παραδοσιακά της επομίζει την φροντίδα της οικογένειας και την διαχείριση του νοικοκυριού, η ένταξή της στο εργασιακό περιβάλλον, ελάχιστες φορές προσαρμόζεται στην οικογενειακή ζωή με τον καταμερισμό των διαφορών υποχρεώσεων. Αντίθετα, η σύγχρονη γυναίκα καλείται να αντεπεξέλθει στους ρόλους της μητέρας, της νοικοκυράς αλλά και της εργαζόμενης, γεγονός που περιορίζει την δυνατότητα κίνησής της στην πόλη. Και δεν είναι πλέον περιχαρσμένη στο χώρο του νοικοκυριού και της “γειτονιάς”, η βίωση της αστικής εμπειρία όμως για την γυναίκα εντοπίζεται στην κίνησή της σε μία ακτίνα όπου τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις της καθημερινότητας, η εργασία και η κατανάλωση μπορεί να εξυπηρετηθεί με τον αποτελεσματικότερο δυνατό τρόπο. Η είσοδος της στον κυρίως αστικό χώρο, πέρα από τα νεανικά της χρόνια όπου το αστικό πεδίο αποτελεί πεδίο εξερεύνησης κυρίως κοινωνικής-και αυτό πάλι υποορισμένους όρους, υπό κάποιες συνθήκες ευπρέπειας- στην ουσία αφορά την ιδιότητά της ως καταναλωτής και την αναψυχή, συνήθως συνοδευόμενη από τον άνδρα.

Διάφοροι χώροι της πόλης θεωρούνται επικίνδυνοι, κυρίως για την γυναίκα, δημιουργώντας πολλές φορές λανθάνουσες ανησυχίες αλλά και προκαταλήψεις, οι οποίες προεκτείνονται σε επίπεδο κοινωνικών ομάδων στα πλαίσια επικίνδυνων γενικεύσεων σχετικών με μια “κακή” ετερότητα η οποία μετατρέπει τον χώρο σε “χώρο της”. Κατά πόσο αυτός ο χώρος όμως είναι ο “χώρος τους”;

Εδώ συναντούμε τον κοινωνικό και χωρικό αποκλεισμό, την αποβολή από το κοινωνικό σύνολο μελών των οποίων οι ταυτότητες και οι δραστηριότητες ταυτίζονται με εγκληματικές ανάρμοστες και ηθικά απειλητικές περιστάσεις.

Πρόκειται για κοινωνικές ομάδες-μειονότητες (μετανάστες, άστεγοι, ιερόδουλες, ομοφυλόφιλοι) οι οποίες στοχοποιούνται ως μισσματικές ή προβληματικές, η παρουσία των οποίων στην πόλη διαταράσσει το αστικό προφίλ της ομαλότητας και της εύρυθμης λειτουργίας του κοινωνικού συνόλου.

Αυτές οι μειονότητες των οποίων η έμφυλη ταυτότητα αποτελεί σημαντικό στοιχείο της συνολικής τους ταυτότητας (η μετανάστρια/ο μετανάστης, η ιερόδουλη, η άστεγη/ο άστεγος, η άνεργη/ο άνεργος, η ανύπαντρη μητέρα) αναγκάζονται να αναζητήσουν και να διεκδικήσουν τον δικό τους χώρο μέσα στην πόλη. Στην πραγματικότητα, όμως, αποδοκιμάζονται και αποσιωπώνται από την κοινωνική σφαίρα, στην οποία τα άτομα κατατάσσονται σε συγκεκριμένες προνομιακές θέσεις, σύμφωνα με ένα σύστημα αξιών το οποίο καταδικάζει την ετερότητα.

Έτσι, ο “χώρος τους” αποτελεί στην ουσία το χώρο της αποβολής, της απόρριψης ο οποίος φιλοξενώντας τη, παρέχει βέβαια την αίσθηση μιας κοινότητας και της συλλογικότητας, μετατρέπεται, όμως, για το καθεστώς της κοινωνικής ομαλότητας, σε ένα χώρο μισσμένο και επικίνδυνο, που ταυτόχρονα “υπάρχει” αλλά “απουσιάζει” από το πλέγμα των χώρων υγιούς κοινωνικότητας (Kristeva, 1980).

Παράλληλα, ο αστικός χώρος διαθέτει, στην δημόσια σφαίρα του, ένα πλέγμα χώρων προορισμένων για χρήσεις τις καθημερινότητας, όπως πάρκα, πλατείες, άλση, υπόγειες διαβάσεις, χώρους στάθμευσης, οι οποίοι λόγω της μορφολογίας τους αποκτούν μια μεταβατική διάσταση. Διαθέτουν μια διπλή ταυτότητα η οποία εναλλάσσεται, στις διάφορες εκδοχές της, φιλοξενώντας κατά διαφορετικές ώρες της ημέρας εντελώς διαφορετικές χρήσεις. Φιλοξενούν έτσι διαφορετικές κοινωνικές ομάδες πολλές φορές φιλοξενώντας κατά την διάρκεια της νύχτας δρώμενα και επιτελέσεις έμφυλων ταυτοτήτων, οι οποίες εξοστρακίζονται από τον χώρο της ομαλότητας.

Γενικότερα, οι χώροι της ετερότητας, στην πόλη, μπορεί να σχηματίζουν δίκτυα, μπορεί να παρουσιάζουν διάχυση, ανάλογα και με το πολεοδομικό υπόβαθρο της πόλης, ενώ άλλες φορές καταλήγουν στην γκετοποίηση όταν το κοινωνικό χάσμα αποδεικνύεται μεγάλο.

Η ύπαρξη στο αστικό ιστό τόσο ετερόκλητων τμημάτων, περιοχών επικίνδυνων και περιοχών φιλικών, την καθιστά στα μάτια της κυρίαρχης ομαλότητας ως ένα χώρο ακατάλληλο για κατοί-

κτηση, ιδιαίτερα οικογενειών. Η κατοίκηση στα πλαίσια αυτά, στο κέντρο της πόλης θεωρείται αποδεκτή μόνο για την νεανική ηλικία της εξερεύνησης και της απόκτησης εμπειριών, ενώ η κατοίκηση της οικογένειας σε αυτό αφορά τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα τα οποία δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν οικονομικά στο κόστος κατοικίας και διαβίωσης στα προάστια κατοικίας που περικυκλώνουν την πόλη. Στις περιοχές αυτές των προαστίων, η απόκτηση κατοικίας θεωρείται ένδειξη κοινωνικού και οικονομικού status, και στερεοτυπικά εξασφαλίζει την ασφάλεια αφού αποκλείει την "απειλητική" ετερότητα, σε ένα αποστειρωμένο περιβάλλον.

Έτσι, βλέπουμε ότι στον χώρο της πόλης, κάποιες κοινωνικές ομάδες, βρίσκουν ένα χώρο έκφρασης, οικείο και προσιτό, πολλές φορές στα πλαίσια της κατοίκησης, ενώ άλλοτε στα πλαίσια της αναζήτηση ενός χώρου αναψυχής και έκφρασης στον αστικό ιστό. Εδραιώνουν σχέσεις εμπιστοσύνης και δίκτυα υποστήριξης.

Άλλες φορές, ο χώρος δρα συμπληρωματικά στην προσωπική έκφραση όσο και στην έκφραση επίπεδο κοινωνικής ομάδας, ενώ άλλες φορές αποκτά τον χαρακτήρα ενός χώρου εγκλωβισμού, όταν το περιβάλλον έξω από τον θύλακα της κάθε κοινωνικής ομάδας, αποδεικνύεται εχθρικό και φιλόξενο, εξαιτίας φοβιών και προκαταλήψεων. Πρόκειται για μία μετάβαση κατά την οποία το άτομο εξερχόμενο από τον χώρο στον οποίο δραστηριοποιείται η κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει, αντιμετωπίζεται από το κυρίαρχο κοινωνικό σύνολο ως το Άλλο, άλλοτε αξιοπερίεργο και άλλοτε απειλητικό.

Ιδιαίτερα σε επίπεδο έμφυλων ταυτοτήτων, οι συγκεντρώσεις στο χώρο δημιουργούν τάσεις που βασίζονται στην απειλή την εξοικείωση με την κάθε ετερότητα, αφού το άτομο συχνά εσωτερικεύει τις διάφορες στερεοτυπικές αντιλήψεις, τις φοβίες και τις προκαταλήψεις, κρίνοντας σύμφωνα με αυτές, τον κόσμο γύρω του.

Τελικά, η παγίωση των έμφυλων ταυτοτήτων και όσων αυτή συνεπάγεται, αποτελεί έναν μηχανισμό παγίωσης χωρικών ταυτοτήτων, που υπογορεύουν κατά καιρούς διάφορες τάσεις στην χρήση και την κίνηση στον αστικό χώρο, επηρεάζοντας τόσο την μορφή του ίδιου του χώρου όσο και την ψυχολογία του πληθυσμού ως κοινωνικό σώμα. Η ίδια η ανάγκη για θέσμιση ενός συμβολικά φορτισμένου συστήματος, που ταυτοποιεί τα άτομα και τα κατατάσσει τόσο στην κοινωνική ιεραρχία, όσο και στην χωρική επικράτεια, είναι αυτή που πρωταρχικά φανερώνει μια διάθεση για μια κοινωνία ανισότητας και συνεπώς ένα χώρο ανισότητας, όπου η έμφυλη ταυτότητα αποτελεί ένα σημαντικό κριτήριο κοινωνικού διαχωρισμού.

Συνολική Βιβλιογραφία

- Βαϊου, Ντ., Στρατηγάκη Μ. 2001, *Φεμινισμός και Εργασία των Γυναικών*
- Βαρίκα, Ε. 2000, *Με Διαφορετικό Πρόσωπο: Φύλο, Διαφορά και Οικουμενικότητα*, Αθήνα, Κατάρτι
- Βλαχούτσικου, Χ., Kain-Hart L. (ed.) 2003, *Όταν οι Γυναίκες έχουν Διαφορές. Αντιθέσεις και Συγκρούσεις Γυναικών στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα, Μέδουσα
- Κογκίδου, Δ. 1995, *Μονογονεϊκές Οικογένειες: Πραγματικότητα - Προοπτικές - Κοινωνική Πολιτική*. Αθήνα, Νέα Σύνορα
- Νικολαΐδου, Σ. 1993, *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Αθήνα, Παπαζήση
- Ντε Μπωβουάρ, Σ. 1976, *Το Δεύτερο Φύλο*, Αθήνα, Γλάρος
- Παπαταξιάρχης Ε., Παραδέλλης Θ. (επιμ.) (1994) *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα, Καστανιώτης
- Σταυρίδης, Σ. 2010, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- Φουκώ, Μ. 1982, *Ιστορία της σεξουαλικότητας, 1: η Δίψα της Γνώσης*, Αθήνα, Ράππα
- Abrams Ainley, R. (ed) 1998, *New Frontiers of Space, Bodies, and Gender*, London, Routledge
- Ardener, S. (ed) 1993, *Women and Space. Ground Rules and Social maps*, Oxford, Berg
- Butler, J. 1990, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London, Routledge
- Colomina, B . (ed) 1992, *Sexuality and Space*, New York, Princeton Architectural Press
- Douglas, M. 1970, 1996, *Natural symbols*, London, Routledge
- Lefebvre, H. 1991, *The production of space*, Oxford, Blackwell
- Barthes, R. 1957, *Mythologies*, France, Editions de Seuil
 - "Semiology and the Urban." in Leach N., 1997, *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, London Routledge
- bell hooks 1989, *Yearnings Race, Gender and Cultural Politics*, London, Tumabout Press
- Bell, D. , Valentine, G. ,1995, *Mapping Desire:Geographies of Sexualities*, London, Routledge

- Betsky, A. 1997, *Building Sex, Men , women, Architecture and the Construction of Sexuality*, New York, William Morrow & Co
- Brown, M. P. 2000, *Closet Space: Geographies of metaphor from body to the globe*, London, Routledge
- De Certeau, M. 1988, *The Practice of Everyday Life*, Berkeley, University of California Press
- Drucker, S.J., Gumpert, G. (eds) 1997, *Voices in the Street: Explorations in Gender, Media, and Public Space*. New Jersey: Hampton Press
- Duncan, N. 1996, *Bodyspace: Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality*, London, Routledge
- Hubbard, P. 2012, *Cities and sexualities*, London, Routledge
- Kristeva J. 1980, *Pouvoirs de l' horreur*, Paris ,Editions du Seuil
- Massey, D. 1994, *Space, Place and Gender*, Great Britain, Polity Press
- Miranne, K. B., Young, A. 2000, *Gendering the City: Women, Boundaries and Visions of Urban Life*, Rowman & Littlefield Publishers
- Rendell, J. 2002, *The Pursuit of Pleasure*, London, Continuum
- Sennett, R. 1994, *Flesh and Stone: The Body and the City in Western Civilization*. London: Faber & Faber
- Weitman, S. 1999, *"On the elementary forms of the socioerotic life."*, Love and eroticism, London, Sage
- Weisman, L. K. 1994, *Discrimination by Design, a Feminist Critique of the Man-made Environment*. Chicago: University of Illinois Press

Πηγές εικόνων

ΣΩΜΑ

Alfred Stieglitz,
Georgia O'Keeffe-
Hands, 1917
<http://theloneyonedotnet.wordpress.com/2011/01/08/alfred--stieglitz/>

<http://www.doctormacro.com/movie%20star%20pages/Monroe,%20Marilyn-Annex5.htm>

<http://retro-vintage-photography.blogspot.gr>

<http://www.flickr.com/photos/hollywoodplace/5408463512/>

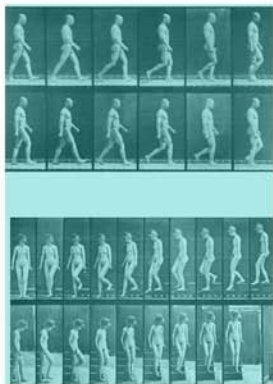

Robert Mapplethorpe, Self-Portrait, 1980.

http://comradevonpussycat.blogspot.gr/2012/11/to-tightlace-or-not-to-tightlace_28.html

ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑ

Κατοικανά Μάνθα
Κολάζ, 2013

Daniel Clowes for
The Chicago
Tribune,
http://articles.chicagotribune.com/2013-06--26/site/ct-ent--0626-daniel-clowes-mca-20130626_1_mca-show-chicago-magikist

ΕΜΦΥΛΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ

Moholy-Nagy,
László, Eifersucht ,
1927
<http://www.geh.org/fm/amico99/htmlsrc2/>

Man Ray, Ryograph, 1935
<http://www.wikipaintings.org/en/search/Sorrowin%20Id%20Man/4>

Bill Owens, Suburbia, 1973
<http://www.billowens.com/suburbia.html>

ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ

Bruce Davidson, Untitled, 1959
http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=CMS3&VF=MAG031_10_VForm&ERID=24KL53ZTH6

ΔΗΜΟΣΙΟΣ/ ΗΜΙ-ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Κατσικανά
 Μάνθα, Κολαζ,
 2013
 Προσωπικό
 αρχείο

Στιγμιότυπο από το ντοκιμαντέρ The Times of Harvey Milk Full Documentary, Rob Epstein, 2012

Bruce Davidson,
 East 100th
 Street, New York
 City, 1966
http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=CMS3&VF=MAG031_10_VForm&ERID=24KL53ZTH6

Κατσικανά Μάνθα, 2012, Προσωπικό αρχείο

<http://travelsofadam.com/2013/03/hamburg-nightlife-gay/>

http://en.wikipedia.org/wiki/User:Agge.se/sandbo_x/List_of_pride_flags_and_sexual_identity_symbols

http://en.wikipedia.org/wiki/User:Agge.se/sandbo_x/List_of_pride_flags_and_sexual_identity_symbols

http://en.wikipedia.org/wiki/User:Agge.se/sandbo_x/List_of_pride_flags_and_sexual_identity_symbols

<http://www.madridorgullo.com/>

<http://www.theguardian.com/world/gallery/2011/jul/02/gay-pride-40th-anniversary-london>

Daryl Vocat, 2012
<http://www.johncoulthart.com/feuilleton/2010/05/09/weekend-links-the-queer-edition/>

Robert Frank, Chattanooga, Tennessee, 1955
<http://www.theguardian.com/artanddesign/2009/jan/29/robert-frank-america-photography>

Bruce Davidson, Brooklyn Gang, 1959
<http://www.edelmangallery.com/davidsonshow1.htm>

Κατοικιανά Μάνθα,
 Προσωπικό αρχείο

Malcolm Liepke, Waiting for a Friend, 2013
<http://www.albemarlegallery.com/artists/>

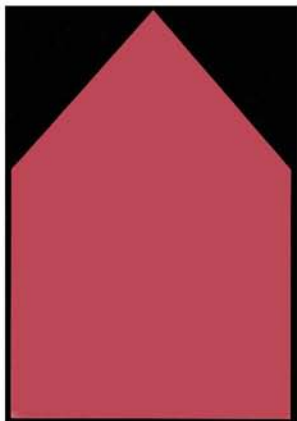

Στιγμιότυπο από τη ταινία Taxi Driver,
 Martin Scorsese, 1976

<http://workbreaktravel.com/weekend-breaks-from-the-uk/>

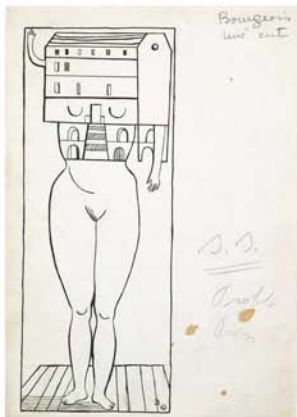
Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ

Κατσικανά Μάνθα, Κολαζ, 2013,
Προσωπικό αρχείο

Robert Crumb, 2009
http://www.vice.com/en_uk/read/blowing-covers-with-franoise-mouly

Louise Bourgeois, Femme Maison, 1947
http://arthistory.about.com/od/from_exhibitions/ig/Louise-Bourgeois/